

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Nähar Abdulreza

Skiljemäns uppdragsöverskridande

Särskilt om hur inverkanekravet påverkat bedömningen om

uppdragsöverskridande

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Peter Westberg

Termin: VT 2023

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	6
Förord.....	7
Förkortningar	8
1 Inledning.....	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Syfte.....	11
1.3 Avgränsning	12
1.4 Metod och material.....	12
1.5 Disposition.....	14
2 Ogiltighet och klander av skiljedom.....	16
2.1 Inledning.....	16
2.2 Förutsättningar för att angripa en skiljedom	16
2.2.1 Syftet med att inte kunna klandra materiella fel	16
2.2.2 Processuella och materiella fel	16
2.3 Förhållandet mellan ogiltighet och klander	17
2.3.1 Att göra gällande ogiltighet- och klandergrunderna	17
2.3.2 Preklusionsregeln.....	18
2.4 Ogiltighetsgrunderna – En kort genomgång.....	20
2.5 Klandergrunderna – En kort genomgång	21
3 Skiljemäns uppdrag och uppdragsöverskridande	27
3.1 Inledning.....	27
3.2 Parternas yrkanden	27
3.3 Icke-åberopade omständigheter.....	30
3.3.1 Finns det ett krav på att en omständighet ska åberopas tydligt? 30	
3.3.2 Recit	31
3.3.3 Åberopade omständigheter i inhemska förfaranden	33
3.3.4 Åberopade omständigheter i internationella förfaranden	34
3.4 Jura novit curia - Skiljenämndens bundenhet till parternas rättsliga argumentation	37
3.4.1 Tillämpningen av Jura novit curia i inhemska förfaranden	37
3.4.2 Tillämpning av jura novit curia i internationella skiljeförfaranden	40
3.5 Överraskande skiljedomar	43
3.6 Rättegångsbalkens betydelse för skiljeförfaranden	48

3.6.1	Tillämplighet i svenska skiljeförfaranden.....	48
3.6.2	Tillämplighet i internationella skiljeförfaranden	50
3.7	Gränsdragningsproblematiken.....	52
3.8	Kapitelvisa slutsatser	54
4	Uppdragsöverskridandet ska sannolikt ha inverkat på utgången.....	58
4.1	Inledning.....	58
4.2	Har ett implicit krav på inverkan funnits innan lagändringen? 58	
4.3	Inverkandekravet efter lagändringen 2019	60
4.4	Inverkandekravet i praxis efter lagändringen 2019	62
4.4.1	Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål T 1640–20....	63
4.4.2	Svea hovrätts dom i mål T 3623–21	64
4.4.3	Svea hovrätts dom i mål T 9246-21	66
4.5	Kapitelvisa slutsatser	68
5	Avslutande reflektioner och slutsatser.....	70
	Källförteckning	73

Summary

The essay will discuss arbitrators' excess of mandate. On March 1st, 2019, an amendment was made to the Swedish Arbitration Act which included a requirement of impact for the ground regarding excess of mandate. A corresponding requirement has previously existed regarding the challenging ground of handling error, but how the requirement of impact should be applied in relation to excess of mandate remains unclear. The main purpose of the essay has thus been to investigate how the challenging ground regarding excess of mandate has developed since the amendment was introduced. To answer the question, an account has been made regarding the arbitrator's mandate. Since it is an extensive question, the investigation was limited to how Section 17 paragraph 3 in the Code of Judicial Procedure and the principle of *jura novit curia* limits the mandate.

It is clear that the rules regarding the Code of Judicial Procedure have an imprint on arbitrator's mandate. This seems to have been the case since both legal representatives and arbitrators are used to the Swedish litigation process and therefore it has been natural for them to use the Swedish Code of Judicial Procedure as a source of inspiration. According to Section 17 paragraph 3 in the Code of Judicial Procedure a party must clearly invoke the circumstances on which he intends to state his claim. A corresponding rule does not exist in the Swedish Arbitration Act. However, in domestic arbitration proceedings, the starting point is that the parties clearly must invoke circumstances. Thus, the Code of Judicial Procedure is followed. In international arbitration proceedings the legislator has mentioned that caution must be considered in regard to applying legal rules from the Code of Judicial Procedure and the majority of authors in the doctrine believe that Section 17 paragraph 3 in the Code of Judicial Procedure should not be applied in international proceedings. Regarding the principle of *jura novit curia*, it has been applied in domestic proceedings. But the arbitration should make it clear for the parties that they intend to apply a rule of law which has not been subject to the proceeding. It may otherwise come as a surprise for the parties which later on can be seen as lack of process management. Even though an award has not been set aside due to lack of process management, the Supreme Court stated that nevertheless it can be a handling error. The issue however has not been addressed in international proceedings, but the prevailing opinion is that the arbitral tribunal is bound by parties' legal arguments.

When the requirement of impact was introduced, the legislator reasoned that it was in order to make sure that exceeding of the mandates that had not impacted the outcome would not be set aside and so it would correspond with the challenging ground of handling error. Before the legislative amendment there was an implicit requirement of impact with a lower burden of proof than the probability requirement which is stipulated in the ground of handling errors. According to new case law however, after the legislative amendment,

the requirement seems to be applied in the same manner as the corresponding one in handling errors. The conclusion is that it will be harder for parties to claim that a breach of mandate has been made and the courts will be more restrictive in their assessments in the future.

Sammanfattning

Denna uppsats behandlar skiljemäns uppdragsöverskridande. Den 1 mars 2019 gjordes en ändring i lagen om skiljeförfaranden och det infördes bland annat ett inverkanekrav för klandergrunden om uppdragsöverskridande. Motsvarande krav har tidigare funnits i klandergrunden om handläggningsfel men hur inverkanekravet bör tillämpas i förhållande till uppdragsöverskridande är otydligt. Det övervägande syftet med uppsatsen har således varit att utreda hur klandergrunden om uppdragsöverskridande utvecklats efter lagändringen. För att kunna besvara frågan har en redogörelse gjorts för skiljenämndens uppdrag. På grund av att det är en väldigt omfattande fråga begränsades utredningen till att gälla hur 17 kap. 3 § RB och principen om *jura novit curia* avgränsar uppdraget.

Uppsatsen konstaterar att RB:s regler i viss mån präglar skiljemännens uppdrag. Det verkar ha blivit så eftersom både ombuden och skiljemännen är vana vid tvistemålsprocessen och således har det varit naturligt att betrakta RB som en inspirationskälla. Enligt 17 kap. 3 § RB måste en part åberopa de omständigheter denne avser grunda sin talan på. En motsvarande regel finns inte i LSF. I inhemska skiljeförfaranden är utgångspunkten att parterna tydligt måste åberopa omständigheter. Man följer således tillämpningen i RB. När det gäller internationella förfaranden har lagstiftaren påtalat att en större försiktighet krävs och majoriteten av författarna i doktrinen menar att 17 kap. 3 § RB inte bör tillämpas i internationella förfaranden. När det gäller *jura novit curia* har man i inhemska förfaranden också tillämpat principen. Dock bör skiljenämnden uppmärksamma parterna på att de avser tillämpa en rättsregel som inte berörs av dem. Annars får det en överraskande effekt för parterna som kan hänföras till bristande processledning. Även om en skiljedom inte upphävts på grund av bristande processledning så har HD konstaterat att det i och för sig kan utgöra ett handläggningsfel. Frågan har dock inte berörts i internationella förfaranden men den övervägande åsikten är att skiljenämnden är bundna av parternas rättsliga argumentation.

I och med inverkanekravets införande resonerande lagstiftaren att det bland annat var för att förhindra att mindre uppdragsöverskridande som inte haft en påverkan på utgången skulle upphävas och att bestämmelsen skulle överensstämma med den om handläggningsfel. Innan lagändringen fanns det av allt att döma ett implicit inverkanekrav med ett lägre beviskrav än sannolikhetskravet som följer av handläggningsfel. Dock enligt nyare praxis efter lagändringen tycks beviskravet tillämpas på samma sätt som motsvarande regel i handläggningsfel. Slutsatsen kan därmed dras att det kommer vara svårare för en part att hävda att ett uppdragsöverskridande skett och domstolar kommer framöver vara mer restriktiva i bedömningen.

Förord

Klockan är 00:01 och jag sitter vid mitt skrivbord dagen innan inlämning och försöker komma på något att skriva som förord för att inte lämna sidan tom. I och med det börjar jag för första gången på länge tänka tillbaka på min studietid. Jag kan inte annat säga än att det varit en fantastisk resa präglad av intressanta studier och goda vänskaper. Vad som en gång var ett svagt glimmer av ljus i slutet av tunneln är nu en del av min omgivning, medan jag tittar tillbaka på vad som en gång var tunneln kan jag inte tänka på något annat än goda stunder och lärdomar.

Men efter fyra och ett halvt år på juristprogrammet vid Lunds universitet känner jag mig redo att säga adjö till detta kapitel av mitt liv som närmar sig sitt slut. Med det sagt vill jag tacka min familj och mina kära vänner för att de stöttat och funnits med mig genom hela juristprogrammet.

Jag vill också rikta ett tack till Peter Westberg för en god vägledning under examensarbetet. Slutligen vill jag även tacka alla goda vänner jag fått och som varit en del av min fantastiska resa. Tack för mig!

Nähar Abdulreza

Förkortningar

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
KomML	Kommissionslag (2009:865)
LSF	Lag om skiljeförfarande (1999:116)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Regeringens proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning
Modellagen	UNICITRAL Model Law on International Arbitration (1985)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skiljeförfarande utgör tillsammans med förlikningsförhandling den vanligaste formen av tvistlösning för parter och är den dominerande tvistelösningsmetoden för företag i Sverige och i internationella affärsrelationer.¹ Skiljeförfarande är en form av privat rättskipning på förmögenhetsrättens område och är en alternativ tvistelösningsform till domstolsprocessen.² Det utgör ett undantag från statens monopol på rättskipning och förfarandet baseras på principen om avtalsfrihet. Parter kan därmed avtala om att en framtida tvist ska avgöras genom skiljeförfarande.³ Ett skiljeavtal kan i praktiken innebära att parterna skriver in en skiljeklausul i ett affärskontrakt där man väljer bort rättegång vid allmän domstol.⁴ Det finns flera anledningar till att parter föredrar skiljeförfarande över domstolsprocessen. Domstolsprocessen är, till skillnad från skiljeförfarandet, präglad av formalism som ska säkerställa att parterna får en juridiskt korrekt slutprodukt. Parter som söker sig till privat rättskipning värdesätter istället att förfarandet ska ske snabbt, med flexibilitet och utan insyn för utomstående. Det är en rimlig ståndpunkt eftersom domstolsprocesser kan pågå i flera år och överklagas till flertalet instanser baserat på både materiella och processuella grunder. För företag kan det vara att föredra att tvisten avgörs skyndsamt så att fokus istället kan ligga på att driva företaget istället för tvistigheter i domstol.⁵

Skiljeförfarandet är ett "eninstansförfarande" och en part kan således efter ett avgörande inte få bifall till en överklagan som baseras på materiella grunder i en andra instans, vilket är möjligt i domstolsprocessen. Parternas materiella grunder prövas alltså endast av skiljenämnden och vare sig de har gjort en korrekt bedömning eller inte har den förlorande parten inte någon möjlighet att överklaga domen. Materiellt oriktiga skiljedomar ska således gälla. Här uppenbaras risken med skiljeförfaranden. Vid val av privat rättskipning ställer parterna ovanstående risk i förhållande till incitamentet om ett snabbt och flexibelt förfarande.⁶ I förarbeten till lagen om skiljeförfarande (1999:116) (LSF) har lagstiftaren klargjort att rätten till materiell prövning av ett avgörande motverkar syftet med att skiljeförfarandet ska ske snabbt och flexibelt.⁷ För att säkerställa att ett skiljeförfarande skett på rätt sätt och att rättssäkerheten ska beaktas har lagstiftaren infört regler för att i vissa fall kunna angripa en skiljedom.⁸ En skiljedom kan både ogiltigförklaras genom en ogiltighetstalan och upphävas efter en klandertalan av en part i domstol. Reglerna om

¹ Se Oldenstam m.fl. (2021) s. 17.

² Se Öhrström (2009) s. 21.

³ Se Heuman. (2003) s.1.

⁴ Se Öhrström (2009) s. 21.

⁵ Se Madsen (2009) s. 38–40.

⁶ Se Öhrström (2009) s. 77.

⁷ Se Prop. 1998/99:35 s. 137.

⁸ Se Prop. 2017/18:25 s. 17. Jfr Prop. 1998/99:35 s. 139.

ogiltighet och klander är tvingande i LSF och kan inte avtalas bort.⁹ För att reglerna ska kunna tillämpas måste det vara en fråga om allvarliga formella fel.¹⁰ Reglerna om ogiltighet och klander skiljer sig åt, ogiltighetsgrunderna betingas främst med hänsyn till tredje man eller det allmänna intresset. Det krävs inte att en part för talan i domstol för att ogiltigförklara en skiljedom. Även om en klandertalan görs måste domstolen självant beakta ogiltighetsreglerna *ex officio*.¹¹ Till skillnad från ogiltighetsreglerna måste en part – för att klandra en skiljedom – föra en klandertalan i domstol på de klandergrunderna denne anser har aktualiserats. Bestämmelsen om klander är förhands- tvingande och innebär att parter inte kan avtala bort rätten till klander innan en klandersituation uppkommit, dock är det möjligt för en part att under för- farandets gång efterge sin klanderrätt.¹² Bestämmelserna om klander och ogil- tighet är inte ämnade att frekvent tillämpas utan ska utgöra ett skyddsnät som endast aktualiseras i undantagsfall när allvarliga formella fel har skett.¹³ På så sätt tillgodoser det också intresset av att skiljeförfarandet ska ske snabbt och flexibelt.

Under 2015 utreddes LSF efter att Justitiedepartementet utfärdat ett nytt di- rektiv avseende lagen. Av utredningen framgick att antalet klandertvister upp- gick till 191 mellan 2004-01-01 – 2014-05-31. Av samtliga klandermål bifölls 10 varav 1 avsåg ogiltighet enligt 33 § LSF. Utredningen visade vidare att klanderpunkten som vunnit flest bifall var den dåvarande 34 § st. 1 p. 2 LSF gällande uppdragsöverskridande.¹⁴ I förarbetena till ändringen av LSF som infördes 2019 var uppfattningen att man vill skärpa reglerna om klander för att parter inte ogrundat skulle kunna klandra domar och dra ut på oönskat processande.¹⁵ Domstolarna tillämpar klandergrunderna i LSF restriktivt på grund av intresset av att förfarandet ska ske snabbt och smidigt, konsekvensen blir därför att skiljedomar upphävs och ändras i väldigt begränsad omfatt- ning.¹⁶ I praktiken syns det genom att en så liten andel av alla klandrade do- mar bifallits mellan 2004 och 2014.

Regeln om uppdragsöverskridande som till en början återfanns i 34 § st. 1 p. 2 LSF (numera 34 § 1 st. 3 p LSF) ändrades till följd av att man i direktivet till lagändringen ville införa ett inverkanerekvisit i bestämmelsen. Inverkan- derekvisitet innebär att felet som skiljenämnden begått måste *sannolikt inver- kat på utgången* av skiljedomen för att en klandertalan ska kunna bifallas.¹⁷

⁹ Se Öhrström (2009) s. 78 & 83.

¹⁰ Se Öhrström (2009) s. 77.

¹¹ Se Kwart & Olsson I (2012) s. 127.

¹² Se Lindskog (2020) 34 § LSF, Rubrik 3.6, not 148.

¹³ Se Öhrström (2009) s. 77. Se Prop. 2017/18:257 s. 47.

¹⁴ Se SOU 2015:37 s. 66–67 & 81.

¹⁵ Se Prop. 2017/18:257 s. 47.

¹⁶ Se Kwart & Olsson I (2012) s. 16.

¹⁷ Se SOU 2015:37 s. 18–19.

Införandet av rekvisitet att uppdragsöverskridandet sannolikt måste ha inverkat på utgången borde ses på så sätt att lagstiftaren försökt skärpa bestämmelsen för att parter inte ogrundat ska kunna klandra skiljedomen.¹⁸ Hur införandet av inverkanekravet, samt hur bestämmelsen om uppdragsöverskridande har tillämpats i praxis är av stort intresse. I slutskedet av 2022 upphävde Svea hovrätt 4 klander mål, varav 2 stycken avsåg just uppdragsöverskridande. Ifall man ställer det i relation till att domstolen under en 10 årsperiod biföll 10 stycken klander mål, framstår det som ett förvånansvärt stort antal bifall. Det är därför av intresse att undersöka hur klandergrunden uppdragsöverskridande har tillämpats efter lagändringen 2019 samt att undersöka om det finns anledning att tro att den senare trenden hovrätten haft att bifalla klander mål och upphäva skiljedomar kan fortsätta. Eller om domstolar agerar mer restriktivt i klander mål.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att utreda och tolka bestämmelsen om uppdragsöverskridande, samt den närliggande bestämmelsen om handläggningsfel i 34 § st.1 p.7 LSF. I relation till detta kommer jag även att analysera skiljemännens uppdrag och utreda hur långt det sträcker sig, för att kunna avgöra när ett uppdragsöverskridande kan anses ha skett. För att kunna se hur hovrätten har tillämpat bestämmelsen om uppdragsöverskridande kommer jag utgå från praxis på området. De senare fallen på området efter lagändringen 2019 kommer att betraktas i synnerhet. Anledningen till det är för att utreda hur hovrättens tillämpning av regeln om uppdragsöverskridande utvecklats och ändrats. En närmare utredning kommer även att avse specifikt inverkanekravet för att se vilken roll den spelat och hur införandet av kravet påverkat domstolens tillämpning vid uppdragsöverskridanden. En diskussion kommer också att föras avseende rättegångsbalkens (1942:740) (RB) förhållande till inhemska och internationella skiljeförfaranden och om det är ändamålsenligt. RB har en stor prägel på skiljemännens uppdrag och det föreligger en ovisshet i huruvida 17 kap. 3 § RB och principen om *jura novit curia* är tillämpliga i skiljeförfaranden och i vilken mån. I ett av klander målen som bifölls 2022 berörde Svea hovrätt frågan om regeln i 17 kap. 3 § RB ska tillämpas i internationella förfaranden.¹⁹ Avgörandet kan bli föremål för diskussioner i doktrin och prövningstillstånd har givits till HD.

För att förenkla utredningen har uppsatsen delats upp i följande frågeställningar:

Vad utgör skiljemännens uppdrag?

¹⁸ Se SOU 2015:37 s. 66–67 & 81. Jfr Prop. 2017/18:257 s. 47.

¹⁹ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 1356–18.

Hur ser förhållandet ut mellan RB:s regler och skiljeförfaranden i både inhemska och internationella förfaranden och vilken påverkan har de på skiljemännens uppdrag?

Hur har bestämmelsen om uppdragsöverskridande utvecklats efter lagändringen 2019?

Hur har hovrätten tolkat och tillämpat inverkanekravet efter lagändringen och kan man förvänta sig en restriktivare tillämpning framöver?

1.3 Avgränsning

Jag kommer översiktligt beröra klandergrunderna i LSF men fokus kommer att ligga på 34 § st. 1 p. 3 & 7 LSF. Anledningen till att jag inte uteslutande utreder uppdragsöverskridande är på grund av att bestämmelsen om handläggningsfel ligger praktiskt nära bestämmelsen om uppdragsöverskridande. Därför brukar man inom doktrinen ofta försöka tydliggöra gränsen mellan de två olika bestämmelserna, för att man ska kunna bilda sig en uppfattning om när bestämmelserna ska tillämpas och vad som ska räknas till uppdraget.²⁰

Utredningen kommer att avse både inhemska och internationella förfaranden. Vidare kommer endast konventionella skiljeförfaranden som har grund i ett skiljeavtal mellan parterna och som LSF primärt behandlar att bli föremål för utredningen.²¹ Det är av betydelse både för att det är svensk rätt som ska gälla och att skiljemännens uppdrag kan påverkas beroende på var parterna kommer ifrån. Ifall det är svenska parter är det en uppfattning att domstolen ska tillämpa ”*jura novit curia*”, men detsamma gäller inte ifall det är en part som inte är svensk eftersom de inte kan antas kunna svensk lag.²² Jag väljer att inte gå djupt in på en analys avseende skiljeavtalet och tolkning av det. Skiljemäns uppdrag påverkas till viss del av skiljeavtalet men mest påverkan har parternas framställningar under förfarandets gång som jag kommer att beröra.²³ Eftersom uppdraget är beroende skiljeavtalet mellan parterna och samtidigt svårt att kartlägga har jag valt att fokusera på RB:s reglers påverkan på skiljenämndens uppdrag. I doktrinen har vissa bestämmelser i RB som fått ett visst inflytande på skiljeförfaranden problematiserats. Uppsatsen kommer av den anledningen att redogöra för dessa regler och i vilken mån de är tillämpliga i inhemska och internationella skiljeförfaranden. Reglerna som kommer redogöras för är principen om *jura novit curia*, 17 kap. 3 § RB angående åberopade omständigheter, samt överraskande rättstillämpning.

1.4 Metod och material

²⁰ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, Rubrik 4.3.2. Se även Kvarn & Olsson I (2012) s. 143.

²¹ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 21–22.

²² Se Elofsson, Klander av skiljedomar mellan 1999 – 2009, JT 2010/11 s. 739.

²³ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 617.

För att kunna besvara frågeställningarna som uppsatsen syftar till har jag tillämpat en traditionell rättsdogmatisk metod. Begreppet är inte entydigt och uppfattas på olika sätt av forskare.²⁴ Den övervägande uppfattningen är att den rättsdogmatiska metoden avser en systematisk tolkning av gällande rätt eller rekonstruktion av gällande rätt.²⁵ Att genom rättskällor och i enlighet med rättskälleläran fastställa vad gällande rätt kan vara ett uttryck för den rättsdogmatiska metoden. Vad gällande rätt är kan framstå som oklart. Det verkar dock innebära att den som följer allmänt accepterade regler kan nå ett resultat som senare betraktas som gällande rätt. Rättskälleläran som bör ligga till grund för att systematisera gällande rätt brukar sägas vara lagtext, lagförarbeten, praxis och doktrin.²⁶ Dock utesluter det inte att man vid en rättsdogmatisk argumentation rör sig utanför gällande rätt för att finna svar.²⁷ En övervägande åsikt är att det för skribenten är viktigt att tydliggöra hur utredningen ska göras utifrån den rättsdogmatiska metoden.²⁸

Uppsatsen redogör till övervägande del och analyserar bestämmelsen om uppdragsöverskridande. Eftersom det rör sig om en lagregel har författningstext och lagförarbeten utgjort en central del av materialet. För att tydliggöra när ett uppdragsöverskridande förelegat har det varit av vikt att redogöra för vad uppdraget varit. Eftersom det inte finns ett entydigt svar och uppdraget är beroende på parternas yrkanden, grunder invändningar och bevisning har en analys gjorts av doktrinen på området för att kartlägga uppdragets omfattning. En rättsdogmatisk metod har i det hänseendet varit motiverad. En stor del av uppsatsen redogör för förhållandet mellan RB och skiljeförfarandet. Lagstiftaren har i förarbetena berört förhållandet men inte djupgående, utan diskussionerna finns i doktrin. I praxis har domstolarna inte heller i många fall berört förhållandet utan doktrinen har varit vägledande. Jag har inte haft för avsikt att utföra en komparativ studie och har därför valt att begränsa innehållet till svensk rättslitteratur. Dock förekommer ett fåtal hänvisningar till internationella rättskällor.

Eftersom det endast funnits en begränsad mängd praxis och vägledning i förarbetena har en stor del av min uppsats behandlat doktrinen. Heuman, Madsen och Hobér och Lindskog är författare som behandlat uppdragsöverskridande noggrant och deras litteratur har varit aktuell och nyanserad. Främst tre böcker har använts. Lindskogs verk avser kommentarer till LSF:s regler och vilket på ett omfattande sätt berört uppdragsöverskridande. Madsens *Commercial arbitration in Sweden* reviderades 2021 och innehöll aktuell information och nya rättsfall som varit vägledande för uppsatsen och behandlat uppdragsöverskridande efter lagändringen 2019. Dock berördes inte inverkan-kravet djupt. Anledningen kan vara att det fortfarande är en ny ändring som

²⁴ Se Kellgren & Holm (2007) s. 45.

²⁵ Se Jareborg (2004) s.4. Jfr Kellgren & Holm (2007) s. 46.

²⁶ Se Sandgren (2005) s. 650–651. Jareborg s. 8.

²⁷ Se Jareborg s. 4.

²⁸ Se Kleineman (2018) s. 21.

inte berörts mycket i praxis. Även Hobérs *International Arbitration in Sweden* har berört frågeställningarna, och specifikt tillämpningen av *jura novit curia* och 17 kap. RB.

Eftersom uppsatsen syftar till att skildra hur bestämmelsen om uppdragsöverskridande utvecklats har en *de lege lata*-argumentation förts gällande hur rättsläget ser ut efter lagändringen 2019. Dock har även en *de lege ferenda*-argumentation gjorts löpande i uppsatsen, speciellt i relation till inverkan- dekravets utveckling och huruvida tillämpningen stått i överensstämmelse med uppdragsöverskridandets syfte.²⁹

Rättspraxis har i princip genomsyrat uppsatsens alla delar och vid redogörelsen för uppdraget har praxis tillsammans med kommentarer från doktrin framställt en klarare bild av vad som räknas till uppdraget och vad som betraktas som ett överskridande. Praxis består av både HD avgöranden och avgöranden från hovrätterna, men majoriteten av avgöranden är från hovrätterna. Anledningen är att klander mål sällan får prövningstillstånd i HD. Majoriteten av målen stannar vid hovrätterna eftersom endast de kan meddela prövningstillstånd till HD, vilket följer av 43 § LSF. Svea hovrätt är den domstol som prövar flest klander mål i Sverige³⁰ och är domstolen jag funnit flest relevanta rättsfall från. Dock har jag inte begränsat sökningen till att endast avse klander målen i Svea hovrätt. Jag har inte heller valt att begränsa tidsspannet på praxisen. När det gäller praxis på uppdragsöverskridande efter lagändringen har jag genom en empirisk undersökning funnit tre rättsfall som berör frågan om inverkan- dekravet. Anledningen till att det är så få till antalet är på grund av att inverkan- dekravet endast är tillämpligt på skiljeförfaranden som påkallats efter den 1 mars 2019.³¹ De tre rättsfallen utgör den större delen av det fjärde kapitlet om inverkan- dekravet. Eftersom rättsfallen uppkommit mellan 2021 och 2023 har de inte behandlats ingående i doktrinen. Majoriteten av redogörelsen för målen utgör således mina egna kommentarer och analyser på hur hovrätten tillämpat inverkan- dekravet.

1.5 Disposition

Efter det inledande kapitel förs läsaren in i kapitel två som behandlar ogiltighet och klander av skiljedomar. Det är en övervägande redogörelse för hur reglerna om klander är tänkta att fungera och förutsättningarna för att kunna klandra en skiljedom, samt förhållandet mellan ogiltighet och klander. Kapitlet fortsätter senare med en övervägande redogörelse för klander och ogiltighetsreglerna. Kapitel 3 handlar om uppdragsöverskridande och redogör till en början för skiljemännens uppdrag. En analys görs vidare på problem som

²⁹ Se Kleineman (2018) s. 36.

³⁰ Se SOU 2015:37 s. 17.

³¹ Se Övergångsbestämmelser till LSF.

rör åberopade omständigheter, principen om jura novit curia och överraskande rättstillämpning. Dessa processrättsliga regler och principerna har sitt ursprung i RB och det föreligger oklarhet i gällande rätt huruvida ovanstående utgör uppdragsöverskridande eller inte. Utredningen rör både inhemska och internationella förfaranden. En diskussion om synpunkter och åsikter i doktrin om huruvida RB:s tillämplighet på skiljeförfaranden är ändamålsenligt undersöks därefter i samma kapitel såväl som gränsdragningsproblematiken mellan uppdragsöverskridande och handläggningsfel belyses. Kapitel 4 utgör det näst sista kapitlet och behandlar inverkanekravet som uppkom i och med lagändringen 2019. Kapitlet tydliggör utvecklingen av inverkanekravet och utifrån nyare praxis redogörs för hur hovrätterna i praktiken tillämpar inverkanekravet. I sista kapitlet kommer uppsatsens slutsatser att redogöras för.

2 Ogiltighet och klander av skiljedom

2.1 Inledning

Följande avsnitt kommer att redogöra för och tolka hur bestämmelserna ogiltighet och klander är avsedda att tillämpas, samt deras förhållande till varandra. På grund av att uppsatsen inte avser ogiltighet kommer inte en djupare analys göras om ämnet utan det kommer endast ytligt genomgå för att läsaren ska få en uppfattning om hur de två paragraferna samspelar med varandra.

2.2 Förutsättningar för att angripa en skiljedom

2.2.1 Syftet med att inte kunna klandra materiella fel

Skiljeförfarande syftar till att på ett snabbt och effektivt sätt skapa en slutlig och bindande lösning av en tvist mellan parter utan att tvisten kommer till allmän kännedom. Med beaktande av skiljeförfarandets syfte är det av vikt att tvisten inte blir långdragen och föremål för en offentlig domstolsprocess som slutligt ska pröva frågan. Av den anledningen prövas inte domen materiellt utan endas utifrån processuella fel. Eftersom den processuella rättssäkerheten är den enda som kan garanteras måste domstolen noggrant pröva en parts klandertalan.³² En första förutsättning för att kunna angripa en skiljedom är därför att felet som uppstått är processuellt.

2.2.2 Processuella och materiella fel

Det är inte möjligt att tydligt dra en gräns mellan processuella och materiella fel. Generalklausulen som ställs upp i 34 § st. 1 p. 7 LSF är generellt formulerad och syftar till att fungera som en ”slasktratt” för processuella fel som inte faller under övriga punkter. Det kan utläsas från bestämmelsens formulering “om det annars (...)”. I förarbetena till LSF uppgavs det att domstolen i varje enskilt fall bör pröva ett fels betydelse och att det således inte är möjligt att uttömmande ange felen som kan ligga till grund för en klandertalan.³³ Även Heuman uppger att gränsdragningsproblem föreligger och att det är av stor vikt att man ska kunna dra gränser mellan processuella- och materiella fel.³⁴ Dock menar Lindskog att katalogen i 34 § st. 1 LSF är tänkt att ses som exklusiv men att det i praktiken saknar betydelse på grund av den sjunde punkten avseende handläggningsfel.³⁵

³² Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 584.

³³ Se Prop. 1998/99:35 s. 35.

³⁴ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 586. Se även Madsen, Om principen *jura novit curia* vid skiljeförfarande, *JT* 2010/11 s. 494, not 36.

³⁵ Se Lindskog (2020) 33 § Rubrik 3.2, not 142.

Materiella fel föreligger bland annat när skiljemännen tolkat eller tillämpat civilrättsliga regler på ett inkorrekt sätt. Men eftersom parter i avtal ofta skriver in både processuella och materiella klausuler blir även dessa föremål för prövning. Ifall en skiljenämnd således på ett felaktigt sätt tolkar eller uppfattar en materiell klausul i ett avtal har ett materiellt fel begåtts.³⁶

Heuman är av åsikten att felaktiga processuella beslut kan anses vara välgrundade och således inte utgöra föremål för klander. Ifall en skiljenämnd tolkat en lagregel eller avtalsklausul på ett felaktigt sätt, som resulterat i att bevisning avvisats eftersom det inte ansetts vara relevant, föreligger inte något processuellt fel. Det anses ha varit ett välgrundat beslut som byggts på en felaktig tolkning av materiell rätt och är därmed inte klanderbart.³⁷

Welamson förklarar det som att processuella fel föreligger när domaren på ett felaktigt sätt åsidosätter eller tillämpar processuella regler. Materiella fel avser främst fel som kan hänföras till sakfrågor, bland annat felaktig bevisvärdering. Endast omständigheten att en regel åsidosatts föranleder inte att det skett ett processuellt fel. Bestämmelsen om fel tillämpning av bevisvärdering återfinns i 35 Kap. 1 § RB men anses ändå vara en materiell fråga.³⁸

2.3 Förhållandet mellan ogiltighet och klander

2.3.1 Att göra gällande ogiltighet- och klandergrunderna

Både ogiltighets- och klandergrunderna riktar sig mot processuella fel. En distinktion måste därför göras mellan, när ett fel medför att en skiljedom ogiltigförklaras och när det medför att domen upphävs till följd av en klandertalan. Bestämmelsen om ogiltighet som återfinns i 33 § LSF motiveras med hänsyn till tredje man och det allmänna intresset.³⁹ Det innebär att regeln tjänar ett externt skyddssyfte, således är inte den primära funktionen av bestämmelsen att vara ett skydd för parterna. Givetvis hindrar det inte parterna från att ändå åberopa bestämmelsen.⁴⁰ Möjligheten att upphäva en skiljedom genom klander enligt 34 § LSF motiveras dock, till skillnad från ogiltighet, av att en part inte ska utsättas för oacceptabla missgrepp i ett förfarande.⁴¹ Således har bestämmelsen funktionen av en skyddsregel för parterna, som en part kan åberopa om denne anser att skiljenämnden begått ett processuellt fel.

³⁶ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 586. Ett annat tydligt exempel avser bevisningen. Ifall en skiljedomstol värderar bevisning på ett felaktigt sätt och placerar bevisbördan på fel part har ett materiellt fel begåtts. Men om skiljenämnden på ett felaktigt sätt avvisat bevisning är det att betrakta som ett processuellt fel.

³⁷ Heuman *Skiljemannarätt* (1999) s. 641.

³⁸ Se Welamson (1994) s. 120-121. Se även Madsen, *Om principen jura novit curia vid skiljeförfarande*, JT 2010/11 s.494.

³⁹ Se Madsen (2009) s. 259–260.

⁴⁰ Se Lindskog (2020) 33 § LSF, Rubrik 3.2, not 35.

⁴¹ Se Madsen (2009) s. 260.

Eftersom grunderna om ogiltighet är tvingande regler och har ett allmänt skyddssyfte ska ogiltighet betraktas *ex officio*.⁴² Ogiltighetsgrunderna har under senare år varit föremål för diskussioner. Distinktionen som görs mellan ogiltighet och klander är något unikt för Sverige. Det står inte i överensstämmelse med Modellagen⁴³ och förekommer inte i någon annan lag än den finska motsvarigheten till LSF. På grund av att det för ogiltighetsgrunderna inte finns någon tidsfrist inom vilken man måste ha väckt talan har det föranlett frågor om när en skiljedom blir slutgiltig. En utredning har gjorts avseende om man borde upphäva ogiltighetsgrunderna men regeringen har än så länge inte valt att förändra lagen.⁴⁴

Till skillnad från ogiltighetsgrunderna finns det för klandertalan en tidsfrist där en part som vill klandra en skiljedom måste föra talan om det i hovrätten inom 2 månader från att parten fick del av domen (34 § st. 2 & 43 § LSF). Bestämmelsen om klanderfristen sänktes från tre månader till två månader efter lagändringen 2019.⁴⁵ Regeringen valde att göra ett avsteg från Modellagens bestämmelser om klanderfristen, som är tre månader. Motiveringen till beslutet var framför allt att skiljeförfarandet ska vara snabbt och effektivt, samt att det ska främja konkurrensen inom internationella skiljeförfaranden.⁴⁶ Att tidsfristen för klander börjar gälla från och med dagen parten tagit emot domen innebär att parten ska ha tagit emot domen i sin slutliga lydelse, alltså efter eventuell rättelse, tolkning eller komplettering av skiljemännen.⁴⁷ Efter att tidsfristen har löpt ut har en part inte rätt att på nytt föra talan gällande en annan klandergrund, vilket framgår av 34 § st. 3 LSF.

2.3.2 Preklusionsregeln

Som tidigare nämdes är en talan om ogiltighet inte tidsbegränsad eftersom ogiltighetsgrunderna är till för det allmänna intresset. Här ligger en av de större skillnaderna mellan de olika grunderna för talan. Rätten till klander är inte indispositiv och en part kan därför avtala bort rätten att klandra en skiljedom, dock kan det inte göras på förhand.⁴⁸ Av 34 § st. 2 LSF framgår det indirekt att klandergrunderna i efterhand kan efterges vilket gör de till konkret dispositiva. Men de är på samma gång förhandstvingande och kan således inte avtalas bort på förhand. Den praktiska betydelsen av detta är att ifall det föreligger en defekt i förfarandet som kan klandras kan man "läka den" genom att fortskrida med förfarandet utan att den drabbade parten invänder mot

⁴² Se SOU 2015:37 s. 123–124.

⁴³ Se FN:s handelsrättskommissionens Model Law on International Commercial Arbitration 1985, reviderad 2006.

⁴⁴ Se Prop. 2017/18:257 s. 44–45.

⁴⁵ Se Prop. 2017/18:257 s. 51–52.

⁴⁶ Se Prop. 2017/18:257 s. 52.

⁴⁷ Se Öhrström (2009) s. 84. Se även NJA 1999 s. 300. Där en part efter att ha kvitterat ett mottagningsbevis från posten samt genom bud hämtat ut posten ansetts tagit del av den. Domstolen gjorde en analog tolkning från 19 § 1 st. 2 meningen delgivningslagen.

⁴⁸ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 655. Se även Lindskog (2020) 34 § LSF, Rubrik 3.6.

felet.⁴⁹ För att en part ska anses ha avstått sin rätt att åberopa en klandergrund krävs att parten känt till att det förelegat en potentiell klandergrund, samt att parten tagit ett medvetet ställningstagande att inte göra en invändning.⁵⁰ Dock innebär inte detta att defekten tydligt måste bemötas av parten. Ett konkludent handlande, alltså att låta bli att invända mot ett beslut eller ett handläggningsfel under förfarandet gång, kan också innebära att man avstått sin rätt att klandra en skiljedom utifrån det specifika förhållandet, förutsatt att man vetat att det förelegat ett potentiellt klanderbart fel.⁵¹ På grund av att klandergrunderna i viss mån är dispositiva ska inte domstolen likt med ogiltighetsgrunderna *ex officio* beakta klandergrunder.⁵²

För att en part ska förbehålla sig rätten att klandra en skiljedom och således kunna klandra omständigheten som utgjort ett processuellt fel senare, måste parten agera. Hur en part ska agera framgår varken av lagtext eller förarbeten. Kvart och Olsson menar att en part har anledning att vara ”tydlig i överkant” om att denne reserverar sig i förhållande till det potentiella felet. Ett uttryckligt krav på att en part formellt måste reservera sig finns dock inte.⁵³ Heuman uttrycker det som att en part måste vara aktiv och protestera, samt påtala handläggningsfelet och förbehålla sig rätten att klandra skiljedomen utifrån omständigheten i fråga.⁵⁴ I slutändan är det upp till domstolen att avgöra huruvida en parts agerande (eller icke-agerande) bör tolkas som att denne avstått rätten att klandra felet.⁵⁵ Vägledning kan sökas i praxis och HD har uttryckt det som att parten redan i skiljeförfarandet måste ha gjort en *tydlig* och *särskild invändning* om att skiljeavtalet är ogiltigt. Således har inte exempelvis ett vagt uttryckt missnöje en sådan verkan.⁵⁶

Ett av huvudsyftena med preklusionsregeln är att en part inte ska kunna spekulera under förfarandets gång. Ifall en part under förfarandets gång märker att skiljenämnden begått ett klanderbart processuellt fel eller att en skiljeman är jävig ska inte parten kunna avstå från att göra en invändning för att senare göra det, beroende på om domslutet gynnar parten eller inte.⁵⁷ Men här räcker det inte med att parten borde ha känt till omständigheten utan den ska ha haft kännedom om det under förfarandets gång, och förhållit sig passiv till det. Ifall parten dock haft visst belegg för att den klanderbara omständigheten förelegat men medvetet valt att inte undersöka det närmare för att inte få kännedom om det, bör dennes klanderrätt gå förlorad.⁵⁸

⁴⁹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, Rubrik 3.6.

⁵⁰ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, Rubrik 3.6, not 149.

⁵¹ Se Kvart & Olsson I (2012) s. 140.

⁵² Se Lindskog (2020) 34 § LSF, Rubrik 3.6.

⁵³ Se Kvart & Olsson I (2012) s. 141.

⁵⁴ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 286.

⁵⁵ Se Kvart & Olsson I (2012) s. 141.

⁵⁶ Se NJA 2013 s 578. p. 10. Jfr NJA 2012 s. 790 p. 19 & 20.

⁵⁷ Se Lindell (2020) s. 311. ⁵⁷ Se även Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 287.

⁵⁸ Se NJA 2013 s 578. p. 9.

2.4 Ogiltighetsgrunderna – En kort genomgång

I detta avsnitt kommer en ytlig genomgång göras av ogiltighetsgrunderna. Det tillhör inte det centrala syftet med uppsatsen men det spelar en roll för att läsaren enklare ska förstå hur reglerna förhåller sig till klandergrunderna.

Bestämmelsen om ogiltighet är uppdelad i tre grunder som ställs upp i 33 § LSF. Grunderna avser bristande skiljedomsrätt, ordre public, samt allvarliga formfel avseende domen. Dessa grunder är till skillnad från klandergrunderna uttömmande, det finns således ingen så kallad "slasktratt" som kan fånga upp andra formella fel som kan anses vara ogiltiga.⁵⁹ Eftersom ogiltighetsreglerna har en så ingripande karaktär har lagstiftaren avsett att reglerna inte ska få ett större tillämpningsområde än nödvändigt.⁶⁰ Diskussioner har uppkommit om huruvida man bör tolka dessa regler restriktivt eller om reglernas utformning i sig redan tillgodosett reglernas restriktivitet. Lindskog är av uppfattningen att behovet av restriktivitet vid tillämpningen av ogiltighetsgrunderna redan tillgodosetts av lagstiftaren, som inte heller i lagtext eller förarbeten gett anvisning om hur det ska tillämpas.⁶¹ Hassler, Cars och Heuman är dock av uppfattningen att bestämmelsen också bör tillämpas restriktivt.⁶²

Oavsett hur man väljer att se på det har tillämpningen av ogiltighetsgrunderna varit restriktiv och mellan 2004 - 2014 har endast en talan om ogiltighet bifallits.⁶³ Intressant nog bifölls två ogiltighetstalan i slutet av 2022. Det kommer dock inte utredas djupare eftersom det ligger utanför uppsatsens syfte.

Första punkten i 33 § LSF avser bristande skiljedomsrätt som innebär att frågan tvisten avser enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän. Det brukar hänföra sig till indispositiva frågor likt äktenskap, faderskap eller adoption, men även vissa arbetstvister kan inte dömas av skiljemän.⁶⁴ Det avser dock inte frågor som i och för sig kan avgöras i skiljeförfaranden men baserat på ett ogiltigt skiljeavtal avseende framtida tvist, exempelvis ifall man ingått ett avtal om framtida tvist i skiljedomstol med en konsument, vilket förbjuds enligt 6 § LSF. I så fall får man utgå från klandergrunderna i 34 § LSF.⁶⁵ Men eftersom det kan finnas tvister som är dispositiva i sin helhet men innehåller moment av indispositiv karaktär kan skiljedomens i den delen vara ogiltig men

⁵⁹ Se Lindskog (2020) 33 § LSF, Rubrik 3.3. Jfr Prop 1998/99:35 s. 140–141. Hassler & Cars (1989) s. 158–159.

⁶⁰ Se Prop. 1998/99:35 s. 140. Se även SOU 1994:81 s. 172.

⁶¹ Se Lindskog (2020) 33 § LSF, Rubrik 3.7.

⁶² Se Hassler & Cars (1989) s. 132. Jfr Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 587.

⁶³ Se SOU 2015:37 s. 66–67 och 81.

⁶⁴ Se Hassler & Cars (1989) s. 158. Se Cars Lag om skiljeförfarande 33 §, Karnov (JUNO) (besökt 2023-03-07). Se även Cars Lagen om skiljeförfaranden 1 §, Karnov (JUNO) (besökt 2023-03-07).

⁶⁵ Se Madsen (2009) s. 261.

förbli giltig i den resterande delen som inte är ogiltig.⁶⁶ Ogiltighet kan nämligen avse en viss del av domen, vilket framgår av 33 § st. 2 LSF.

Den andra punkten berör frågan om ordre public som avser när skiljedomen eller sättet den uppkom på gjordes i strid mot fundamentala principer inom svensk rätt.⁶⁷ Av förarbeten på området framgår det att gränsdragningen mellan den föregående ogiltighetsgrunden och denna inte är tydlig.⁶⁸

Bestämmelsen om ordre public är avsedd att tillämpas med restriktivitet, och det ska krävas mycket för att en skiljedom ska anses strida mot *ordre public*.⁶⁹ I förarbeten har lagstiftaren uppgett att av begreppets karaktär ska utläsas att endast vid höggradigt stötande fall ska den tillämpas. Det medför att osäkerhet inte bör föreligga vid tillämpningen utan det ska vara ett tydligt fall.⁷⁰

Frågorna som avses under ordre public är i och för sig inte tvingande i vanlig mening, men rör fall som en allmän domstol inte skulle ägnat sig åt. Det riktar sig primärt mot olika sorters anspråk som grundar sig på spel eller kriminella gärningar. Ett exempel kan vara en förpliktelse att betala en avtalad muta. Lagstiftaren har inte velat att denna sorts tvister ska kunna bli föremål för domstolsprövning. Hit hör även tvister som avser att en part förpliktas till prestation av något som enligt lag är förbjudet. Dock har avsikten varit att bestämmelsen ska tillämpas snävt och endast täcka grundläggande rättsprinciper.⁷¹

Den tredje och sista punkten avser att skiljedomen är behäftad med formfel. I 31 § LSF framgår det hur en skiljedom ska se ut, den ska bland annat vara skriftlig, således blir den ogiltig om skiljedomstolen muntligen avkunnar domen. Vidare ska domen undertecknas av skiljenämnden, men parterna kan avtala om att endast skiljenämndens ordförande ska underteckna domen, ifall endast ett namn finns ska det presumeras vara ordförandes.⁷²

I nästa avsnitt kommer en redogörelse för klandergrunderna att göras, men även hur de tillämpas och vad punkterna avser. Punkterna som avser uppdragsöverskridande och handläggningsfel kommer att analyseras mer ingående än resterande punkter. Dock kommer en fortsatt utveckling avseende de två punkterna göras i kapitlet om uppdragsöverskridande.

2.5 Klandergrunderna – En kort genomgång

⁶⁶ Se Lindskog, 33 § Rubrik 4.1.

⁶⁷ Se Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 362.

⁶⁸ Se SOU 1994:81 s. 172. Se även Se Lindskog (2020) 33 § LSF, rubrik 4.2.1, not 61.

⁶⁹ Se Lindskog (2020) 33 § LSF, rubrik 4.2.1.

⁷⁰ Se SOU 1994:81 s. 173.

⁷¹ Se Olsson & Kvarn II (2000) s. 136–137.

⁷² Se Olsson & Kvarn II (2000) s. 137.

För samtliga klandergrunder gäller principen om att en part endast kan klandra en skiljedom på processuell grund.⁷³ Men utöver det krävs även enligt 34 § st.1 LSF att skiljedomen inte kan angripas enligt 36 § LSF. Det avser när en skiljenämnd avslutat ett förfarande utan att pröva de frågor som lämnats till avgörande. Vidare framgår det även av första stycket att en skiljedom kan helt eller delvis upphävas på talan av en part. Det innebär alltså att skiljedomen inte ska upphävas i andra delar än vad felet föranleder.⁷⁴

Den första klandergrunden som finns i 34 § st. 1 p. 1 LSF är att en skiljedom som inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal ska upphävas. I svensk rätt finns det inga formkrav för skiljeavtal. Således är muntliga avtal och även skiljeavtal som uppstått genom konkludent handlande giltiga. Muntliga avtal kan dock leda till bekymmer vid verkställighet, framför allt inom internationella förhållanden där skriftliga skiljeavtal ofta är ett krav. Vanligast är dock att skiljeavtalet ingår i ett kontrakt som en tvistlösningsklausul. Innebörden blir att framtida tvister rörande kontraktet ska avgöras av skiljemän. Ett skiljeavtal som tar sikte mot framtida tvister får dock inte vara generellt ställd utan måste anknyta till ett särskilt rättsförhållande, man måste alltså identifiera vad som ska avgöras av skiljenämnden.⁷⁵

Bedömningen om ett giltigt skiljeavtal träffats görs enligt samma tolkningsprinciper och tolkningsregler som gäller för vanliga avtal. Den kanske vanligaste situationen är när invändningen görs att avtalet är ogiltigt enligt ogiltighetsanledningarna i lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (AvtL).⁷⁶ En tillämpning av 36 § AvtL är också möjlig men Heuman menar att det i praktiken endast kan tillämpas ifall en av avtalsparterna är en mindre företagare och anses vara i en svagare position. Det är viktigt att ha i åtanke att en part genom att inte göra en invändning kan ge upp sin rätt att klandra en skiljedom med anledning av att det baserats på ett ogiltigt skiljeavtal.⁷⁷

På grund av principen om särskiljbarhet, medför inte huvudavtalets ogiltighet att skiljeavtalet också blir ogiltigt. Det görs därmed en form av uppdelning mellan de två avtalen och vid tillämpningen av regeln i 34 § st. 1 p. 1 LSF måste ogiltighetsgrunden rikta sig specifikt mot skiljeavtalet.⁷⁸ Bestämmelsen tar även sikte på de fall där skiljeavtalet i och för sig är giltigt men frågan som prövats av skiljenämnden inte täcks av avtalet. Det föreligger då gränsdragningsproblem till bestämmelsen om uppdragsöverskridanden.⁷⁹ Heuman menar att det i praktiken inte bör tillmätas någon större betydelse.⁸⁰ Dock

⁷³ Se avsnitt 2.2.2.

⁷⁴ Se Madsen (2009) s. 267.

⁷⁵ Se Öhrström (2009) s. 30.

⁷⁶ Se Olsson & Kvarn II (2000) s.140.

⁷⁷ Se Heuman. (2003) s. 592. Se avsnitt 2.3.1.

⁷⁸ Se Madsen (2009) s. 268. Se även Heuman. (2003) s. 592.

⁷⁹ Se Olsson & Kvarn II (2000) s.140. Se även Heuman. (2003) s. 592.

⁸⁰ Se Heuman. (2003) s. 592. Jfr SOU 1994:81 s. 290 & Prop. 1998/35 s. 232.

efter lagändringen som infördes 2019 så ändrades bestämmelsen om uppdragsöverskridande och ett krav på att överskridandet ska ha inverkat på utgången infördes. Lindskog menar att den införda regeln om att överskridandet ska ha inverkat på utgången får konsekvensen att vilken klandergrund förhållandet hänförs till blir avgörande för utgången.⁸¹

I andra punkten föreligger en klandergrund om skiljenämnden meddelat en dom efter utgången av den tid parterna bestämt. Denna frist är inte lagstadgad utan följer av parternas bestämmande.⁸² Innan lagändringen som infördes 2019 var bestämmelsen om tidsfrist i samma punkt som uppdragsöverskridande.⁸³ Att en skiljenämnd meddelat en dom efter att tidsfristen löpt ut ska inte ses som ett uppdragsöverskridande och istället räknas till den andra punkten.⁸⁴ Eftersom en tidsfrist är en form av begränsning av skiljemännens uppdrag kan man tänka sig att de överskridit sitt uppdrag om de inte iakttar eller väljer att meddela dom efter tidsfristens slut. Men en förutsättning för att ett uppdragsöverskridande ska ha skett är att ett uppdrag finns. Men eftersom ett uppdrag inte föreligger efter att tidsfristen löpt ut kan inte ett överskridande föreligga.⁸⁵ När en skiljenämnd överskrider tidsfristen kommer konsekvensen alltid bli att skiljedomen upphävs, oavsett om förseningen påverkat utgången.⁸⁶ Men en särskild situation som kan uppkomma är när en part anses avstå från sin klanderrätt. Ifall man under förfarandets gång gör en planläggning avseende förfarandet som pekar på att skiljedomen kommer meddelas efter föreskriven tid, ska parten anses ha godkänt att den skulle meddelas enligt den nya tidsfristen förutsatt att någon av parterna inte gjort en formell invändning. Men detta förutsätter också att en planläggning har gjorts, ifall domen meddelas efter planläggningen bör en part kunna klandra avgörandet.⁸⁷

Den tredje punkten handlar om uppdragsöverskridande och utgör en av de mest återopade klandergrunderna. Ifall en skiljenämnd överskrider sitt uppdrag på ett sätt som sannolikt inverkat på utgången ska skiljedomen upphävas.⁸⁸ Ifall skiljenämnden på annat sätt än att ha meddelat dom efter angiven tidsfrist överskridit sitt uppdrag kan det klandras genom tredje punkten. För att en tillämpning av bestämmelsen ska vara tillhanda krävs till en början att skiljenämnden ska ha överträtt de *inre ramarna* för uppdraget. Det ursprungliga skiljeavtalet utgör den *yttre ramen* för uppdraget och kan klandras om det är ogiltigt enligt den första punkten. Men den inre ramen styrs av parternas processrättshandlingar.⁸⁹ Det framgår även av 23 § st. 1 LSF att parterna ska

⁸¹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.1.2.

⁸² Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.2.1.

⁸³ Se Prop. 1998/99:35 s. 145. Jfr Prop. 2017/18:257 s. 48.

⁸⁴ Se Prop. 1998/99:35 s. 233.

⁸⁵ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.2.1, Not 168.

⁸⁶ Se SOU 2015:37 s. 129.

⁸⁷ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 6.2.4.

⁸⁸ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

⁸⁹ Redogörs närmare i avsnitt 3.2.

ange sina yrkanden och grunder för sin talan.⁹⁰ Vad som är viktigt att inte glömma är att omfattningen av skiljenämndens uppdrag kan ändras under förfarandets gång och att en part genom konkludent handlande kan ha utvidgat skiljenämndens uppdrag.⁹¹ En av de praktiskt vanligaste situationerna som möjliggör en tillämpning av uppdragsöverskridande är när skiljenämnden åsidosätter parternas anvisning om tillämplig rättsordning.⁹² Tanken är att jämställa med dispositionsprincipen. Det är parterna som genom sina yrkanden och grunder bestämmer omfattningen av processen och således vad domstolen ska pröva. Domstolen får inte på eget bevåg gå utöver det.⁹³ Det krävs att skiljenämnden åsidosatt *parternas* ram för förfarandet för att ett uppdragsöverskridande ska ha skett. I händelse av att skiljenämnden istället inte iakttagit en begränsning som följer av lagbestämmelser bör inte ett uppdragsöverskridande föreligga. Då är det ett fel som är hänförligt till antingen ogiltighet enligt 33 § st.1 p. 1 LSF eller handläggningsfel enligt 34 § st. 1 p. 7 LSF.⁹⁴

För att ett överskridande ska föreligga menar Lindskog att det måste ha skett en kvantitativ överträdelse av parternas ramar för förfarandet. Han menar vidare att synsättet att ett uppdragsöverskridande också skulle rikta sig mot kvalitativa överträdelser är inget som lagstiftaren menat, utan det är en uppfattning som kan härledas ur internationell rättslitteratur.⁹⁵ En sista förutsättning för att det ska utgöra ett uppdragsöverskridande följer av lagändringen som gjordes 2019. Det krävs att överskridandet sannolikt ska ha inverkat på utgången. Anledningen har varit för att skiljedomar som varit behäftade med mindre överskridanden utan praktisk betydelse inte ska kunna upphävas och att parter ska vara mindre benägna att klandra skiljedomen om de vet att ett överskridande inte skett. Beviskravet motsvarar det om handläggningsfel och innebär att felet *sannolikt* ska ha inverkat på utgången.⁹⁶

Den fjärde punkten reglerar klander på grund av att förfarandet inte borde ha ägt rum i Sverige. Bestämmelsen i fjärde punkten hänvisar till 47 § LSF som uppger att ett skiljeförfarande får äga rum i Sverige om det framgår av skiljeavtalet. Detsamma gäller om skiljedomsinstitutet eller skiljemännen enligt avtalet beslutar att förfarandet ska vara i Sverige eller om motparten annars samtycker till det.⁹⁷ På grund av att bestämmelsen inte överlappar med bestämmelsen om uppdragsöverskridande kommer jag inte utreda klandergrunden närmare.

⁹⁰ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1.

⁹¹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1, Not 173.

⁹² Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2.

⁹³ Se Madsen (2009) s. 270. Se även Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1.

⁹⁴ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1.

⁹⁵ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2, not 181 & 182. Skillnaden mellan kvantitativa och kvalitativa överträdelser kommer att utredas mer genomgående i tredje kapitlet.

⁹⁶ Se Prop. 2017/18:257 s. 48. Inverkandekravet kommer att utredas närmare i det fjärde kapitlet.

⁹⁷ Se Madsen (2009) s. 276.

Både femte och sjätte punkten rör frågor om skiljemännen. Den femte punkten handlar om ifall en skiljeman har utsetts i strid med parternas överenskommelse eller LSF. Klandergrund föreligger om sen skiljeman utsetts efter tiden parterna överenskommit om. Detsamma gäller om skiljemannen inte hade kvalifikationer som parterna bestämt. Det kan röra sig om kvalifikationer som är hänförliga till tvistefrågan, exempelvis att en i skiljenämnden ska vara tekniker eller att ordförande ska vara en lagfaren domare.⁹⁸ Den sjätte punkten handlar om en domares obehörighet. Klandertalan kan föras om en omständighet som framgår av 7 eller 8 § LSF förelegat och gjort en skiljeman obehörig. Av 7 § LSF framgår att en skiljeman ska råda över sig själv och sin egendom. I 8 § LSF tas jävsreglerna upp, och reglerar en skiljemans opartiskhet och oberoende.

Den sjunde och sista klandergrunden utgör handläggningsfel och har karaktären av en uppsamlingsbestämmelse⁹⁹ som är ämnad att fånga upp allt annat som inte ryms in i tidigare nämnda klandergrunder. Den riktar sig mot fel som utan parts vållande förekommit i handläggningen och som sannolikt inverkat på utgången. Av förarbeten till lagändringen 2019 framgick att klandergrunden handläggningsfel åberopats i större uträkning än vad som varit avsett och att det föranlett skiljemän att vara överdrivet försiktiga vid bedömningsfrågor för att inte en part ska kunna angripa skiljedomen.¹⁰⁰ Vid utarbetningen av LSF var regeringen ense med utredningen om att en bestämmelse som kunde fånga upp "andra" fel behövdes. Regeringen sökte vägledning i Modellagen för att utforma en regel som skulle ha formen av en uppsamlingsbestämmelse. Modellagens motsvarighet till handläggningsfel avsåg fel där skiljeförfarandet stått i strid med parternas överenskommelse.¹⁰¹ Dock förelåg brister i bestämmelsen som medförde att många fel inte skulle kunna angripas. I övervägandet exemplifierade man problemet med att ifall en part inte var behörigt företräd skulle det inte fångas upp av bestämmelsen. Detsamma gäller om en skiljenämnd missuppfattat en processhandling eller försummat att beakta viss bevisning.¹⁰² I finsk rätt har man inte heller en direkt motsvarighet till klandergrunden om handläggningsfel utan den finska bestämmelsen medför att fel föreligger när skiljemän åsidosatt den kontradiktoriska principen. Det innebär att skiljenämnden inte berett part erforderlig möjlighet att föra sin talan. Mot bakgrund av de fel som en part kan gå miste om att klandra ifall antingen Modellagens eller den finska lagens motsvarighet till handläggningsfel skulle tillämpas valde regeringen att istället införa den allmänt hållna generalklausulen.¹⁰³

⁹⁸ Se Madsen (2009) s. 276. Se även Olsson & Kvart II (2000) s. 144–145. Jfr SOU 1994:81 s. 178.

⁹⁹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 5.1.1.

¹⁰⁰ Se Prop. 2017/18:257 s. 50.

¹⁰¹ Se Prop. 1998/99:35 s. 145–146. Se även dåvarande artikel 34 (2)(a)(iv) Modellagen.

¹⁰² Se Prop. 1998/99:35 s. 146. Se även Madsen (2009) s. 277–278. Se NJA 1918 s. 324. Där en part inte företräts av behörigt ombud.

¹⁰³ Se Prop. 1998/99:35 s. 146.

Att bestämmelsen är utformad som en generalklausul medför i sig en försiktighet vid tillämpningen av den.¹⁰⁴ En liknande uppfattning finner man vid förarbetena till den äldre generalklausulen i AvtL.¹⁰⁵ Efter lagändringen som gjordes 1976 var i och för sig inställningen att domstolar skulle få en ökad möjlighet att jämka eller åsidosätta avtalsvillkor för parter i svagare ställning.¹⁰⁶ Men lagstiftaren slog fast att det är ett undantag från huvudregeln och bör betraktas som det.¹⁰⁷ Avtalsförhållanden mellan näringsidkare bör föranleda en återhållsam tillämpning av bestämmelsen.¹⁰⁸

Handläggningsfel avser fel hänförliga till förfarandet och skiljer sig därmed från bedömningsfel i materiella frågor.¹⁰⁹ Fel som är hänförliga till handläggning uppkommer framför allt när skiljenämnden inte handlägger tvisten i överensstämmelse med LSF eller annat avtalat reglemente. Skiljemännen ska enligt 21 § LSF handlägga tvisten opartiskt, ändamålsenligt och snabbt. Bestämmelsen ger uttryck för lojalitetsprincipen. Skiljemännen ska även i behövlig omfattning ge parterna tillfälle att utföra sin talan (kontradiktionsprincipen). Ifall skiljenämnden åsidosätter dessa bestämmelser och man utgått från LSF:s tillämpning så kan handläggningsfel föreligga.¹¹⁰

Bestämmelsen om handläggningsfel och uppdragsöverskridande, samt förhållandet mellan dem ska utredas närmare i nästa kapitel. Det kommer röra uppdragsöverskridande i sin helhet och utgör ett centralt kapitel i uppsatsen.

¹⁰⁴ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 5.1.1.

¹⁰⁵ Se Grönfors & Dotevall (2023) 36 § AvtL, rubrik 2.

¹⁰⁶ Se Prop 1975/76:81 s. 103.

¹⁰⁷ Se Prop 1975/76:81 s. 117.

¹⁰⁸ Se Prop 1975/76:81 s. 104.

¹⁰⁹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 5.1.2.

¹¹⁰ Se Madsen (2009) s. 278.

3 Skiljemäns uppdrag och uppdragsöverskridande

3.1 Inledning

Att redogöra för skiljemännens uppdrag är centralt för att avgöra ifall ett överskridande skett. Det kan vara svårt att avgöra vad som utgör uppdraget och det finns flera faktorer som reglerar uppdragets omfattning. För att veta om ett uppdragsöverskridande förelegat måste man till en början definiera vad "uppdraget" omfattar.¹¹¹ Diskussionen kommer att redogöra för uppdraget i förhållande till RB:s regler om Jura novit curia, 17 kap. 3 § RB och överraskande domar.

3.2 Parternas yrkanden

Begreppet "uppdrag" syftar till parternas gemensamma framställningar och således är uppdraget till en början begränsat av skiljeavtalet.¹¹² Vad som bör uppmärksammas är att skiljeavtalet endast utgör den yttre ramen för förfarandet.¹¹³ En fråga kan dock omfattas av skiljeavtalet men ändå inte bli föremål för prövning i skiljeförfarandet. Det ger uttryck för den inre ramen av förfarandet, som styrs av hur parterna väljer att utforma sin talan.¹¹⁴

Av förarbetena till LSF framgår det att ifall frågan för prövning ligger utanför skiljeavtalet ska skiljedomen anses ogiltig eftersom det inte förelegat ett skiljeavtal.¹¹⁵ Olsson och Kvart menar dock att parterna inte är bundna av skiljeavtalet, utan den part som begär skiljedom kan framställa nya yrkanden som sträcker sig utanför det som tagits upp i skiljeavtalet och på så sätt utvidga tvisten. Framställandet av nya yrkanden som sträcker sig längre än det ursprungliga avtalet bör betraktas som ett tillägg till avtalet. Givetvis har motparten rätt att invända mot detta och bör då ha rätten på sin sida, men ifall denne inte gör så kan rätten till klander gå förlorad eftersom en invändning inte gjorts under förfarandet.¹¹⁶ Har inte någon invändning gjorts bör det dock ses som att parterna lämnat skiljemännen ett nytt uppdrag.¹¹⁷ Även Lindskog är av uppfattningen att omfattningen av det ursprungliga skiljeavtalet kan utvidgas genom en parts konkludenta handlande.¹¹⁸ Ifall frågan däremot inte omfattas av skiljeavtalet – den yttre ramen – så sker klander enligt den första klandergrunden (34 § st. 1 p. 1 LSF). Vad skiljemännens uppdrag formas efter är snarare den inre ramen som skapas av parternas processrättshandlingar.¹¹⁹

¹¹¹ Se Heuman. (2003) s. 602.

¹¹² Se Heuman. (2003) s. 604.

¹¹³ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1.

¹¹⁴ Se Öhrström (2009) s. 86. Se även Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1.

¹¹⁵ Se SOU 1994:81, s. 175.

¹¹⁶ Se avsnitt 2.3.2.

¹¹⁷ Se Olsson & Kvart II (2000) s. 104–105.

¹¹⁸ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1, not 173.

¹¹⁹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1.

Hassler och Cars är av uppfattningen att det är skiljeavtalet som primärt bestämmer skiljemännens uppdrag och i andra hand av parternas yrkanden inom ramen för skiljeavtalet. I vart fall gäller det när skiljeavtalet skrivs i samband med tvistens uppkomst.¹²⁰

Heuman menar att begreppet "uppdrag" bör förstås som "framställningar som båda parterna ställt sig bakom".¹²¹ Att skiljeavtalet utgör den yttre ramen av förfarandet innebär inte att den inte kan ligga till grund för en klandertalan. Eftersom skiljeavtalet utgör det primära skiljemännen baserar sitt mandat på kan en part klandra en domslut ifall skiljemannen tolkat skiljeavtalet felaktigt och gett det en större räckvidd än vad parterna avsett.¹²² Varje överträdelse av en av parterna fastställda yrkande eller instruktion bör inte betraktas som ett överskridande.¹²³ I praxis har uppdraget inte ansetts bestämt utifrån endast yrkanden utan även med ledning av "terms of reference" och innehåll i materiell rätt har ansetts avgörande för vad uppdraget är.¹²⁴

I praktiken kan ett skiljeavtal innehålla specifika instruktioner till skiljemännen som begränsar deras uppdrag. Det kan röra sig om att ett visst lands lag ska tillämpas. Således, ifall de bortser från instruktionen och istället tillämpar ett annat lands lag, har ett tydligt uppdragsöverskridande skett. På samma sätt kan parterna även genom överenskommelser under förfarandets gång eller genom yrkanden och åberopanden av omständigheter styra och begränsa skiljemännens uppdrag till att exempelvis endast omfatta en prövning gällande om ett särskilt förhållande förelegat. Ifall skiljemännen då prövar något ytterligare än det som överenskommit har de överskridit sitt uppdrag.¹²⁵

Att parternas yrkanden bestämmer skiljemännens uppdrag ger uttryck för dispositionsprincipen.¹²⁶ Innebörden är att rätten får företa en rättshandling endast efter yrkanden från en eller båda parterna. Ett annat fall där skiljenämndens agerande regelmässigt ses som ett uppdragsöverskridande är när ett domslut grundats på principen *ultra petita*. Det innebär att skiljenämnden dömt i en fråga utan en parts åberopande, och hänför sig till när domstolen dömer ut mer än vad som yrkats. Om en part yrkat om 10 000 kr, kan inte rätten döma ut 20 000 kr.¹²⁷ Ifall skiljenämnden går utöver yrkandet så har de överskridit sitt uppdrag.¹²⁸ I regel ska inte motsatsen – att skiljenämnden utifrån en materiell prövning bedömt ut mindre än vad part yrkat – anses vara ett uppdragsöverskridande eftersom det är en fråga om materiell prövning

¹²⁰ Se Hassler & Cars (1989) s. 138.

¹²¹ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 617.

¹²² Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 617.

¹²³ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 616.

¹²⁴ Se NJA 1979 s. 527.

¹²⁵ Se Hobér II (2021) s. 290–291.

¹²⁶ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.1.

¹²⁷ Ekelöf m.fl. (2016) s. 60. Se även Hobér II (2021) s. 290. & Runesson, Jura novit curia and due process with particular regard to arbitration in Sweden, JT 2017/18 s. 172.

¹²⁸ Olsson & Kvarn II (2000) s. 142. Se Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 376.

som inte kan göras till föremål för klander. Dock ifall skiljemännen beviljat ena partens yrkande om ersättning måste de pröva den andra partens invändning gentemot yrkandet, ifall invändningen omfattas av skiljeavtalet. Här presenteras begreppet *infra petita* vars innebörd är att skiljenämnden åsidosätter ett av parternas yrkanden eller åberopande. Ifall en skiljenämnd bortser från att pröva en åberopad omständighet eller yrkande bör det betraktas som ett uppdragsöverskridande. Det belyser hur skiljemännen har i uppgift att pröva tvisten i dess. Givetvis innebär det inte att skiljenämnden måste acceptera invändningen, men beslutet måste visa att frågan har prövats materiellt.¹²⁹

Även processuella instruktioner omfattas av skiljemännens uppdrag och att avvisa dessa eller handla i strid med dessa kan leda till att uppdraget anses ha överskridits. Svea hovrätt upphävde en del av en skiljedom eftersom skiljemännen åsidosatt en instruktion om att inte lägga vissa berörda omständigheter som inte fastställts än som grund för sitt beslut.¹³⁰ Dock föreligger gränsdragningsproblem gentemot handläggningsfel när det gäller processuella instruktioner. Ifall skiljemän misslyckas med att följa instruktioner avseende hur förfarandet ska gå till, exempelvis att domslutet ska innehålla domskäl, så bör det inte betraktas som ett uppdragsöverskridande, utan snarare ett handläggningsfel. En skiljedom kan endast upphävas på den grunden ifall det rör sig om ett processuellt fel som kan antas ha inverkat på utgången avgörandet.¹³¹

I ett mål mellan Soyak och Hochtief AG fastställde HD att ifall skiljemän åsidosätter instruktioner från parter, som anger hur förfarandet ska genomföras, ska det i normala fall betraktas som handläggningsfel. I det aktuella fallet handlade det om att Soyak ansåg att ett uppdragsöverskridande förelegat eftersom domskälen var bristfälliga och att det stred mot vad som avtalats. HD kom dock fram till att domskälen inte var klanderbara.¹³² Även om HD hade funnit felet klanderbart är det ovisst om konsekvensen hade blivit att skiljedomens upphävts. Heuman menar att även om det föreligger handläggningsfel, eftersom domslutet inte motiverats, så föranleder inte det att domen undanröjs. Anledningen är att det sällan är möjligt för en part att göra sannolikt att felet *inverkat på utgången*, vilket är ett rekvisit i 34 § st.1 p. 7 LSF.¹³³

Hur en part ställer upp sina yrkanden är också av vikt i skiljeförfaranden eftersom skiljemännens uppdrag begränsas av yrkandena och ett otydligt yrkande kan leda till att skiljenämnden begår ett uppdragsöverskridande. Det ankommer på skiljenämnden att genom sin materiella processledning få parterna att precisera sina yrkanden så att det inte råder någon tvekan om vad

¹²⁹ Se Hobér II (2021) s. 290.

¹³⁰ Se Hobér II (2021) s. 290–291. Se även Svea hovrätts dom i mål nr T 8016–04.

¹³¹ Se Hobér II (2021) s. 291–292. Se även Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2. En närmare analys av gränsdragningssvårigheterna kommer att göras i avsnitt 3.7.

¹³² Se NJA 2009 s. 128.

¹³³ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 511.

parterna begärt.¹³⁴ Ifall skiljenämnden feltolkar en parts yrkande kan en domstol finna att ett uppdragsöverskridande skett.¹³⁵ Yrkanden blir alltså av praktisk och juridisk betydelse för att bestämma skiljenämndens uppdrag. En viktig del av förfarandet är därför hur parterna väljer att ställa upp sin talan och formulera sina yrkanden. Parterna bör vara specifika och otvetydiga i vad de vill att skiljenämnden ska pröva. Enligt Hobér förekommer det inte i svenska skiljeförfaranden att parter lämnar det till skiljenämndens diskretion att avgöra lämpliga åtgärder.¹³⁶

Ett praktiskt exempel kan man finna i ett av Svea hovrätts senare avgöranden den 4 november 2022 i mål nr. T 1356–18.¹³⁷ Hovrätten avgjorde en skiljevist mellan två internationella parter. I fallet hade bolaget Minmetals yrkat ersättning för utestående delbetalningar och slutbetalningar enligt kontraktet för utfört arbete. Skiljenämnden ansåg att Minmetals havda kostnader också inkluderades i det yrkandet. Dock menade hovrätten att Minmetals val av formulering av yrkanden innebar att de begränsat skiljenämndens prövning till att endast avse specifikt delbetalningar och slutbetalning enligt kontraktet och således satt en ram för vad som begärts betalning för.

3.3 Icke-åberopade omständigheter

3.3.1 Finns det ett krav på att en omständighet ska åberopas tydligt?

Det har i doktrinen diskuterats i vilken mån 17 kap. 3 § RB ska gälla för skiljeförfaranden. Det är tydligt att en skiljenämnd inte får meddela en dom på frågor som parterna inte tagit upp i sina yrkanden.¹³⁸ Men enligt 17 kap. 3 § RB kan inte heller en dom meddelas på omständigheter som inte åberopats av parten. Det är i detta hänseende otydligt i vilken mån en part ska anses ha åberopat en omständighet.¹³⁹ Med omständigheter avses parternas åberopade rättsfakta.¹⁴⁰ HD berörde frågan i NJA 2019 s. 802¹⁴¹ och uppgav följande:

Parten måste ge klart och otvetydigt uttryck för att omständigheten åberopas till grund för talan. Att parten i samband med utveckling av sin talan endast nämner eller hänvisar till ett visst förhållande är inte tillräckligt.

¹³⁴ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.1.1.

¹³⁵ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 387.

¹³⁶ Se Hobér II (2021) s. 200.

¹³⁷ Se Svea hovrätts dom mål nr T 1356–18.

¹³⁸ Se Prop. 1998/99:35 s. 144. Se även Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 376–377.

¹³⁹ Se Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 376–377.

¹⁴⁰ Se Prop. 1998/99:35 s.143.

¹⁴¹ Jfr NJA 1980 s. 352. HD stadgade i följande mål att endast faktumet att en part nämner en viss omständighet inte innebär att denne åberopar det som grund för sin talan. Det måste vara tydligt för rätten att en part åberopat omständigheter som grund för sin talan.

Rättsfallet som avsåg klagan över domvilla ger en uppfattning om hur tydlig en part måste förhålla sig för att antas ha åberopat en omständighet.

Teorin bakom detta synsätt är byggt på skiljeförfarandets natur, att parterna leder processen. Parterna ska ha möjligheten att avgöra komplexiteten och omfattningen av förfarandet. Förfarandet och skiljemännens uppdrag styrs således av parternas muntliga och skriftliga processrättshandlingar. Baserar skiljemännen sitt domslut på omständigheter som inte åberopats av parterna så ökar omfattningen av tvisten och blir senare ett överraskande moment för parterna vid domslutet eftersom de inte förväntat sig att de icke-åberopade omständigheterna omfattats av tvisten. I de flesta fall ses detta som ett uppdragsöverskridande.¹⁴²

3.3.2 Recit

Ett viktigt verktyg som blivit vanligt förekommande inom skiljeförfaranden är att skiljenämnden innan slutförhandlingen presenterar en recit för parterna som innehåller samtliga yrkanden, åberopade omständigheter, åberopad bevisning samt resterande processrättshandlingar och ställningstaganden som parterna haft under förfarandet.¹⁴³ Detta är till för att skapa förutsebarhet under förfarandet och förebygger att domen senare klandras. Reciten gör det klart för parterna hur skiljenämnden har uppfattat alla processrättshandlingar. Eftersom parterna i detta hänseende har möjligheten att kommentera reciten om skiljenämnden missat att beakta åberopade omständigheter eller yrkanden. Det blir därför svårare för en part att i ett senare skede under en klander-talan uppge att skiljenämnden inte prövat en åberopad omständighet. På grund av preklusionsregeln¹⁴⁴ ska parten efter att ha läst reciten och utan att ha invänt mot den anses konkludent ha accepterat att reciten utgör det skiljenämnden ska pröva.¹⁴⁵

Endast omständigheten att en part företar en processhandling innebär inte i sig att skiljenämndens uppdrag begränsas och att ett överskridande kan ha skett. En skiljenämnd är inte tvungen att deklarerat att de avser att avvisa bevisning och inte ta upp den i domen. Motiveringen är att ifall processhandlingen ligger utanför ramen för skiljenämndens prövning så bör det inte kunna klandras. Ifall skiljenämnden ansåg att bevisningen var irrelevant för prövningen kan de bortse från den utan att någon klanderrätt föreligger.¹⁴⁶

Svea hovrätt berörde frågan 2009 i ett mål mellan Systembolaget och V&S.¹⁴⁷ Omständigheterna i målet var att Systembolaget menade att de fick häva deras avtal med V&S på grund av att de ansåg att V&S hade begått ett väsentligt

¹⁴² Se Hobér II (2021) s. 291.

¹⁴³ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 528. Se även Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 379.

¹⁴⁴ Se avsnitt 2.2.1.

¹⁴⁵ Se Hobér II (2021) s. 291.

¹⁴⁶ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 62.

¹⁴⁷ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 4548–08.

avtalsbrott i samband med att personer med anknytning till V&S åtalats för bestickning. V&S påkallade därefter skiljeförfarande vid Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut. Skiljenämnden hade dömt till V&S:s fördel och menat att det förelåg en allmän rättsprincip om hävning vid väsentligt avtalsbrott, men att den avtalats bort av parterna. Systembolaget menade däremot att V&S inte åberopat det faktumet och hänvisade till reciten som inte uttryckligen visade att en sådan omständighet åberopats. Skiljenämnden menade att två klausuler parterna utgått från (1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy angående straffrättsliga sanktioner) ska ses som uttömmande och att det inte föreligger anledning att tillämpa allmänna rättsprinciper. Svea hovrätt kom fram till att skiljenämnden har prövat och kommit fram till att parterna avtalat bort rätten till hävning utifrån allmänna principer och hovrättens prövning skulle då avse ifall V&S åberopade omständigheten. Vad som framgick av domsreciten var att V&S anfört att rätt till hävning inte heller förelegat enligt allmänna principer. Således hade de gjort sin ställning tydlig men inte utvecklat talan något vidare. Därmed kan de inte anses ha åberopat den omständigheten och skiljenämnden ansågs ha överskridit sitt uppdrag genom att hävda att parternas hänvisningar till klausulerna om 1995 års inköpsvillkor och 1999 års leverantörspolicy angående straffrättsliga sanktioner utgjort uttömmande reglering.¹⁴⁸

Svea hovrätt uppgav även i mål nr. T 1323–17¹⁴⁹ den 29 mars 2018 att ifall parterna under ett skiljeförfarande godkänt reciten så ska den som utgångspunkt antas till fullo spegla parternas respektive talan. Hovrätten hänvisade till domen mellan Systembolaget och Vin & Sprit.

Kaj Hobér är av uppfattningen att Svea hovrätts domslut,¹⁵⁰ även om det var korrekt dömt, kan ha skapat en ovisshet inom skiljeförfaranden.¹⁵¹ Hobér menar att domen *e contrario* innebär att ifall parterna inte invänder mot reciten har de accepterat det som prövas och kan inte klandra avgörandet i efterhand på omständigheter som förekommit innan reciten. Vad som blir problematiskt är att även om Svea hovrätt inte uttryckligt uttalat detta kan domen tolkas som att de faktiska processrättshandlingarna parterna angivit eller åberopat ersätts av dem processrättshandlingar som inkluderats i reciten. Resultatet blir att parterna tydligt måste följa upp varje argument, yrkanden och åberopanden de gör och se till att de inkluderats i den slutliga reciten för att inte gå miste om några åberopanden.¹⁵² Heuman menar att det står klart att skiljemän ska tillämpa allt material som lagts fram under förfarandet och således även inlagorna.¹⁵³ Dock gäller detta generellt och inte ljuset av en existerande recit. Men uttalandet ger uppfattningen att skiljenämnden som utgångspunkt bör

¹⁴⁸ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 4548–08.

¹⁴⁹ Svea hovrätts dom i mål nr T 1323–17. Se även Svea hovrätts dom i mål nr T 2610–13 & Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14.

¹⁵⁰ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 4548–08

¹⁵¹ Se Hobér II (2021) s. 291–292.

¹⁵² Se Hobér II (2021) s. 291–292.

¹⁵³ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 307.

betrakta allt som redogjorts för under förfarandet, men samtidigt är reciten viktig för att ge insyn till parterna om vad skiljenämnden uppfattat ligger i deras uppdrag. Min uppfattning är att en recit skapar en viss form av tunnelseende om att det är just reciten som utgör uppdraget och allt annat som inte tagits upp där försvinner. Detta måste vägas mot att skiljemännen inte vill att skiljedomen ska klandras och därför vill försäkra sig om att alla parter är ense om vad det är som ska prövas i slutskedet. Parterna bör dock i ljuset av avgörandet vara försiktiga med att godkänna en recit och vara noggranna att allt som de åberopat och hänfört sig till finns med i reciten.

3.3.3 Åberopade omständigheter i inhemska förfaranden

Att ett uppdragsöverskridande förelegat när icke-åberopade omständigheter legat till grund för avgörandet har tidigare varit omstritt i äldre rätt.¹⁵⁴ Skiljeförfarandeutredningen föreslog att man skulle tydliggöra att ett uppdragsöverskridande förelåg om skiljenämnden dömt över “andra omständigheter än de parterna hänfört sig till”.¹⁵⁵ Anledningen var att göra det klart att det inte krävdes ett uttryckligt åberopande som följer mönstret i 17 kap. 3 § RB för att skiljenämnden skulle få beakta omständigheter som en part angett.¹⁵⁶ Regeringen var dock av den motsatta uppfattningen och menade istället att skiljenämnden måste ha ramen klar för sig om vad den materiella prövningen ska avse och att begreppet “hänfört sig till” vid tillämpning är otydligt. För att undvika onödiga klanderprocesser införde regeringen istället ett inverkanekrav.¹⁵⁷ Lindskog är av liknande uppfattning som Svea hovrätt haft i fallet mellan Systembolaget och V&S, och inställningen är att en omständighet måste åberopas med tydligheten inför domstol som följer av 17 kap. 3 § RB.¹⁵⁸

Enligt min åsikt hade en tillämpning av skiljeutredningens förslag på att en part endast behöver *hänföra sig till* en omständighet kunnat leda till det motsatta utfallet i målet mellan Systembolaget och V&S. Anledningen är för att de nämnde att hävningsrätt inte förelåg, men nämnde inte uttryckligt att det var så på grund av att de hänförliga klausulerna var uttömmande. En bedömning måste dock göras i ljuset av hur kriterierna för begreppet “hänföra sig till” bör utläsas.

Även Finn Madsen är av uppfattningen att skiljenämnden endast kan lägga tydligt åberopade omständigheter till grund för sina avgöranden. Att en part endast nämnt en omständighet är därmed inte tillräckligt utan det måste vara

¹⁵⁴ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 618.

¹⁵⁵ Se SOU 2015:37 s. 131 & 186.

¹⁵⁶ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.4, not 190.

¹⁵⁷ Se Prop. 2017/18:257 s. 49. Se även Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.4, not 190.

¹⁵⁸ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.4, not 190.

tydligt för rätten att parten avser att åberopa omständigheten för skiljenämndens prövning.¹⁵⁹

Inom inhemska förfaranden är det tydligt att åberopade omständigheter utgör en del av skiljenämndens uppdrag. Det framgår också av 23 § LSF parterna ska framföra de yrkande och omständigheter de avser grunda sin talan på. Problematiken ligger snarare i när en omständighet anses var åberopad.¹⁶⁰ Regeringens val att motsätta sig skiljeförfarandeutredningens förslag tyder dock på att det förutsätts att skiljenämnden ska med säkerhet känna till vad som åberopats.

3.3.4 Åberopade omständigheter i internationella förfaranden
Huruvida 17 kap. 3 § RB gäller för tvister mellan internationella parter förblir ovisst. Det krävs större försiktighet från skiljemän i dessa hänseenden eftersom man inte kan räkna med bundenhet till processuella principer och begrepp med ursprung i svensk rätt.¹⁶¹ Ifall en skiljenämnd baserar sitt beslut på en omständighet som inte tydligt åberopats av en part föreligger med stor sannolikhet ett uppdragsöverskridande.¹⁶² Det är något som HD berört i praxis.¹⁶³ Skiljenämndens processledning spelar en viktig roll när parternas åberopande präglas av otydlighet. Ifall en part har motbevisat en direkt relevant omständighet kan parten inte klandra omständigheten senare med grunden att det inte omfattades av tvisten. Man kan här tänka sig ett scenario där en part tror att motparten endast åberopar en omständighet som bevismaterial men som skiljenämnden istället betraktat som en åberopad omständighet. Den första parten hade kanske agerat annorlunda om denne uppfattat det som skiljenämnden.¹⁶⁴

Svea hovrätt uppgav i ett mål 2015¹⁶⁵ att ju starkare anknytningen till Sverige är desto större inflytande får svensk rätt. Hovrätten uttalade följande:

Mot bakgrund av den starka anknytningen till Sverige måste såväl parterna som skiljenämnden ha varit väl förtrogna med och inrättat sig efter det regelsystem som gäller i svensk processrätt i fråga bl.a. om vikten av att rättsfakta åberopas på ett tydligt sätt.

Även i detta fall valde domstolen att utgå från att 17 kap. 3 § st. 2 RB skulle tillämpas på ett skiljeförfarande med internationella parter.¹⁶⁶ I fallet hade ena partens åberopande avsett information om ett särskilt oljeflöde. Domstolen hade då även inkluderat oljereserverna, vilket den andra parten menade inte åberopats. Hovrätten ansåg att omständigheten om oljeflödet var otydligt och

¹⁵⁹ Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 377–378.

¹⁶⁰ vilket redogjordes för i avsnitt 3.3.1.

¹⁶¹ Se Prop. 1998/99:35, s. 144.

¹⁶² Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 378.

¹⁶³ Se NJA 1980 s. 352.

¹⁶⁴ Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 379.

¹⁶⁵ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14.

¹⁶⁶ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14.

att man därför kunde skilja det från oljereserver, skiljenämnden hade därmed överskridit sitt uppdrag. Parterna var internationella men hade avtalat om att tillämpa svensk rätt och hade svenska ombud, domstolen ansåg därför att ju större anknytningen till Sverige var desto mer tillämplig var svensk procedur.

Av förarbeten¹⁶⁷ och doktrin¹⁶⁸ framgår det att det ska råda försiktighet i skiljeförfaranden med internationella parter. Svea hovrätt har dock i ett av deras senare avgöranden¹⁶⁹ inte agerat i linje med detta synsätt. I en tvist mellan två internationella parter (CMP och Minmetals) valde domstolen att häva delar av skiljedomen med bland annat hänvisning till att omständigheterna som låg till grund för avgörandet inte åberopats av ena parten.

CMP och Minmetals är två internationella parter som ingick ett entreprenadkontrakt. Minmetals skulle bland annat ta fram konstruktionsritningar för anläggningen, utföra projekteringsarbeten, bygg-, installations- och montagearbeten. CMP hävde kontraktet när större delen av arbetet var slutfört. Minmetals påkallade skiljeförfarande med rysk rätt som tillämplig materiell rätt. CMP klandrade sedan skiljedomen och Svea hovrätt hade i uppgift att pröva om ett uppdragsöverskridande skett på grund av att icke-åberopade omständigheter legat till grund för skiljenämndens domskäl. Till skillnad från hovrättens dom i T 2289–14 som jag tidigare hänvisade till konstaterade hovrätten i detta mål att det inte föreligger "samma bundenhet till den svenska processuella begreppsapparaten" som i inhemska förfaranden. Anledningen till det var på grund av att yrkandet framställdes i ett internationellt förfarande med utländska parter, ombud och skiljemän. Enligt uttalanden i förarbeten bör mer flexibilitet ges i dessa fall.¹⁷⁰

I målet menade CMP att Minmetals inte skulle få full ersättning eftersom Minmetals i sin talan yrkat om ersättning för delbetalningar och slutbetalning av deras utförda arbete enligt kontraktet. Skiljenämnden gav dock Minmetals endast rätt till havda eller verkliga kostnader, vilket ingen av parterna åberopat eller hänfört sig till. Domstolen utgick från NJA 2016 s. 107 för att avgöra hur en talan om ersättning för havda kostnader måste åberopas och i domen uppgav hovrätten följande:

Hovrätten konstaterar att den part som yrkar ersättning för kostnader, oavsett hur betalningsskyldigheten kvalificeras rättsligt, måste åberopa den omedelbart relevanta omständigheten att parten haft kostnaderna i fråga för att omständigheten ska kunna läggas till grund för en dom genom vilken parten tillerkänns ersättning för dessa.

¹⁶⁷ Se prop. 1998/99:35 s. 144. Jfr Prop. 2017/18:257 s. 49.

¹⁶⁸ Se Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 378. 168 Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 618.

¹⁶⁹ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 1356–18.

¹⁷⁰ Se Prop. 1998/99:35 s. 144.

Ersättning för de kostnaderna eller betalningarna som följde kontraktet kunde inte avse en generell rättslig kvalifikation av betalningsskyldigheten, utifrån de åberopade omständigheterna som avsåg delbetalningar och slutbetalning enligt kontraktet. Ett yrkande om havda kostnader måste åberopas specifikt och kan således inte hävas in i deras åberopade yrkande. Eftersom ingen av parterna åberopat några omständigheter hänförliga till havda kostnader ansåg hovrätten att skiljenämnden hade överskridit sitt uppdrag.

Målet är väldigt belysande på många punkter och inte mindre på grund av den starka internationella kopplingen målet har. Eftersom det har varit oklart hur skiljenämnden bör agera i internationella förfaranden i fråga om åberopade omständigheter blir detta rättsfall av vikt framöver. I förarbetena uttalades det att skiljenämnden bör ges större handlingsutrymme för att lägga omständigheter till grund för sina avgöranden i internationella förfaranden. Det skulle således skapa förutsättningar för färre upphävda skiljedomar på grund av uppdragsöverskridande.¹⁷¹ Svea hovrätt bygger sitt resonemang, om att omständigheten måste specifikt ha åberopats, utifrån HD:s dom i NJA 2016 s. 107, som utgör praxis från svensk civilrättsliga regler. Jag anser att det är något uppseendeväckande eftersom den avtalade tillämpliga lagen är rysk rätt. Hovrätten menar också att skiljenämnden grundat sitt avgörande på omständigheten att Minmetals haft kostnader för det utförda arbetet. Dock har Minmetals endast yrkat ersättning för *delbetalningar* och *slutbetalningar* enligt kontraktet. Enligt NJA 2016 s. 107 inkluderas inte havda kostnader i en generell åberopande om betalning enligt kontrakt. Huruvida domstolen borde ha utgått från svenska civilrättsliga regler som grund för sitt beslut är osäkert. Domen har överklagats och fått prövningstillstånd i HD. Dock ter det sig klart att en skiljenämnd oavsett om det är inhemska eller internationella förfaranden inte kan grunda sitt avgörande på en omständighet som inte alls berörts under förfarandet. Dock menar Lindell att vid utländska skiljeförfaranden med utländska skiljemän så är det möjligt att de inte känner till kravet på att tydligt åberopa omständigheter utan grundar sitt avgörande på en omständighet som "förekommit" men inte åberopats. Lindell menar också att det sällan händer att skiljemän dömer över omständigheter som inte alls överhuvudtaget förts på tal.¹⁷² Minmetals yrkade ersättning för delbetalningar och slutbetalning, medan skiljenämnden lade omständigheten "kostnader för utfört arbete" som grund. Avgörande blir om begreppet "kostnader" för arbetet anses komma under omständigheten, delbetalningar och slutbetalningar för utfört arbete, hovrätten ansåg inte det. Madsen är av uppfattningen att en skiljenämnd under inga omständigheter kan pröva en grund eller omständighet som inte alls berörts under förfarandets gång, det hade således också stått i strid med 24 § LSF om att ge parterna tillfälle att i behövlig omfattning utföra sin talan.

¹⁷¹ Se Prop. 2017/18:257 s. 49. Jfr Prop. 1998/99:35 s. 144.

¹⁷² Se Lindell (2020) s. 297. Se även 172 Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 338 & Olsson & Kvarn II (2000) s. 143.

Madsens uttalande följer även av förarbetena på området.¹⁷³ I ljuset av Lindells uppfattning om hur åberopade omständigheter bör betraktas i internationella förfaranden kan hovrättens resonemang anses ha varit för restriktivt, speciellt när de grundat sitt resonemang på hur man i svensk rätt uppfattar åberopsbördan avseende kostnader för utfört arbete. Vad som är klart är att HD:s avgörande kommer att vara vägledande för hur skiljenämnden bör agera framöver, men utifrån avgörandet framgår det att man är strikt i bedömningen vid hur omständigheter måste åberopas i internationella förfaranden med, vilket jag menar inte står i överensstämmelse med förarbeten och doktrin på området.

3.4 Jura novit curia - Skiljenämndens bundenhet till parternas rättsliga argumentation

Både *dispositionsprincipen* och principen om *jura novit curia* reflekterar förhållandet mellan parterna och domstolen. Det är två principer som efterföljs i svensk rätt och ger uttryck för att det är parterna som genom sina yrkanden och åberopade rättsfakta disponerar över förfarandets ramar och vad som ska bli föremål för sakprövning. Det är dock inte helt tydligt i vilken mån dessa principer, som har sitt ursprung i RB ska gälla i skiljeförfaranden.¹⁷⁴ I föregående avsnitt konstaterades att dispositionsprincipen som följer av 17 kap. 3 § RB gäller i skiljeförfaranden, med en ovisshet huruvida det samma gäller när internationella parter är inblandade. I de flesta fall brukar parterna hänvisa till den rättsliga grunden för deras talan. Madsen är av uppfattningen att om parterna underlåter att göra så är det skiljenämndens uppgift att begära det av dem. En fråga uppkommer då ifall parterna genom att göra så begränsar prövningen till deras åberopande rättsregler eller om utgångspunkten ska vara att det faller inom skiljenämndens uppdrag att fritt tillämpa gällande rätt.¹⁷⁵ Härnäst undersöks det i vilken mån skiljemän är bundna av parternas rättsliga argumentation.

3.4.1 Tillämpningen av Jura novit curia i inhemska förfaranden

I 35 kap. 2 § st. 2 RB redogörs för principen om *jura novit curia*. Principen innebär att parter inte behöver bevisa vad svensk lag innehåller. Det är något domstolen ska antas ha kännedom om. Domstolen ska således tillämpa rättsregler på parternas åberopade rättsfakta oavsett om de hänvisat till rättsreglerna eller inte. På grund av den breda tillämpningen av dispositionsprincipen kan det bli otydligt hur *jura novit curia* bör tillämpas i skiljeförfaranden.¹⁷⁶ Eric Runesson menar att principen om *jura novit curia* har tre meningar. Till en början innebär det att parterna inte behöver bevisa lagens innehåll. För det

¹⁷³ Se Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 379.

¹⁷⁴ Se Madsen, Om principen *jura novit curia* vid skiljeförfarande, JT 2010/11 s. 485.

¹⁷⁵ Se Madsen, Om principen *jura novit curia* vid skiljeförfarande, JT 2010/11 s. 492.

¹⁷⁶ Se Madsen, Om principen *jura novit curia* vid skiljeförfarande, JT 2010/11 s. 486.

andra innebär det att domstolen inte är bunden av den rättsliga argumentationen som parterna för i ljuset av omständigheterna de åberopat. Slutligen innebär principen också att domstolen fritt kan tolka och pröva yrkanden förutsatt att de inte dömer ut mer eller något annat än vad kärande yrkat.¹⁷⁷

Det övervägande synsättet är att principen ska tillämpas inom skiljeförfaranden när det är en tvist mellan två inhemska parter. Det innebär att skiljemännen har rätten att grunda sitt ställningstagande och avgörande på rättsregler som inte uttryckligen åberopats av parterna, förutsatt att de håller sig inom det tillämpliga rättsområdet.¹⁷⁸ Det är en tolkning som Heuman ställer sig bakom och är av uppfattningen att skiljemännen är skyldiga till att tillämpa gällande rätt, oavsett om det åberopats av en part eller inte.¹⁷⁹ Svea hovrätt har i tidigare domslut slagit fast att det inte bör ses som ett uppdragsöverskridande ifall skiljenämnden tillämpat rättsregler som parterna inte hänvisat till.¹⁸⁰ I förarbetena har man tagit ett liknande ställningstagande om att principen borde tillämpas i inhemska tvister men att skiljemän bör förhålla sig passivt till en sådan tillämpning när det gäller tvist med utländska parter eftersom rättssystemen de är vana vid möjligtvis inte tillämpar principen på samma sätt.¹⁸¹ En fråga jag anser uppkomma i ljuset av uttalandet i förarbetena är om det *e contrario* kan innebära att principen bör tillämpas om rättssystemen parterna är vana vid har samma syn på *jura novit curia* som svensk rätt. Jag tror inte så är fallet. I förarbetena har man varit väldigt passivt inställd till frågan och verkligen betonat vikten av skiljemännens processledning i dessa hänseenden. Hobér är av uppfattningen att en tillämpning av *jura novit curia* i en tvist med utländska parter med stor sannolikhet hade resulterat i att skiljenämnden begått ett uppdragsöverskridande eller handläggningsfel.¹⁸²

Madsen menar att tillämpligheten av *jura novit curia* inom skiljeförfaranden är ett faktum och att det i flera fall har stadgats. Principen är betydande när skiljemännen tillsammans med parterna skapar omfattningen av uppdraget och förfarandet. Detsamma gäller för parternas dispositionsrätt. En tillämpning av principen borde inte ske i linje med tillämpningen i domstol utan måste modifieras och anpassas till skiljeförfarandet menar Madsen.¹⁸³ I domstol har parterna inte en lika långtgående dispositionsrätt över tillämpningen

¹⁷⁷ Se Runesson, *Jura novit curia and due process with particular regard to arbitration in Sweden*, JT 2017/18 s. 172.

¹⁷⁸ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5, not 196. Se även Madsen, *Om principen jura novit curia vid skiljeförfarande*, JT 2010/11 s. 486.

¹⁷⁹ 179 Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 340.

¹⁸⁰ Se Svea hovrätts dom den 18 maj 2000 Mål nr T 8090–99. Hovrätten uppgav att skiljenämnden har rätt att tillämpa en rättsregel som inte åberopats av part till grund för en omständighet som har åberopats.

¹⁸¹ Se Prop. 1998/99:35, s.144.

¹⁸² Se Hobér II (2021) s. 291–292. Detta kommer att beröras närmare i nästa avsnitt om internationella förfaranden.

¹⁸³ Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 324 & Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5. Se även NJA 2009 s. 128.

av rättsregler. Av den anledning blir principens tillämpning enligt RB oförenlig med reglerna i LSF som präglas av partsautonomi. Parternas rätt att genom direktiv påverka skiljemännens tillämpning av rättsregler motsätter sig den rättsanvändning som sker i domstolsförfarandet. Förhållandet mellan skiljenämnden och parterna i de olika förfarandena är tydliga kontraster och principen borde därför inte tillämpas på samma sätt.¹⁸⁴ I praktiken har parterna i enlighet med dispositionsrätten möjligheten att begränsa skiljemännens prövning till att omfatta specifika lagregler, instruktioner av den sorten kan ges på ett informellt sätt.¹⁸⁵ Ett åsidosättande av en sådan instruktion, exempelvis om parternas ger en anvisning om att en viss rättsregel inte ska tillämpas, leder med stor sannolikhet till ett uppdragsöverskridande.¹⁸⁶ Det ska dock noteras att detta är en författaråsikt och därmed inte gällande rätt. Huruvida domstolen hade tillämpat det på samma sätt är inte säkert.

Gotthard Calissendorff är till skillnad från Lindskog och Heuman av uppfattningen att *jura novit curia* som utgångspunkt inte alls bör tillämpas i skiljeförfaranden. Han menar att principen om *jura novit curia* är mer lämpad för domstolar och att fördelarna inte anknyter på skiljeförfarande på samma sätt. Han exemplifierar det med att skiljeförfarandet bygger på större partsautonomi än allmänna domstol och ett skydd för en parts okunnighet eller misstag inte behövs i samma utsträckning utan en part som väljer att anlita ett mindre skickligt ombud får stå sitt kast. Även argumentet om att det är önskvärt att domstolens anseende upprätthålls väger mindre inom skiljeförfarandet. I stället bör skiljenämnden hålla sig till parternas talan och åberopanden.¹⁸⁷

Förarbeten klargör att samma principer i RB bör följas även i inhemska skiljeförfaranden, men en större tveksamhet med ett sådant tillvägagångssätt föreligger i förhållande till internationella förfaranden.¹⁸⁸ Hovrätten har i flera fall tagit ställning till frågan om *jura novit curia* bör tillämpas i skiljeförfaranden. Svea hovrätt dömde i frågan redan år 2000 och upprätthöll att det inte förelegat någon klandergrund på grund av att en skiljenämnd tillämpat rättsregler som inte berörts av parterna.¹⁸⁹

I ett senare rättsfall¹⁹⁰ på området, mellan City säkerhet och SafeTeam så fann Svea hovrätt på liknande sätt att ett uppdragsöverskridande inte skett på grund av att skiljemännen analogt tillämpat kommissionslagen (2009:865) (KommL). I fallet yrkade City säkerhet att skiljedomen skulle upphävas ef-

¹⁸⁴ Se Madsen, Om principen *jura novit curia* vid skiljeförfarande, JT 2010/11 s. 491.

¹⁸⁵ Se Madsen, Commercial Arbitration in Sweden (2020) s. 324 & Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5. Se även NJA 2009 s 128.

¹⁸⁶ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5.

¹⁸⁷ Se Calissendorff, *Jura novit curia* i internationella skiljeförfaranden i Sverige, JT 1995/96 s. 147.

¹⁸⁸ Se Prop. 1998/99:35 s. 144.

¹⁸⁹ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 8090–99.

¹⁹⁰ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 1968–16.

tersom skiljenämnden prövade frågan om City säkerhets ersättningsskyldighet till SafeTeam och analogt tillämpade bestämmelser i KommL. Det ansåg de utgjorde ett uppdragsöverskridande eftersom ingen av parterna åberopat bestämmelserna och att rekvisiten i bestämmelsen utgjort rättsfakta som inte åberopats. Vidare menade kärende att det i vart fall förelegat ett handläggningsfel eftersom de inte fått möjlighet att yttra sig över tillämpligheten av rättsregeln.¹⁹¹ Domstolen redogjorde till en början att ett uppdragsöverskridande föreligger ifall skiljenämnden lägger icke-åberopade omständigheter (rättsfakta) till grund för sitt avgörande. Dock menade de också att skiljenämnden som utgångspunkt inte var bundna av parternas rättsliga argumentering på grund av principen om *jura novit curia*. Något av vikt som man bör lägga märke till är domstolens uttalande avseende omständigheter. De nämner att:

Skiljemännen anses således inte ha överskridit sitt uppdrag om de tillämpat en viss rättsregel på de omständigheter som parterna åberopat till grund för sin talan, trots att ingen av parterna har hänfört sig till rättsregeln i fråga.

Domstolen menade i det sagda att ifall skiljenämnden hållit sig till den åberopade omständigheten är det fritt för de att själva tillämpa rättsregler som kan hänföras till den omständighet som åberopats. Vidare menade domstolen att eftersom SafeTeam grundat sin talan på att avtalet genom utfyllning inneburit att de hade rätt till ersättning och förhållandet att skiljenämnden tillämpat regler i KommL innebar inte att ett uppdragsöverskridande skett. Domstolen uppgav också att det saknar betydelse huruvida någon av parterna hänfört sig till rättsreglerna eller inte.

Båda avgöranden har sina likheter och det är tydligt att domstolen i praktiken följer förarbetenas ståndpunkter på hur principen om *jura novit curia* ska tillämpas. Doktrinen på området har en någorlunda likalydande uppfattning på att principen i inhemska förfaranden ska gälla, förutsatt att parterna inte avtalat om att så inte ska vara fallet. Jag anser dock att det är en bedömning som skiljenämnden måste göra med beaktande för vad parterna med fog kunnat förutsätta. Calissendorffs uppfattning om att förfarandetyperna skiljer sig åt och att det därför inte är ändamålsenligt att tillämpa principen har fog för sig, men stöds varken av förarbeten eller praxis. På grund av den utpräglade tillämpningen av principen i inhemska förfaranden och parternas vana vid att skiljenämnden utreder lag på eget initiativ talar dock i enlighet med både praxis och förarbeten att skiljenämnden inte är bunden av parternas argumentation.

3.4.2 Tillämpning av *jura novit curia* i internationella skiljeförfaranden

¹⁹¹ Redogörs för i nästa avsnitt.

Vad som ovan anfördes om lagstiftarens passiva förhållningssätt till en tillämpning av *jura novit curia* i internationella förfaranden och i ljuset av den övervägande partsautonomin, menar Madsen att skiljenämnden i internationella förfaranden som utgångspunkt bör anta att de är bundna av parternas argumentation. Parterna bör utöver det även ges möjligheten att kommentera de lagreglerna skiljenämnden valt att lägga till grund för domslutet om de är av vikt för avgörandet. Parterna ska således inte kunna överraskas av ett avgörande som grundas på bestämmelser de inte kunnat ana skulle tillämpas.¹⁹² Även Heuman delar denna uppfattning och menar att principen om *jura novit curia* inte alls bör tillämpas i internationella skiljeförfaranden och speciellt inte ifall parterna har sin hemvist i länder som inte tillämpar principen.¹⁹³

Runesson är däremot något mer extensiv i sin tolkning av hur principen bör tillämpas. Han är av uppfattningen att principen är tillämplig i internationella förfaranden förutsatt att parterna inte avtalat något annat. Dock menar han att det ger skiljenämnden ett brett mandat att besluta inom. Skiljenämnden behöver inte tillämpa sitt mandats till sina yttersta gränser utan bör genom en skönsmässig bedömning avgöra om det är lämpligt att tillämpa principen eller om man bör beakta något annat alternativ. Ifall skiljenämnden dock använder sitt mandat till den yttersta gränsen ska det inte strida mot kontradiktionsprincipen, utan parterna ska ha möjlighet att höras avseende omständigheterna. Om inte möjligheten ges kan det leda till att skiljedomen klandras.¹⁹⁴

Även International Law Association har uttalat sig i frågan om hur skiljedomstolar bör förhålla sig till frågan om *jura novit curia*. Madsen har kommenterat det och menar sammantaget att man ur ett internationellt perspektiv håller sig till synsättet att skiljenämnden normalt bör avgöra tvisten utifrån rättsreglerna som parterna grundat sin talan på. Ännu en gång uppmanas skiljemännen att ta upp frågan med parterna för att det ska stå klart hur man går vidare. Men en tillämpning av *jura novit curia* i enlighet med svensk domstol begränsas kraftigt utifrån rekommendationerna.¹⁹⁵ I doktrin har man haft en snarlik syn på hur skiljemännen bör uppträda i förfaranden med internationella parter. Lindell är även av uppfattningen att skiljenämnden bör som utgångspunkt hålla sig till parternas rättsliga argumentation och att ett processuellt fel kan föreligga om skiljenämnden inte gör det.¹⁹⁶

Min uppfattning är att principen om *jura novit curia* i internationella förfaranden är något "klart oklart". Innebörden är att det i förarbetena är tydligt att man inte velat begränsa skiljenämnden och binda dem till parternas argumentation, men på samma gång insåg man att internationella parter inte har

¹⁹² Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 324–325.

¹⁹³ Se Heuman. (2003) s. 667.

¹⁹⁴ Runesson, *Jura novit curia and due process with particular regard to arbitration in Sweden*, JT 2017/18 s. 172-173.

¹⁹⁵ Se Madsen, *Om principen jura novit curia vid skiljeförfarande*, JT 2010/11 s.499–500. Se även Madsen (2009) s. 275.

¹⁹⁶ Se Lindell (2020) s. 298.

samma syn på principen och ville därför i någon mån uppmana skiljenämnden att i sin processledning ta upp frågan för att få ett tydligt uppdrag. Man har därför låtit det vara oklart om hur förhållandet ligger till.

En distinktion mellan utländska och inhemska skiljeförfaranden är att parterna i ett inhemskt förfarande kan förvänta sig att skiljenämnden på eget initiativ ska söka vägledning i svensk lagtext som inte diskuterats under förfarandets gång. I normala fall antar parterna (åtminstone de med juridisk representation) att avgörandet kommer att grundas på den argumentation parterna fört eller diskuterats under förfarandets gång. I fall där parter tydligt och med konsistens fört sin argumentation bör beslutet grundas på det.¹⁹⁷ Av praxis framgår det att en domstol i vissa fall har rätten att utgå från parternas bedömning av rättsläget förutsatt att de på ett tydligt sätt utifrån gemensamma förutsättningar processat om en viss lag eller lagrum är tillämpligt.¹⁹⁸ Madsen anser att en skiljenämnd bör begränsa sitt ingripande i förhållande till nya rättsliga argument till situationer där ena parten skulle drabbas av en betydande orättvisa om skiljenämnden inte hade tillämpat en tillämplig bestämmelse som inte åberopats.¹⁹⁹

I praxis har frågan om *jura novit curias* tillämplighet i internationella förfaranden inte berörts direkt. Svea hovrätt avgjorde dock i mål T 745–06²⁰⁰ en investeringstvist mellan en rysk investerare och staten Moldavien. Moldavien yrkande att skiljedomen skulle upphävas bland annat eftersom skiljenämnden, genom att tillämpa och hänvisa till principen om *jura novit curia* på ett felaktigt sätt har omformulerat motpartens yrkanden och således brutit i sin skyldighet att vara opartisk och därför begått ett handläggningsfel. I skiljeförfarandet var moldavisk rätt tillämpligt och ett bilateralt investeringsavtal (BIT) hade åberopats mellan parterna. Investeraren hade dock inte grundat sin talan utifrån BIT men skiljenämnden hade på eget initiativ låtit parterna yttra sig om BIT och investeraren anförde att Moldavien brutit mot 6 artikeln i avtalet. Dock valde skiljenämnden att bifalla investerarens talan utifrån artikel 3 som denne inte åberopat som omständighet för sin talan. Svea hovrätt menade att detta inte utgjorde ett uppdragsöverskridande eftersom skiljenämnden inte grundat sitt avgörande på rättsfakta som inte åberopats utan snarare gjort en rättslig kvalificering av sakomständigheter som svarande angett utifrån källor som åberopats av denne. Därför menade hovrätten att en felaktig tillämpning av *jura novit curia* inte skett.

Vad som är intressant är att det Moldavien ansåg var fel och det som hovrätten senare prövade var om *jura novit curia* tillämpats på felaktigt sätt. Alltså prövades inte om tillämpningen av *jura novit curia* i sig är fel i internationella skiljeförfaranden. Det verkar ha varit underförstått för alla parter att *jura novit*

¹⁹⁷ Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 324–325.

¹⁹⁸ Se Madsen, *Om principen jura novit curia vid skiljeförfarande*, JT 2010/11 s. 488.

¹⁹⁹ Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 324–325.

²⁰⁰ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 745–06.

curia gällde, men hovrätten har också i uppdrag att pröva parternas yrkanden. Ifall Moldavien yrkat att ett uppdragsöverskridande skett eftersom skiljenämnden tillämpat *jura novit curia* hade det kanske blivit ett annat utfall.

I internationella förfaranden råder större osäkerhet. Heuman, Calissendorff och Madsen är skeptiska till att principen ska tillämpas i internationella förfaranden. Runessons uppfattning om att principen bör tolkas extensivt och tillämpas i internationella förfaranden stöds inte av förarbeten som snarare tydliggör att en försiktighet är påkallad. Majoriteten i doktrinen tolkar lagstiftarens uttryck om försiktighet att principen som utgångspunkt inte ska tillämpas. Från ett internationellt perspektiv håller man sig till uppfattningen att skiljenämnden ska utgå från parternas yrkanden och åberopade grunder. I praxis har det visat sig att hovrätten tillämpat *jura novit curia* även om det rörde utländska parter. Hovrättens domslut ger uppfattningen att det är okej för skiljenämnden har en rättstillämpningsfrihet förutsatt att de håller sig till åberopade sakomständigheter. Eftersom rättsfallet rörde frågan om *jura novit curia* tillämpats *felaktigt* anser jag att det inte direkt berörts om principen är tillämplig i internationella skiljeförfaranden. Långtgående vägledning kan således inte dras från fallet. Det blir svårt att avgöra huruvida *jura novit curia* är tillämpligt i internationella förfaranden, man borde inte övervärdera rättsvetares åsikter eftersom det inte utgör gällande rätt, och eftersom domstolen inte tagit ställning till frågan förblir det ovisst om principen gäller i internationella förfaranden.

Frågan om skiljenämnden överskridit sitt uppdrag uppkommer ständigt i samband med frågan om skiljenämnden begått ett processuellt misstag genom att utfärda ett överraskande avgörande för part på grund av ett överraskande resonemang.²⁰¹ Att principen om *jura novit curia* i inhemska skiljeförfaranden gäller innebär inte att det är acceptabelt att en part blir överraskad av den rättstillämpning som skiljenämnden väljer att göra.²⁰² Vid tvistemål i allmänna domstol anses det vara tillåtet för part att underlåta att åberopa en rättsregel. En anledning till att inte föra en rättslig argumentation kan vara att en part med hjälp av principen om *jura novit curia* kan överraska motparten. Således kan det bli att motparten underlåter att åberopa ett motfaktum eftersom denne inte anat att rättsregeln skulle tillämpas.²⁰³ I doktrinen har frågan om överraskande skiljedomar ska anses vara klanderbara berörts, men ett tydligt svar finns inte. Att utreda ämnet lite närmare kommer att medföra en större förståelse för hur man bör betrakta skiljemännens uppdrag.

3.5 Överraskande skiljedomar

För att en part ska vinna processuella fördelar kan denne genom processföring försöka överraska sin motpart. Principen om *jura novit curia* kan i någon mån

²⁰¹ Se Runesson, *Jura novit curia and due process with particular regard to arbitration in Sweden*, JT 2017/18 s. 190.

²⁰² Se Lindskog (2020) 21 § LSF, rubrik 6.1.

²⁰³ Se Madsen (2009) s. 273.

ge rätt till officiell prövning även om ett överraskande avgörande hade skett. I det hänseendet ställs kontradiktionsprincipen – parternas rätt att ta del av och kommentera samtliga material i målet – mot principen om *jura novit curia*, som ger rätten möjlighet att tillämpa lag enligt eget skön. Det bör dock inte förstås som att principerna står emot varandra, *jura novit curia* utgör inte ett skäl för att godta överraskande beslut.²⁰⁴

Som jag kom fram till i förra kapitlet finns det inget direkt lagstöd för att skiljenämnden skulle vara bunden av parternas rättsliga argumentation. Det går i linje med uttalanden som gjorts i förarbeten och att man inte velat begränsa skiljemännens rätt att göra en egen prövning av tillämpliga rättsregler. Skiljenämnden ska enligt förarbetena än så länge följa samma princip som domstolarna.²⁰⁵

Peter Westberg har berört ämnet och menar att ifall domstolen lägger en dold rättsregel till grund för sitt avgörande har det en överraskande effekt. Parten som får den dolda rättsregeln till sin nackdel kan med viss rätt säga att denne inte fått sin rätt prövad eller fått möjligheten att argumentera emot rättsregelns tillämpning. Synsättet på hur man bör gå till väga skiljer sig och en del har menat att principen om *jura novit curia* bör avskaffas helt. Dock har man i svensk rätt landat i att domstolens processledning får en viktig roll. Enligt Westberg var den klassiska ståndpunkten att en sådan processledning – att förvarna parter om deras syfte att tillämpa en dold regel – skulle strida mot förbud mot förhandsbesked eftersom rätten på förhand röjde hur denne tänkte döma. I svensk praxis har svaret dock blivit att domaren bör uppmärksamma den nya rättsregeln och ge parterna möjlighet att ge sin syn på dess relevans.²⁰⁶ Eftersom skiljeförfaranden till sin natur skiljer sig från domstol bör man kunna fråga sig ifall det ställs högre krav på skiljemäns processledning.

Motivuttalanden till LSF ger enligt Heuman inte stöd för att en skiljedom ska upphävas på grund av att domskälen är överraskande, utan uppfattningen från regeringen är snarare att fästa vikt på att skiljenämnden ska föra en entydig processledning för att överraskningseffekter ska undvikas. Dock har inget sagts om att underlåtenhet att bedriva en sådan processledning i sig kan utgöra ett klanderbart fel.²⁰⁷ HD har berört frågan och indikerat att parter i en domstolsförhandling borde ges möjligheten att yttra sig om en ny lagregels tillämplighet som tidigare inte tagits upp under förhandlingarna.²⁰⁸

Madsen är av uppfattningen att trots tillämpningen av *jura novit curia* i skiljeförfaranden så finns det anledning för skiljenämnden att inte acceptera att

²⁰⁴ Se Heuman, Finns det ett förbud mot överraskande skiljedomar? Särskilt om skiljedomar som grundats på icke åberopade bevisfakta, JT 2020/21 s. 971.

²⁰⁵ Se Prop. 1998/99:35 s. 144.

²⁰⁶ Westberg, Civilrättskipning I Tvistemål (2021) s. 368–370.

²⁰⁷ Se Heuman, Finns det ett förbud mot överraskande skiljedomar? Särskilt om skiljedomar som grundats på icke åberopade bevisfakta, JT 2020/21 s. 977.

²⁰⁸ Se NJA 1993 s. 13 & NJA 1996 s. 52.

parten underlåter att precisera de rättsliga grunderna som denne avser att grunda sin talan på. Han menar att det betraktelsesättet talar för att en skiljenämnd inte ska tillämpa en rättsregel i en avgörande fråga där parten inte haft möjlighet att ta ställning till dess tillämplighet.²⁰⁹ Det kan därför strida mot principen om transparens och utgöra ett handläggningsfel.²¹⁰ Även Lindskog har uttryckt sig i frågan och menar att en skiljedom kan upphävas på grund av handläggningsfel om skiljenämnden meddelat en överraskande skiljedom på grund av bristande processledning.²¹¹ I NJA 1973 s. 740 uppgav HD att det “är en öppen fråga” vare sig bristande processledning från skiljenämnden kan vara ett fel som kan klandras.²¹²

Det har dock i praxis inte skett att en dom upphävs för att den grundats på överraskande domskäl. Både i HD och i förarbeten har det uttalats att skiljenämndens och domstolens processledning spelar en stor roll. Stöd finns således inte för att en överraskande skiljedom på grund av skiljenämndens val av rättsregel är klanderbart, utan problemet förskjuts till att handla om processledning. Något uttalande om att bristande processledning från skiljenämnden kan vara en klandergrund har inte heller berörts i förarbetena.²¹³

I ett senare rättsfall²¹⁴ har HD dock tagit ställning till att när en skiljenämnd brister i att upprätthålla viktiga rättssäkerhetsprinciper kan en klandergrund aktualiseras. I målet hävdade HD att ett handläggningsfel förelegat och menade vidare att kärende inte hade fått möjligheten att utveckla sin talan. Enligt Heuman innebar uttalandet att HD påtalat vikten av att principen om opartiskhet uppfylls av skiljenämnden.²¹⁵ HD uttalade även att kärende i målet hade fog för att anta att frågan som skiljenämnden i skiljedomen prövade redan var avgjord och att de hade rätt att utgå från att den inte skulle bli föremål för en förnyad prövning. Resultatet blev att parten inte fick möjlighet att ytterligare utföra sin talan. Överraskningseffekten och vikten av transparens påtalade domstolen, men det var i sig inte den centrala frågan som prövades i domen.²¹⁶ Heuman kommenterar detta och menar att HD genom uttalandet dragit slutsatsen att förfarandet ska vara transparent och förutsägbart. Dock har de inte uttalat sig om det utgör ett processuellt fel i sig eller om överraskningar som regel bör lösas genom processledning.²¹⁷

²⁰⁹ Se Madsen (2009) s. 273.

²¹⁰ Se NJA 2019 s. 382.

²¹¹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5, not 204.

²¹² Se NJA 1973 s.740.

²¹³ Se Heuman, Finns det ett förbud mot överraskande skiljedomar? Särskilt om skiljedomar som grundats på icke åberopade bevisfakta, JT 2020/21 s. 977.

²¹⁴ Se NJA 2019 s. 382.

²¹⁵ Se Heuman, Finns det ett förbud mot överraskande skiljedomar? Särskilt om skiljedomar som grundats på icke åberopade bevisfakta, JT 2020/21 s. 983.

²¹⁶ Se NJA 2019 s. 382.

²¹⁷ Se Heuman, Finns det ett förbud mot överraskande skiljedomar? Särskilt om skiljedomar som grundats på icke åberopade bevisfakta, JT 2020/21 s. 983.

Att en domstol borde ge parterna en möjlighet att yttra sig gällande en rättsregel som de inte åberopat verkar vara klart, både i förarbeten och praxis. Huruvida ett bristande i domstolens processledning kan leda till att ett rättegångsfel har skett förblir oklart. Det har berörts av HD i ett domvillobeslut i emissionsgarantimålet.²¹⁸ HD hade tillämpat skadeståndsrättsliga regler som inte åberopats som stöd för ena partens talan (Trygghetsbolaget) och i samband med detta inte berett parterna tillfälle att yttra sig över detta. I domvillobeslutet uttalade HD att förhållandet att domstolen inte berett parterna tillfälle att framföra sina synpunkter till rättsregler som parterna inte hänfört sig till innebär inte att ett grovt rättegångsfel skett.²¹⁹ Dock gällde detta en tvist i allmän domstol och således inte skiljeförfarande.

I NJA 1986 s. 614 uttalade sig justitierådet Lind i frågan om domstolens skyldighet att ge parterna en möjlighet att ge sina synpunkter på tillämpningen av rättsregler som inte hänförts till. Lind menar att det ofta är påkallat för en domstol att som del av sin processledning fästa parternas uppmärksamhet på den rättsregeln som inte berörts under förfarandet. Men Lind menar dock att det inte är en ovillkorlig skyldighet och att domstolen har handlingsfrihet i frågan.²²⁰ I domvilloomålet²²¹ uttryckte sig HD i likhet med det tidigare domvillobeslutet jag hänvisade till. Domstolen menade att det ofta är lämpligt att fästa parternas uppmärksamhet på en rättsregel som ej berörts men att ett åsidosättande av den handlingsnormen inte leder till ett rättegångsfel.

I målet mellan *CMP* och *Minmetals*²²² som jag tidigare hänvisade till²²³ berörde domstolen frågan om överraskande domskäl. Domstolen slog fast att skiljenämnden dömt utöver vad parten yrkat och uttalade i samband med det att:

Ett uppdragsöverskridande föreligger därför om skiljenämnden överraskande har prövat sådant som inte omfattas av parternas dispositioner. De två mest tydliga situationerna är att domslutet går utöver det bakomliggande yrkandet eller att det har lagts en icke åberopad omständighet till grund för avgörandet.

Domstolen redogjorde för syftet och vikten med dispositionsprincipen och att parterna förfogar över processen. Därmed slog de även fast att ett uppdragsöverskridande kan föreligga ifall en part överraskas av domskäl som rymmer annat än vad som varit föremål för processen. Dock hänförde domstolen det

²¹⁸ Se NJA 2016 not 11.

²¹⁹ Se NJA 2016 not 11.

²²⁰ Se NJA 1986 s. 614. Se även NJA 1999 s. 629 (domvilloomålet) där domstolen menar att det ofta är lämpligt att fästa parternas uppmärksamhet på en rättsregel som ej berörts men att ett åsidosättande av den handlingsnormen inte leder till ett rättegångsfel.

²²¹ Se NJA 1999 s. 629.

²²² Se Svea hovrätts dom i mål nr T 1356–18.

²²³ Se avsnitt 3.3.4.

till yrkanden och icke-åberopade omständigheter. Det förblir därför oklart om samma resonemang även gäller för överraskande rättstillämpning.

I det ovan nämnda avgörandet²²⁴ mellan City säkerhet och SafeTeam yrkade City säkerhet också att domen skulle upphävas på grund av handläggningsfel. De menade att genom att fylla ut avtalet med bestämmelser som inte åberopats och att underlåta att upplysa parterna om att skiljenämnden avsåg att beakta KommL:s regler analogt, fick de inte möjligheten att yttra sig över frågan. City säkerhet menade att det fanns betydande svårigheter att förutse att skiljenämnden skulle tillämpa rättsregler analogt och att de inte fick möjligheten att argumentera emot det. Hovrätten påtalade vikten av att skiljenämnden inom ramen för sin processledning borde uppmärksamma parterna på rättsregeln som inte berörts av dem för att undvika överraskningseffekter. Det är ett övervägande synsätt som följer av förarbeten, doktrinen och praxis. Hovrätten uppgav även att det i doktrinen framgår att ifall en part överraskas till följd av en bristande processledning så bör parterna kunna klandra skiljedomen enligt 34 § st. 1 p. 7 LSF på grund av att ett handläggningsfel begåtts, förutsatt att felet inverkat på utgången. Dock uppgav de att parten med fog ska kunna hävda att parten inte fått möjlighet att kommentera på tillämpligheten av rättsregeln. Hovrätten ogillade talan och menade att de fick en möjlighet att argumentera för att utfyllning av avtalet inte skulle ske och att det är vanligt att fylla ut avtal genom dispositiva rättsregler och att det därmed inte var överraskande för City säkerhet.

Min uppfattning av domen är att det inte ger ett tydligt svar på rättsläget utan det förblir oklart. Hovrätten erkänner att överraskande rättstillämpning kan leda till att en skiljedom klandras och upphävs. Dock menar domstolen att det inte utgör ett uppdragsöverskridande utan snarare ett handläggningsfel som bottnar i bristande processledning. De uttalar vidare att det av parten krävs att man visar att man med fog inte fått möjligheten att yttra sig över tillämpligheten av rättsregeln. Att hovrätten ansåg att det var normalt att fylla ut avtal med dispositiva rättsregler och att det således inte kunde framstå som överraskande för City säkerhet tyder på att det är en väldigt restriktiv tolkning om vad som kan framstå som överraskande. Det krävs alltså extraordinära omständigheter för att en dom ska kunna upphävas på grund av att den varit överraskande.

När en skiljenämnd grundar sina avgöranden på något som inte yrkats på eller omständigheter som inte åberopats, så föreligger ett uppdragsöverskridande. Det är tydligt inom svenska skiljeförfaranden. Man kan även tänka sig att det för en part blir en överraskande effekt om det skulle ske, men det är en bedömning som bottnar i ett uppdragsöverskridande, överraskningseffekten är

²²⁴ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 1968–16.

alltså inte det som klandras.²²⁵ Jag anser därför att man inte kan söka vägledning i uttalandet Svea hovrätt gör i målet mellan CMP och Minmetals för att kunna nå fram till slutsatsen att överraskande domskäl rent generellt är klanderbara. Inte heller ger något annat stöd för en sådan slutsats. Både i praxis och förarbeten verkar inställningen till överraskande skiljedomar vara att backa tillbaka på skiljemännens processledning. Jag tror även att en del ligger i Madsens uttalande om att skiljenämnden inte accepterar att parterna inte preciserar sin rättsliga argumentation redan under förfarandets gång och att de vidare inte lägger icke-åberopade rättsregler till grund för sina avgöranden. Även genom recit och rädsla för att skiljedomen ska klandras är min uppfattning att skiljemän är väldigt noggranna med transparensprincipen och att allting är tydligt innan skiljemännen dömer i frågan. Men både i doktrinen och i fallet City säkerhet v SafeTeam framgår det att överraskande rättstillämpning kan utgöra ett handläggningsfel. Inom förfaranden i allmän domstol där reglerna i RB tillämpas verkar överraskande rättstillämpning inte utgöra något rättegångsfel. Men även inom skiljeförfaranden krävs det mycket för att en part i praktiken ska kunna hävda att ett handläggningsfel förelegat på grund av en skiljedom som grundats på överraskande domskäl, men någon total överraskingsfrihet tycks dock inte föreligga.²²⁶

3.6 Rättegångsbalkens betydelse för skiljeförfaranden

Förra avsnittet handlade om skiljenämndens uppdrag och när ett uppdragsöverskridande kan anses ha skett. Det är tydligt att uppdragsöverskridande kan ha sin grund i processuella regler som följer av RB.²²⁷ Att RB:s regler har en påverkan på skiljeförfaranden kan onekligen konstateras. Av intresse blir att utreda i vilken mån RB:s regler analogiskt tillämpas inom skiljeförfaranden och ifall det är ändamålsenligt.

3.6.1 Tillämplighet i svenska skiljeförfaranden

I förarbetena till LSF nämner lagstiftaren att det är naturligt för svenska parter att luta sig mot reglerna i RB eftersom parterna kan utgå från det.²²⁸ Det är ett rimligt tillvägagångssätt anser jag. Ifall LSF eller parternas instruktioner inte ger vägledning i en fråga, vart ska skiljenämnden finna svaret? Även Madsen är av uppfattningen att det är en självklarhet för svenska jurister att i förfarandet utgå från vad RB:s regler anger.²²⁹

Madsen är av uppfattningen att skiljemännen utifrån 21 § LSF har i uppgift att handlägga tvisten utifrån vad parterna bestämt, förutsatt att det inte finns

²²⁵ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 606. Om kontradiktionsprincipen, när parterna blir medvetna om att skiljenämnden gått över vad som är uppdraget efter att domen meddelats.

²²⁶ Se Ivars (2019) s. 337.

²²⁷ Se exempelvis 17 kap 3 § RB.

²²⁸ Se Prop. 1998/99:35 s. 144. Jfr SOU 2015:37 s. 130.

²²⁹ Se Madsen (2009) s. 60.

något hinder mot det. I händelse av att parterna inte reglerat förfarandet och LSF inte lämnar ledning är det upp till skiljemännen själva att utforma proceduren. En första utgångspunkt har varit att söka sig till RB:s regler.²³⁰ Det ska dock klargöras att syftet inte varit att skiljemän direkt eller indirekt skulle tillämpa RB:s regler. RB:s regler har fått spela en roll för skiljemannalagen men bör inte analogiskt tillämpas på skiljeförfaranden.²³¹ Hobér menar att LSF är alltför förenklad och utgör således inte en tillfredsställande ram för skiljeförfarandet. RB blir därför av betydelse och det är generellt accepterat. Dock menar även Hobér likt Madsen att RB inte bör tillämpas som ett tillägg till LSF på grund av förfarandenas olika natur, utan snarare betraktas som en källa för vägledning i frågor som inte berörs av LSF.²³²

Hans-Gunnar Solerud är av uppfattningen att det inte är riktigt att regelmässigt falla tillbaka på RB:s regler för att besvara processuella frågor i skiljeförfaranden. Han menar att skiljeförfarandet är ett "friare förfarande" och RB:s formella regler står inte i överensstämmelse med skiljeförfarandets natur, och bör därför hållas avskilda. Att analogiskt tillämpa RB:s regler på skiljeförfaranden är således uteslutet menar Solerud. Dock kan RB användas som inspirationskälla för skiljemän vid procedurfrågor.²³³ Även Heuman menar att RB:s regler inte bör tillämpas i första hand när LSF inte reglerar en viss fråga. Anledningen är att skiljeförfarandet avviker så pass mycket från domstolsprocessen. Skiljenämnden bör snarare söka sig till andra rättskällor i första hand för att hitta en lösning.²³⁴

Olsson och Kvart menar att betydelsen av RB:s regler är beroende på vilket förhållande ombuden och skiljenämnden har till RB. Ifall parterna således utsett juridiskt utbildade skiljemän och fört sin talan i en rättegångsliknande process så ligger det nära till hands att skiljemännen tillämpar RB:s regler för att avgöra en skiljetvist. Ifall förfarandet dock bedöms av skiljemän som inte är juridiskt kunniga och det inte liknar en rättegångsprocess kan det ifrågasättas om det är lämpligt att utgå från RB:s regler.²³⁵ Huruvida detta är rätt tillvägagångssätt kan diskuteras. Uttalanden anser jag hänger samman med uttalandet i förarbetena om att det är normalt för ombud och skiljemän som är vana vid svensk rätt att tillämpa RB:s regler. Heuman menar likt Olsson och Kvart att skiljeförfaranden med ombud och domare från Sverige tenderar att följa tvistemålsprocessen. Dock menar han att de bör sträva efter att hitta en mer passande handläggningsprocess som kan resultera i ett snabbare och mer effektivt förfarande. Det bör också klargöras att ombuden i vissa avseenden förutsätter att ordningen i tvistemålsprocessen följs. Exempelvis ska skiljenämnden utgå från deras yrkanden och åberopade omständigheter. Men dess-

²³⁰ Se Madsen (2009) s. 61.

²³¹ Se Prop. 1998/99:35 s. 46. Se även Madsen (2009) s. 61.

²³² Se Hobér II (2021) s. 165.

²³³ Se Solerud (1999) s. 414–415.

²³⁴ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 306.

²³⁵ Se Olsson & Kvart II (2000) s. 141.

utom finns det delar av tvistemålsprocessen som inte alls följer skiljeförfarandets natur, exempelvis att förfarandet ska tillgås med muntlighet, koncentration och omedelbarhet. Här menar Heuman att en analog tillämpning inte bör ske till RB. Men samtidigt påstår han att det kan vara svårt att bygga upp tydliga handläggningsprinciper och tillvägagångssätt för skiljeförfaranden och att det därför kan vara lämpligt och öka förutsebarheten genom att falla tillbaka på RB:s regler när det är ändamålsenligt.²³⁶

Lagstiftarens tydliga uttalande om att skiljemän bör avstå från att analogiskt tillämpa RB:s regler direkt eller indirekt belyser att RB inte ska betraktas som ett kompletterande regelverk.²³⁷ Istället bör det uppfattas som att RB bör fungera som en inspirationskälla. Men utgångspunkt i de avvikande skillnaderna mellan processen i allmän domstol och skiljeförfaranden bör därför skiljemännen söka sig till andra källor och lösningar för att besvara en fråga som inte berörs av LSF.²³⁸ Madsen anser att skiljemännen borde förutsättningslöst söka efter svar på procedurfrågor i källor som överensstämmer med de bärande principerna om handläggning i skiljeförfaranden.²³⁹

Tillämpningen av RB:s regler i inhemska förfaranden är i praktiken tydlig. Att ett uppdragsöverskridande följer av att skiljenämnden grundat sitt avgörande på en icke-åberopad omständighet är ett exempel på det. Även exempelvis principen om *jura novit curia* har sitt ursprung i RB och tillämpas i skiljeförfaranden. Dock verkar det som att man i doktrinen har en enhetlig uppfattning om hur RB:s regler bör förhålla sig till inhemska skiljeförfaranden. En analog tillämpning av RB:s regler verkar inte vara ändamålsenlig med hänseende på skiljeförfarandets natur, detta stöds även av uttalanden i förarbeten. Dock verkar majoriteten ha uppfattningen att lagen kan utgöra en inspirationskälla för vägledning i frågor som inte besvaras utifrån parternas instruktioner och LSF. Heumans uttalande om att det kan bli behövt att i viss mån utgå från RB:s bestämmelser för att det inte föreligger tydliga tillvägagångssätt i skiljedomsrätt är något jag anser tydligt visar det praktiska behovet av att använda RB som en inspirationskälla i vissa hänseenden där det är påkallat. Man bör alltså inte blint tillämpa det när svar inte finns utan endast när behovet av det överensstämmer med naturen av skiljeförfarandet.

3.6.2 Tillämplighet i internationella skiljeförfaranden

I internationella förfaranden har rättsläget, som jag redogjort för, varit osäkert. Lagstiftaren har framhållit att det i internationella skiljeförfaranden är en större försiktighet påkallad eftersom man inte kan räkna med parternas bundenhet till den svenska processuella begreppsapparaten.

²³⁶ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 308.

²³⁷ Se SOU.1994:81 s. 74. Jfr Prop. 1998/99:35 s. 47.

²³⁸ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 306.

²³⁹ Se Madsen (2009) s. 61,

Internationella skiljeförfaranden syftar ofta till skiljeförfaranden med internationell anknytning, det kan röra sig om att ena parten är utländsk eller en tvist mellan två svenska parter med en internationell anknytning, exempelvis en utländsk verksamhet eller liknande.²⁴⁰ I praxis uttalade Svea hovrätt att anknytningen till Sverige förstärks av att parterna har svenska ombud och skiljenämnd. Även om parterna i sig var utländska förelåg en viss bundenhet till RB:s regler om åberopade omständigheter eftersom parterna hade svenska ombud och skiljemän.²⁴¹ I samma mål uttalade Svea hovrätt att det i förfaranden mellan svenska parter var normerande att utgå från RB:s begrepp och regler. Dock påtalade de också att det inte är givet att RB:s regler i förfaranden med utländska parter är normerande och hänvisar till ovanstående uttalande i förarbetena.²⁴²

Madsen menar att skiljenämnden som utgångspunkt i internationella förfaranden bör söka vägledning i litteratur som avser internationella skiljeförfaranden. Denna så kallade "arbitration practice" bör tillsammans med nationella regler avseende skiljeförfaranden (LSF i Sverige) tillämpas istället för procedurregler hämtade från en nationell processordning. Modellagen har också en stark ställning i internationella förfaranden och att söka vägledning där för frågor som inte behandlas av nationell lag men görs av Modellagen är att föredra, för att främja en enhetlig rättstillämpning på internationella skiljeförfaranden.²⁴³ Även Heuman är skeptisk till en tillämpning av RB:s bestämmelser i internationella tvister och menar att det är av särskild betydelse att avskilja RB:s regler från reglerna i LSF.²⁴⁴ Hobér menar att ombud och skiljemän med juridisk utbildning har en stor inverkan på hur skiljeförfarandet handläggs och att RB på grund av det får en viss effekt på skiljeförfarandet. Men han tydliggör att även om skiljeförfarandet inspirerats av rättegångsprocessen så är RB inte tillämpbar på internationella förfaranden och inte heller genom analogi.²⁴⁵

Att kräva från utländska parter att sätta sig in i svensk processordning är inte heller ändamålsenligt och kan strida mot 21 § LSF genom att ses som opartiskt och lagstiftaren har haft samma resonemang och menar att bundenhet till svensk processrätt inte kan räknas med. En tillämpning av RB:s regler i inhemska skiljeförfaranden bör man vara försiktig med och restriktivitet i internationella förfaranden är påkallat enligt förarbeten. Heuman är också skeptisk till RB:s tillämplighet i internationella tvister och menar att det bör avskiljas från reglerna i LSF. Vägledning borde enligt mig istället sökas i de internationella rättskällorna på området som exempelvis Modellagen. Jag tror dock inte att det är ett absolut förbud mot att i viss mån utgå från RB:s regler i internationella skiljeförfaranden. Med beaktande av att skiljeförfarandet får

²⁴⁰ Se Madsen (2009) s. 50.

²⁴¹ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14.

²⁴² Se Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14.

²⁴³ Se Madsen (2009) s. 62.

²⁴⁴ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 306.

²⁴⁵ Se Hobér II (2021) s. 185.

en starkare anknytning till Sverige om ombuden och skiljemännen är svenska så bör det innebära att RB:s regler kan få en starkare prägel. Genom att parterna för talan i enlighet med tvistemålsprocessen talar det för att skiljemännen kan behöva justera förfarandet till den formen av talan som parternas ombud för. Hit hör dock att skiljemännen på ett ändamålsenligt sätt bör tillämpa RB:s regler.

3.7 Gränsdragningsproblematiken

I avsnitt 2.5 presenterades bestämmelsen om handlägningsfel och i föregående avsnitt avseende överraskande skiljedomar fick man en uppfattning av när den är tillämplig. Vad en läsare märker vid läsningen om uppdragsöverskridande och handlägningsfel är att bestämmelserna i vissa situationer överlappar varandra och att dra en gräns för när vardera bestämmelsen bör tillämpas är svårt.²⁴⁶ I följande avsnitt ska distinktionen mellan tillämpningen av de två reglerna tydliggöras.

Ett uppdragsöverskridande anses ha gjorts när en skiljenämnd prövat något som de inte borde ha prövat. Lindskog menar att ett överträdande av kvantitativa ramar som parterna tillsammans ställt upp för förfarandet hör hit. Exempelvis när skiljenämnden går utöver vad som yrkats, likt målet *CMP v Minmetals*, eller avgjort en tvist på icke-åberopade omständigheter. Handlägningsfel menar han handlar istället om när skiljenämnden handlägger förfarandet på ett bristfälligt eller felaktigt sätt.²⁴⁷ Teoretiskt sett bör överraskande skiljedomar höra hit, alltså när domstolen brister i sin processledning som leder till att skiljedomen får en överraskande effekt för parterna.²⁴⁸ Madsen förklarar det snarare som att ett uppdragsöverskridande föreligger när skiljenämnden bryter mot en föreskrift som reglerar sakprövning medan handlägningsfel snarare handlar om att skiljenämnden bryter mot instruktioner som reglerar proceduren.²⁴⁹ Lindskog förespråkar en bild där uppdragsöverskridande endast hänför sig till kvantitativa överträdelser medan handlägningsfel endast hänförs till kvalitativa fel.²⁵⁰ Lindell menar att utgångspunkten för bedömningen vare sig något är ett uppdragsöverskridande eller handlägningsfel bottnar i *vad skiljenämnden fått i uppdrag att pröva*. En kvantitativ överträdelse utgör ett uppdragsöverskridande. Men på samma gång om en skiljenämnd väljer att inte pröva en åberopad omständighet så föreligger med stor sannolikhet ett handlägningsfel. Lindell verkar inte vara av samma uppfattning som Lindskog utan verkar mena att man inte kan sätta så skarpa gränser. Snarare bör man backa på en bedömning om orsakssam-

²⁴⁶ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2.

²⁴⁷ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2, Not 181.

²⁴⁸ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 1356–18.

²⁴⁹ Se Madsen (2009) s. 270. Se även Hobér II (2021) s. 290–291.

²⁵⁰ Lindell (2020) s. 313.

bandet och i stället döma allt som ett uppdragsöverskridande eftersom skiljenämnden vare sig de prövat en icke-åberopad omständighet eller inte prövat en åberopad omständighet så har de inte respekterat uppdraget.²⁵¹

Madsen menar dock att ifall en skiljenämnd inte prövat en åberopad omständighet så föreligger det ovisshet om det skett ett uppdragsöverskridande eller ett handlägningsfel.²⁵² Både Heuman och Lindskog verkar vara av uppfattningen att ifall en skiljenämnd inte prövar en åberopad omständighet eller invändning så bör det klassas som ett handlägningsfel snarare än uppdragsöverskridande.²⁵³ Hobér menar motsatsvis att det bör ses som ett uppdragsöverskridande om skiljenämnden inte prövar en av parternas åberopanden eller invändningar. Hobér är av uppfattningen att skiljenämndens uppdrag är att döma tvisten i dess helhet. Det inbegriper parternas yrkanden, åberopade omständigheter och invändningar. Ifall skiljenämnden inte gör det har de överskridit sitt uppdrag, eller snarare inte lyckats uppfylla sitt uppdrag.²⁵⁴ Lindskog för övrigt menar att det i förarbeten stöds att kvantitativa överträdelser utgör uppdragsöverskridande, medan det inte framgår alls ur förarbeten eller praxis att samma gäller för kvalitativa överträdelser. Det är snarare en uppfattning som uppkommit genom rättslitteraturen och influerats av internationella förfaranden som generellt inte har klandergrunden handlägningsfel.²⁵⁵

Ett annat tillfälle där bestämmelserna ofta krockar är när parterna gett skiljenämnden instruktioner. Lindskog menar att skiljenämnden överskridit sitt uppdrag ifall felet består i att de prövat något de inte bort. Medan ett handlägningsfel föreligger om prövningen instrueras att göra görs på ett felaktigt sätt.²⁵⁶ Hobér förklarar det som att ifall skiljenämnden avviker från instruktionerna de fått så har de överskridit sitt uppdrag. Men ifall de “misslyckas” med att följa instruktioner från parterna om hur förfarandet ska gå till så föreligger ett handlägningsfel.²⁵⁷ I praktiken bemötte HD frågan i det tidigare nämnda fallet *Soyak v Hochtief AG*.²⁵⁸ I målet hade parterna gett instruktionen att skiljedomen skulle innehålla domskäl. Skiljenämnden hade brutit i att uppfylla kravet. Soyak menade att ett uppdragsöverskridande förelegat. Men HD slog fast att “uppdragsöverskridande tar i allt väsentligt sikte på skiljemännens materiella prövning av de tvistefrågor som lämnats till deras avgörande.” Därmed ansåg de att varken lagens ordalydelse eller förarbeten ger stöd för att uppdragsöverskridande förelegat utan ett frångående av parts instruktioner om att skiljenämnden skiljedomen ska innehålla domskäl sågs

²⁵¹ Lindell (2020) s. 313–314.

²⁵² Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 380.

²⁵³ Se Heuman (2003) s. 601. Se även Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2.

²⁵⁴ Se Hobér II (2021) s. 290.

²⁵⁵ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2, not 181.

²⁵⁶ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2.

²⁵⁷ Se Hobér II (2021) s. 295.

²⁵⁸ Se NJA 2009 s. 128.

som ett handläggningsfel. Dock ansåg inte HD att det inverkat på utgången och ogillade därför talan.

Ett annat fall av praktisk betydelse är situationen när skiljenämnden åsidosätter parternas gemensamma anvisningar om tillämplig rättsordning.²⁵⁹ Ifall skiljenämnden väljer att tillämpa en annan rättsordning än den parterna gemensamt anvisat om ska gälla brukar det klassificeras som ett uppdragsöverskridande. Lindskog förblir dock skeptiskt till om så verkligen borde vara fallet.²⁶⁰ Det blir således svårt att avgöra distinktionen till andra överskridande av parternas instruktioner. Som nämndes ovan utgör åsidosättande av instruktioner ofta handläggningsfel. Lindskog menar att man i så fall borde göra alla åsidosättande från parts instruktioner till uppdragsöverskridande. Vatten- delaren menar Lindskog är att partsföreskrifter som tar sikte på förfarandets ramar ska ses som uppdragsöverskridande medan partsföreskrifter som rör formen för förfarandet är handläggningsfel.²⁶¹ Anledningen till att det möjligtvis bör ses som ett handläggningsfel är för att skiljenämnden genom att tillämpa en annan rättsordning inte gått utanför ramen för förfarandet, de hade i uppgift att tillämpa en rättsordning, men de tillämpade bara fel.²⁶²

Den praktiska betydelsen av att skilja på dessa bestämmelser har blivit mindre efter lagändringen som skedde 2019. Den största skillnaden mellan bestämmelserna var att handläggningsfel hade ett implicit krav på att felet sannolikt måste ha inverkat på utgången. Parterna var därför mer benägna att falla tillbaka på uppdragsöverskridande som inte hade kravet. Innebörden av lagändringen och införandet av samma krav för uppdragsöverskridande innebär att den praktiska betydelsen mellan de två bestämmelserna blir mindre.²⁶³ I nästkommande avsnitt kommer inverkanekravet att undersökas närmare, hur den tillämpas och hur den påverkat regeln om uppdragsöverskridande i praktiken.

3.8 Kapitelvisa slutsatser

Skiljenämndens uppdrag berörs primärt av skiljeavtalet. Skiljeavtalet utgör den yttre ramen för prövningen och beskriver således vad tvisten avser. Vad som blir avgörande för uppdraget är dock den inre ramen som skapas genom parternas processrättshandlingar. Dispositionsprincipen genomsyrar skiljeförfarandet och parterna är "masters of procedure" vilket innebär att skiljenämnden har i uppgift att pröva det parterna genom sina yrkanden och grunder framställt. Ifall domstolen således väljer att gå utöver vad som yrkats eller i kvantitativ mån döma ut mer än vad som yrkats föreligger ett uppdragsöverskridande. Svea hovrätt gör det tydligt i målet mellan CMP och Minmetals att

²⁵⁹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.2.

²⁶⁰ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5.

²⁶¹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5, not 200.

²⁶² Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.5. Not 201.

²⁶³ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

hur parterna väljer att formulera sina yrkande kan spela avgörande roll för vad skiljenämnden kan pröva.

I skiljeförfaranden kan man se den praktiska påverkan som RB haft. Det är tydligt i lagförarbeten att 17 kap. 3 § RB är tillämplig på skiljeförfaranden. Parter i inhemska förarbeten måste tydligt åberopa de omständigheter de avser grunda sin talan på. Icke-erforderligt åberopade omständigheter har i praxis inte ansetts räcka för att anses åberopad, det måste framstå tydligt för rätten att parten åberopat omständigheter som grund för sin talan. Skiljenämnden använder sig ofta av en recit för att klargöra för parterna vad de avser att lägga till grund för sin prövning. Svea hovrätts avgörande i mål T 4548–08 konstaterade domstolen att ifall parterna inte invänder mot reciten så ska tvisten avgöras på endast det som framgår av den, reciten ska alltså till fullo anses spegla parternas talan. I internationella skiljeförfaranden är det fortfarande osäkert i vilken mån RB:s regler ska spela roll. I förarbeten är lagstiftaren tydlig med att försiktighet måste finnas i internationella skiljeförfaranden eftersom man inte kan räkna med utländska partners bundenhet till den svenska begreppsapparaten. Att skiljenämnden i internationella förfaranden inte kan grunda ett avgörande på omständigheter som inte alls berörts är tydligt och framgår av både förarbeten²⁶⁴ och doktrin.²⁶⁵ I Svea hovrätts senaste upphävda klandertalan blev frågan aktuell och domstolen menade att omständigheten inte tydligt åberopats, vilket kan anses strida mot vad som framgår av förarbetena. Målet har dock fått prövningstillstånd i HD och en överklagan har skett. HD:s avgörande kommer att bli vägledande framöver.

Principen om *jura novit curia* har ursprung i RB och av allt att döma principen i inhemska förfaranden. I svensk rätt anses rätten känna till lagen och parterna behöver ofta inte hänvisa till rättsregler. I praxis har domstolen i inhemska förfaranden även accepterat att skiljenämnden tillämpat rättsregler som parter inte hänvisat till. Det framgår dock både av praxis och doktrinen att skiljenämnden måste föra en materiell processledning mellan parterna för att tillämpningen av en rättsregel inte ska få en överraskningseffekt. Domstolen har hittills inte upphävt en skiljedom på grund av överraskande rättstillämpning. Av praxis och doktrinen framgår det dock att överraskande rättstillämpning kan utgöra ett klanderbart fel enligt bestämmelsen om handläggningsfel om skiljenämnden brustit i sin processledning genom att inte ge parterna tid att argumentera emot en sådan tillämpning.

I doktrinen är man restriktivt inställd till en tillämpning av principen i internationella skiljeförfaranden. Det föreligger en risk att parterna inte är vana eller har ett liknande princip i sina hemvister. I internationella förfaranden är skiljenämndens processledning av stor vikt och skiljenämnden borde inte på eget initiativ agera utanför vad som yrkats. I praxis har frågan inte direkt berörts av domstol men i T 745–06 tillämpade hovrätten *jura novit curia* även

²⁶⁴ Se Prop. 1998/99:35 s. 144.

²⁶⁵ Se Heuman, *Skiljemannarätt* (1999) s. 338. Se även Lindell (2020) s. 297.

om parterna var utländska och Moldavisk materiell rätt tillämpades. I doktrinen är majoriteten överens om att skiljenämnden bör vara bunden av parternas rättsliga argumentation men eftersom författaråsikter inte utgör gällande rätt och vare sig praxis eller förarbeten ger ett tydligt svar på frågan förblir rättsläget ovisst.

Utifrån ovan gjorda redogörelse kan slutsatsen att RB:s betydelse i skiljeförfaranden skiljer sig åt i inhemska och internationellt skiljeförfaranden dras. I inhemska förfaranden är den övervägande åsikten att det är naturligt för svenska parter att luta sig mot bestämmelserna i RB eftersom det är en handlägningsprocess advokater och skiljemän är vana vid. Genom ombudens beteende vid förfarande påminner om tvistemålsprocessen får det den effekten att även skiljemännen formar förfarandet i likhet med den processen. Därmed får RB en prägel på förfarandet. I förarbeten och doktrinen verkar det enhetliga synsättet vara att RB:s regler endast ska betraktas som en inspirationskälla och inte tillämpas analogiskt på grund av skiljeförfarandets avvikande syfte. I praktiken kan man dock se tydliga inslag av RB:s reglers prägel genom bland annat tillämpningen av 17 kap. 3 § RB och principen om *jura novit curia*. Madsen menar skiljemän som utgångspunkt bör förutsättningslöst söka vägledning i rättskällor som är ändamålsenliga med skiljeförfarandets syfte. Jag anser att syftet borde vara att lösa tvisten så snabbt, billigt och flexibelt som möjligt. Eftersom RB:s regler och handläggning ofta avser att tillgodose rättssäkerhet och är av formell natur så står det inte i överensstämmelse med skiljeförfarandets syfte. Jag håller med Heuman om att skiljemännen bör sträva efter att finna en passande handlägningsprocess som ska resultera i ett snabbt och effektivt förfarande men samtidigt förutsätter ombud att ordningen i tvistemålsprocessen följs. Heuman menar också att det finns ett praktiskt behov av att tillämpa RB:s regler eftersom ett tydligt tillvägagångssätt inte finns i svensk skiljedomsrätt. Jag anser dock inte att det bör tolkas som att RB:s regler ska komplettera LSF eftersom effekten kan bli att skiljemän då blint söker sig till RB:s regler för att finna svar. Det är inte ändamålsenligt med skiljeförfarandets syfte. Jag anser därför att RB endast bör tillämpas som en inspirationskälla i den mån det är ändamålsenligt utifrån parternas agerande. Men när procedurfrågor uppkommer bör vägledning sökas i de internationella rättskällorna i första hand.

I internationella förfaranden är rättsläget något tydligare. Förarbetena stadgar tydligt att försiktighet ska råda på grund av att man inte kan räkna med utländska parter bundenhet till den svenska begreppsapparaten. Det är orimligt att kräva av utländska parter att vara inlästa på svensk processrätt. Skiljemännens materiella processledning blir av vikt här för att klargöra hur förfarandet ska gå till och vad som ska beaktas. Jag anser att skiljenämnden bör pröva tvisten i högsta mån utifrån vad parternas framställningar. Genom att tillämpa processrättsliga principer som följer av RB finns det en risk att förfarandet inte anses ha handlagts opartiskt. Att helt söka vägledning i internationella

källor om skiljedomsrätt är enligt mig det mest ändamålsenliga och skapar en större enhetlighet.

Det finns inte någon tydlig gräns för när ett uppdragsöverskridande eller ett handläggningsfel skett. Doktrinen är splittrad gällande den frågan. Lindskog menar att ett uppdragöverskridande riktar sig mot överträdelser av de kvantitativa ramarna för förfarandet och att handläggningsfel då rör de kvalitativa felen. Madsen menar att uppdragsöverskridandet rör fel i sakprövning medan handläggningsfel är när skiljenämnden bryter mot instruktioner rörande processen. Lindell är av uppfattningen att det inte går att göra en så tydlig gränsdragning. Av förarbeten framgår det att kvantitativa överskridande ska ses som uppdragsöverskridande. Min uppfattning är i likhet med Madsen att fel som rör processen bör tillskrivas handläggningsfel medan fel som riktar sig mot kvantitativa överträdelser bör ses som uppdragsöverskridanden. Eftersom det följer av förarbeten och praxis inte dömt emot det så bör det enligt mig gälla. Dock har den praktiska betydelsen minskat betydligt efter att ett inverkanekrav för uppdragsöverskridande införts i och med lagändringen 2019, diskussionen kommer med stor sannolikhet att tonas ner.

4 Uppdragsöverskridandet ska sannolikt ha inverkat på utgången

4.1 Inledning

Ett krav för att en skiljedom ska kunna klandras på grund av uppdragsöverskridande är att felet sannolikt ska ha inverkat på utgången. Kravet fanns inte tidigare utan infördes i och med lagändringen 2019. Anledningen till införandet finner man i förarbetena som nämner att det inte med fog är motiverat att upphäva en skiljedom om uppdragsöverskridandet inte haft en faktisk effekt på utgången. Man har också velat förebygga att skiljedomar av mindre uppdragsöverskridande ska upphävas. Kravet har dock inte tydligt definierats i förarbeten till uppdragsöverskridande utan vägledning ska sökas i förarbetena gällande handläggningsfel. Beviskravet blev att felet sannolikt ska ha inverkat på utgången. Svea hovrätt, som handlägger en klar majoritet av alla klander-mål, menade att det kunde resultera i komplicerade klanderprocesser med mycket bevisning och att beviskravet borde vara att det inte kan uteslutas att det inverkat på utgående. Lagstiftaren menade dock att ett sådant skäl inte räcker till för att inte införa inverkan-kravet.²⁶⁶

4.2 Har ett implicit krav på inverkan funnits innan lagändringen?

En viktig utgångspunkt vid en redogörelse på hur tillämpningen av uppdragsöverskridande utvecklats är att börja redan i 2000 talet. Efter lagändringen 1999 hade uppdragsöverskridande samma utformning som innan 2019 och innehöll inte ett krav på inverkan likt handläggningsfel. Vad som kan uppfattas som uppseendeväckande är att Svea hovrätt trots det tillämpade någon form av inverkan-krav redan 2005 i mål T 8016–04.²⁶⁷ I målet ansåg hovrätten att ett uppdragsöverskridande förelegat men uttalade samtidigt att “Det kan tilläggas att felet har haft en direkt betydelse för utgången i den här delen av tvisten [...]”. Ifall man följt lagtexten hade inte det tillägget varit nödvändigt. Dock kan man tänka sig att behovet av ett sådant tillägg smyger sig in ur rättslitteraturen. Enligt Heuman så föreligger det ett implicit krav på att det ska ha förelegat ett orsakssamband mellan felet och utgången på skiljedomen. Han menar att det bottnar i lagtexten som nämner att en skiljedom helt eller delvis ska upphävas vid ett klanderfel. En prövning måste då göras avseende vilken del av skiljedomen som påverkats av uppdragsöverskridandet. Eftersom en skiljedom endast ska upphävas till delen den påverkats av felet kommer en prövning av ett orsakssamband göras. Således ska ett domslut inte undanröjas i de delar det inte påverkats av uppdragsöverskridandet.²⁶⁸ Det kan även uppkomma situationer där det inte är möjligt att avgöra vilken del

²⁶⁶ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

²⁶⁷ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 8016–04.

²⁶⁸ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 609–610.

av domslutet som påverkats och bör upphävas. I sådana fall bör hela skiljedomen undanröjas.²⁶⁹ Även Lindskog är av uppfattningen att det enligt äldre rätt förelegat ett krav på inverkan för uppdragsöverskridande.²⁷⁰ Lindskog menar att ifall det varit uppenbart att uppdragsöverskridandet inte haft någon inverkan på domslutet så skulle det föranleda att grund för klander inte funnits. Faktumet att kravet uppställts i den dåvarande sjätte punkten om handlägningsfel talade emot att ett inverkan krav förelegat för uppdragsöverskridande.²⁷¹ Domstolen har inte diskretionär rätt att avgöra vare sig det är motiverat eller inte att upphäva en skiljedom ifall det enligt lagtext är ett uppdragsöverskridande bör domstolen döma i enlighet med det.²⁷² Eftersom syftet med klandergrunderna är att tillgodose rättssäkerhetsintresset kan det ifrågasättas om ett inverkan krav är lämpligt. Endast den omständigheten att det föreligger en viss osäkerhet i om skiljenämnden överskridit sitt uppdrag bör vara tillräckligt för att rättssäkerheten ska anses vara rubbad. Även det talar emot att ett inverkan krav existerat.²⁷³ Det verkar dock som att båda författarna är ense om att det finns ett implicit krav om att felet måste ha inverkat på utgången, dock ter det sig som att kravet är ställt lägre än "sannolika skäl" som följer av bestämmelsen om handlägningsfel. Söker man vägledning i det ovanstående målet T 8016–04 märker man att Svea hovrätt var av uppfattningen att ett implicit krav fanns. Det förblir dock enligt min mening osäkert hur högt kravet på inverkan var eftersom de nämnde att felet haft direkt betydelse. Därmed kan man inte dra slutsatsen om kravet varit sannolikt eller att det inte kunnat utslutas att det inverkat på utgången. Båda kraven är enligt mig uppfyllda i målet.

I det tidigare refererade målet T 4548–08²⁷⁴ mellan Systembolaget och V&S 2008 berörde Svea hovrätt frågan om det förelåg ett implicit inverkan krav vid uppdragsöverskridande. Domen var även vägledande i fråga om hur bestämmelsen bör tillämpas. I målet hade inte V&S på ett tydligt sätt åberopat omständigheter som grund för sin talan. Skiljenämnden valde att ändå tolka deras åberopade omständigheter på eget bevåg och grundade avgörandet på det, även om det inte framgick av domsreciten. I målet uppkom en annan viktig fråga. V&S yrkade i hovrätten att även om domstolen skulle finna att uppdragsöverskridande skett så hade det inte påverkat utgången i målet. Domstolen valde därför att även pröva frågan om inverkan. Domstolen slog då fast att uppdragsöverskridande inte förutsätter att felet sannolikt ska ha inverkat på utgången. Dock uppgav de samtidigt att ett implicit krav förelegat med motiveringen att en skiljedom inte ska undanröjas om det inte kan antas att utgången skulle blivit en annan om felet inte skett, oavsett om uppdragsöverskridandet förelegat. Skiljenämnden hade inte anledning att pröva frågan om

²⁶⁹ Se Madsen, *Commercial Arbitration in Sweden* (2020) s. 382.

²⁷⁰ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 1.2, not 131, upplaga 2.

²⁷¹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.2.9, upplaga 2.

²⁷² Se Elofsson, *Inverkan krav vid skiljedomsklander*, SvJT, 2010 s. 831.

²⁷³ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.2.9 upplaga 2.

²⁷⁴ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 4548–08.

hur utgången hade blivit ifall de inte grundat avgörandet på de icke-erforderligt åberopade omständigheterna. Hovrätten ansåg därför att det inte gick att styrka hur utfallet hade blivit om man hade utgått från den alternativa prövningen och menade att det i vart fall inte kunde uteslutas att felet inverkat på utgången. Även i mål T 2289–14²⁷⁵ resonerade hovrätten på ett liknande sätt och tillämpade ett lågt ställt beviskrav som innebar att det inte gick att konstatera att felet inte inverkat på utgången. Avgörandena står i överensstämmelse med Lindskogs uttalande om att ifall det varit uppenbart att uppdragsöverskridandet inte inverkat på utgången så skulle inte grund för klander funnits. Dock valde Svea hovrätt i mål T 3179–17²⁷⁶ 2018 att inte gå i samma linje som de två tidigare hovrättsdomarna när det gällde inverkanekravet. De konstaterade att ett implicit krav på inverkan fanns och menade att det sannolikt inverkat på utgången.

Det är tydligt att hovrätten i de tidigare domarna valt att inte tillämpa samma beviskrav som vid handläggningsfel och istället nöjt sig med att konstatera att det “inte kan uteslutas att felet inverkat på utgången”. Det är ett tydligt lägre beviskrav än det i handläggningsfel.²⁷⁷ Dock ger mål T 3179–17 en annan uppfattning då domstolen uppgav att felet sannolikt inverkat på utgången. Det kan här diskuteras om hovrättens uttalande var på grund av att det var ett så tydligt överskridande som sannolikt påverkat på utgången eller om de prövade felet i ljuset av sannolikhetskravet. Men av doktrinen och faktumet att lagstiftaren valt att inte inkludera ett explicit inverkanekrav är jag av uppfattningen att hovrätten generellt tillämpat ett lågt beviskrav. Anledningen har varit för att förhindra att skiljedomar där felet inte inverkat på utgången skulle undanröjas, men ett tydligt tillämpnings sätt har inte funnits.

4.3 Inverkanekravet efter lagändringen 2019

I förarbetena till reformen 2019 uppgav lagstiftaren att det kan ifrågasättas om en skiljedom bör undanröjas om uppdragsöverskridandet inte påverkat utgången. Lagstiftaren menar att ändringen kommer leda till att vissa uppdragsöverskridande som tidigare hade upphävts inte kommer att göra det och att benägenheten till att klandra skiljedomar blir mindre.²⁷⁸ I tidigare praxis kan man utläsa att ett implicit inverkanekrav fanns och att beviskravet varit lägre än “sannolika skäl”, som följer av bestämmelsen om handläggningsfel. Lagstiftaren har dock valt att införa samma beviskrav som gäller för handläggningsfel, alltså att felet sannolikt har inverkat på utgången.²⁷⁹ Man kan ifrågasätta om ett så högt beviskrav är lämpligt för att tillgodose att skiljedomar som inte påverkats av felet inte ska undanröjas eller om man istället borde tillämpa ett liknande krav som Svea hovrätt gjorde i mål T 4548–08.

²⁷⁵ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14.

²⁷⁶ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 3179–17.

Se Elofsson, Inverkanekrav vid skiljedoms klander, SvJT, 2010 s. 835.

²⁷⁸ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

²⁷⁹ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

Lagstiftaren har valt att inte gå längre in på hur beviskravet bör tillämpas men nämner samtidigt att ändringen även ska resultera i en bättre överensstämmelse med handläggningsfel.²⁸⁰ Eftersom det är samma beviskrav bör man kunna utgå ifrån att det även tillämpas på samma sätt, vägledning kan därför sökas i rättskällor som berör handläggningsfel.²⁸¹

Sannolikhetskravet borde enligt min mening inte utläsas som mycket högre än det implicita inverkanekravet som framgick av Svea hovrätts avgörande i mål T 4548–08. Lindskog är av uppfattningen att kravet på inverkan inte får ställas högre än att när felet tydligt påverkat utgången, men konsekvensen inte bevisas, så bör skiljedomen normalt upphävas.²⁸² Prövningen domstolen ställs inför blir i praktiken att avgöra hur utgången hade blivit om skiljenämnden inte hade begått felet. Domstolen ska dock inte gissa sig fram till hur skiljenämnden hade dömt utan snarare göra en bedömning om vad domstolen anser borde ha korrigerats i skiljenämndens bedömning.²⁸³ Detta innebär inte att domstolen ska spekulera i ifall skiljenämnden skulle göra ytterligare fel utan att istället acceptera deras materiella bedömning.²⁸⁴ Att det behöver göras sannolikt att felet inverkat på utgången innebär i praktiken att klanderkrävande måste göra gällande att de relevanta sakomständigheterna är styrkta och att de kan “[...] med en viss, inte särskilt hög, grad av sannolikhet ha inverkat på utgången.”. Alltjämt bör det inte uppfattas som ett högt ställt krav.²⁸⁵ Även Hobér menar att kravet inte är högt ställt och att det i praktiken endast krävs att klanderkrävande ska kunna göra gällande ett påtagligt samband mellan felet och utgången.²⁸⁶

I NJA 2019 s. 171 *Belgor* slog HD fast att det inte räcker med att det finns en beaktansvärd möjlighet att fel inverkat på utgången för att uppnå kravet på sannolika skäl. Utan det måste visas att det föreligger ett påtagligt samband mellan felet och utgången. HD nämner vidare att rätten till att upphäva skiljedomar i LSF är till för att skapa en balans mellan parternas intresse av ett snabbt och slutligt avgörande och intresset av att påtala handläggningsfel av väsentlig betydelse. Handläggningsfelet bör enligt HD vara av rimlig betydelse för klanderkrävande. Huruvida den bedömningen även gäller för uppdragsöverskridande förblir oklart men en analys av rättspraxis bör ge en klarare bild av hur domstolen ser på inverkanekravet och i vilken mån den korrelerar med inverkanekravet i handläggningsfel. Förarbetena har inte heller berört frågan djupt. Utan nöjt sig med att stadga att kravet är likadant som det för handläggningsfel.

²⁸⁰ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

²⁸¹ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 4.3.8.

²⁸² Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 5.1.7, not 286.

²⁸³ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 5.1.7, not 287.

²⁸⁴ Se Hobér II (2021) s. 318.

²⁸⁵ Se Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 5.1.7, not, 287.

²⁸⁶ Se Hobér II (2021) s. 318.

Här måste även beaktas att generalklausulen och bestämmelsen om uppdragsöverskridande som utgångspunkt inte är menade att tillämpas på samma sätt. I förarbetena har lagstiftaren valt att utforma generalklausulen till en allmänt hållen säkerhetsventil som ska tillämpas restriktivt.²⁸⁷ I NJA 2019 s. 382 som kom efter Belgor-avgörandet berördes också frågan om hur inverkanekravet på handläggningsfel bör tillämpas. HD menade att tillämpningsområdet avser mer kvalificerade fel. Med hänvisning till Belgor-avgörandet uppgav domstolen även här att en beaktansvärd möjlighet att felet inverkat på utgången inte räcker till utan det ska finnas ett påtagligt samband mellan felet och utgången och det ska ha varit av rimlig betydelse för klanderkrävande.

Man kan ifrågasätta ifall en sådan restriktiv tillämpning är ändamålsenlig för uppdragsöverskridande. Min uppfattning är att de bestämmelserna till en början inte skulle tillämpas på samma sätt. Därför införde man inte ett krav på inverkan avseende punkten om uppdragsöverskridande. Av förarbetena följer inte heller att bestämmelsen skulle tillämpas restriktivt likt generalklausulen. Att man i doktrin och förarbeten hänvisar till bestämmelsen om handläggningsfel för att söka vägledning i hur bestämmelsen om uppdragsöverskridande bör tillämpas kan ifrågasättas. Lagstiftaren har genom att införa ett inverkanekrav velat uppnå en bättre överenskommelse mellan tillämpningen av bestämmelserna som skulle resultera i att val av lagregel skulle få en mindre praktisk betydelse.²⁸⁸ Vidare menar man även i förarbetena att kravet på inverkan syftar till att motverka att mindre uppdragsöverskridande som inte inverkat på utgången ska kunna leda till att en dom undanröjs. Inget har dock nämnts om att tillämpningen skulle vara restriktiv i samma mån som den om handläggningsfel.²⁸⁹ Ett implicit inverkanekrav som följer av hovrättens domar anser jag har uppnått ett sådant syfte, men en lika restriktiv tillämpning som handläggningsfel är inte ändamålsenligt. Lagstiftaren kan även ha lämnat den praktiska tillämpningen av kravet till domstolarnas avgörande.

4.4 Inverkanekravet i praxis efter lagändringen 2019

Inverkanekravet har inte skrivits mycket om i rättslitteraturen. Lindskog har exempelvis endast nämnt att beviskravet ökat och vidare att det inte finns anledning att tillämpa det på annat sätt än som inverkanekravet som följer av handläggningsfel. Även i förarbeten har det nämnts att kravet i enlighet med handläggningsfel ska "sannolikt ha inverkat på utgången" och att det redan är etablerat.²⁹⁰ På grund av bristen på vägledning i förarbeten samt syftet med införandet, att bestämmelsen ska överensstämma med handläggningsfel, för-

²⁸⁷ Se Prop. 1998/99:35. s. 146.

²⁸⁸ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

²⁸⁹ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

²⁹⁰ Se Prop. 2017/18:257 s. 48.

faller ingen annan slutsats än att den bör tillämpas likt kravet vid handläggningensfel. Även om ett flertal fall berörts avseende uppdragsöverskridande så har inte många av de målen berört frågan om inverkanekravet. Anledningen är att den nya bestämmelsen enligt övergångsbestämmelsen inte ska gälla på de skiljeförfaranden som inletts innan lagändringen den 1 mars 2019.²⁹¹ I praxis har jag dock funnit 3 rättsfall där frågan om inverkanekravet vid uppdragsöverskridande berörts. Det är av stor praktisk betydelse att analysera dessa rättsfall och redogöra för hur domstolen valt att tillämpa inverkanekravet.

4.4.1 Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål T 1640–20

I mål 1640–20²⁹² hade hovrätten för Västra Sverige inte funnit att ett klanderbart uppdragsöverskridande förelegat. En tydlig bedömning av inverkanekravet gjordes aldrig utan det var snarare en sammansatt bedömning av hela uppdragsöverskridandet som gjordes. I målet hade kärke VCM yrkat att hovrätten skulle upphäva en del av skiljedomen på grund av att ett uppdragsöverskridande skett. Tvisten i hovrätten avsåg att VCM enligt 38 § i SCC:s regler förelagts att betala en säkerhet för uppkomna kostnaderna i skiljeförfarandet. Hemmakväll åberopade 2 grunder nämligen att VCM haft begränsade möjligheter att fullgöra ett skiljeförfarande med ett ålagt kostnadsansvar och att VCM skulle vara ovilligt att fullgöra en sådan skiljedom (VCM hade ansökt om konkurs). Skiljenämnden ansåg att det förelåg synnerliga skäl att redan på de två grunderna att ålägga ett kostnadsansvar. Dock gick de vidare och menade att eftersom VCM fortsatt skiljeförfarandet istället för att väcka talan i allmän domstol talar för att de kan åläggas att ställa säkerhet för Hemmakvälls kostnader. Den sista grunden hade dock inte åberopats av Hemmakväll.

Hovrätten konstaterade till en början att den nya ordalydelsen av lagen gällde. Vidare uppgav hovrätten att den sista omständigheten som inte åberopats (att VCM fortsatt skiljeförfarandet) endast kom efter att skiljenämnden konstaterat att synnerliga skäl för att ålägga VCM kostnadsansvar förelegat. Således menade hovrätten att den tredje omständigheten skiljenämnden berörde inte haft någon betydelse för utgången i målet oavsett om de överskridit sitt uppdrag eller inte. Vidare uppger hovrätten även att omständigheten inte heller hade haft en betydelse för beloppet som säkerheten avsåg. Man kan ställa sig frågan om samma beslut hade tagits enligt den tidigare bestämmelsen. Hade man utgått från lagtexten så tror jag att ett uppdragsöverskridande definitivt hade förelegat eftersom det inte kräver ett inverkanekrav. Domstolen har inte heller den diskretionära rätten att vägra att undanröja en dom ifall villkoren är uppfyllda.²⁹³ Förutsatt att inverkanekrav inte är ett lagstadgat villkor hade det kunnat utgöra ett uppdragsöverskridande. En bedömning enligt den tidigare bestämmelsen hade möjligtvis utmynnat i att hovrätten konstaterar att ett

²⁹¹ Se Övergångsbestämmelser till LSF.

²⁹² Se Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål nr T 1640–20.

²⁹³ Se Prop. 1998/99:35 s. 232.

överskridande skett på grund av att en icke-åberopad omständighet tagits upp av skiljenämnden. Dock är jag av uppfattningen att det är uppenbart att det redan funnits tillräckligt med skäl för skiljenämnden att ålägga ett kostnadsansvar och att det därför hade varit omotiverat att upphäva skiljedomen eftersom överskridandet inte haft effekt. Heuman är av uppfattningen att om en skiljenämnd inte grundar ett uppdragsöverskridande på två åberopade omständigheter men gör det på en omständighet som inte åberopats så bör ett uppdragsöverskridande föreligga.²⁹⁴ Detta fall har de grundat det på två redan åberopade omständigheter. Skiljenämnden bör anses ha gjort en korrekt bedömning. Kravet om att det “inte kan uteslutas att felet inverkat på utgången” hade enligt min mening inte aktualiserats eftersom det i detta fall hade kunnat uteslutas. Vägledning är dock väldigt svårt att finna i denna dom eftersom inverkanekravet inte prövats i sig, utan ingått i en sammansatt bedömning. Eftersom jag inte heller tror att domen skulle upphävt enligt den tidigare bestämelsen gav inte fallet en insyn i hur kravet bör tillämpas.

4.4.2 Svea hovrätts dom i mål T 3623–21

I mål T 3623–21²⁹⁵ som var en av domarna som upphävdes 2022 avgjorde Svea hovrätt frågan om uppdragsöverskridandet inverkat på utgången. Det var en hyrestvist mellan Landbyska Verket och Grand Group. I deras avtal hade Landbyska Verket hyrt ut en lokal till Grand Group som enligt avtalet hade rätt att överlåta lokalen till ett annat företag inom deras koncern utan Landbyska Verkets skriftliga samtycke. En förutsättning var dock att Grand Group skulle ställa godtagbar ersättning under hela hyresperioden. Tvisten avsåg om Grand Group giltigt hade överlåtit hyresavtalet till koncernbolaget Sparrows och om Grand Group i så fall hade ställt godtagbar säkerhet för Sparrows förpliktelser enligt hyresavtalet.

Landbyska Verket påkallade skiljeförfarande och yrkade i första hand att skiljenämnden skulle fastställa att en giltig överlåtelse ej skett och i andra hand att ifall skiljenämnden skulle finna överlåtelsen som giltig skulle de förplikta Grand Group att ställa godtagbar säkerhet till ett belopp motsvarande minst 556 400 894 kr eller ett belopp som skiljenämnden finner motsvarar värdet av samtliga förpliktelser.

I sitt beslut hade skiljenämnden funnit att en giltig överlåtelse skett och att Grand Group skulle ställa ett borgensåtagande som motsvarar *36 månaders garantihyra*. Landbyska Verket menade att skiljenämnden frångick deras yrkande eftersom yrkandet inte avsåg 36 månaders garantihyra och att överskridandet därför skett. De uppger vidare att det finns ett *påtagligt* samband mellan uppdragsöverskridandet och utgången eftersom det hade varit tydligt att

²⁹⁴ Se Heuman. (2003) s. 605.

²⁹⁵ Se Svea hovrätts dom i mål T 3623–21 den 23 november 2022.

utläsa vilket penningbelopp det avsåg om de utgått från deras Landbyska Verkets yrkande. De menade även att uppdragsöverskridandet varit av *rimlig betydelse* för de.

Hovrätten började med att konstatera att den nya regeln efter lagändringen var tillämplig på fallet och att det således krävdes att felet sannolikt inverkat på utgången. Hovrätten slog fast att domslutet språkligt avvek från vad Landbyska Verkets yrkat och begreppet garantihyra kunde inte motsvara ett bestämt belopp utan att vissa villkor uppfyllts av parterna. Hovrätten menade att det legat för långt från det initiala yrkandet och genom att inte föreskriva ett bestämt belopp ansåg hovrätten att ett uppdragsöverskridande skett.

I frågan om inverkanekravet gjorde inte hovrätten en omfattande analys. Hovrätten uppgav att:

Som redan har konstaterats har domslutet inte utformats i enlighet med Landbyska Verkets yrkande. *Härav följer med nödvändighet att uppdragsöverskridandet har en inverkan på utgången i målet, som inte varit av försumbar karaktär för Landbyska Verket, utan måste anses ha haft en rimlig betydelse för Landbyska Verket (mina kursiveringar).*

Hovrättens uttalande om att det med *nödvändighet* följer att felet haft en inverkan på utgången i målet på grund av att domslutet inte utformats i enlighet med yrkandet bör beaktas närmare. Man kan få uppfattningen att hovrätten ansett att överskridandet uppenbart inverkat på utgången eftersom det inte stått i överensstämmelse med yrkandet. Min uppfattning är att det är en rimlig slutsats av hovrätten. Både i internationella förfaranden såväl som inhemska följer att ifall domslutet inte följer vad parten yrkat föreligger ett tydligt uppdragsöverskridande.²⁹⁶ Eftersom parterna bestämmer uppdraget genom bland annat sina yrkanden kommer ett domslut som inte följer av yrkandet att inverka på utgången. I detta fall menade hovrätten att Landbyska Verket yrkat om ett bestämt belopp men skiljenämnden förelade motparten att betala ett belopp som var beroende av att olika villkor följs. Ifall 36 månaders garantihyra varit ett bestämt belopp, hade enligt min mening en inverkan inte skett. Skiljenämnden hade mandat att själva avgöra ett rimligt belopp men eftersom yrkandet avsåg ett bestämt belopp och 36 månaders garantihyra inte utgjorde ett bestämt belopp hade felet inverkat på utgången.

Domstolen använde inte ordalydelsen “sannolikt”, vilket följer av lagtexten och skrev istället att inverkanen av felet inte var av *försumbar karaktär* för Landbyska Verket, utan måste ha haft en rimlig betydelse för dem. En anledning till det torde vara att begreppet sannolikt är otydligt i praktiken och hovrättens ordval tydliggör begreppet. Uttalandet verkar dock inte följa de sen-

²⁹⁶ Gary B (2021) s. 3578, not 856.

aste avgörandena avseende beviskravet vid handläggningsfel utan beviskravet verkar i detta fall vara något lägre. Att inverkan inte ska ha varit av försumbar karaktär ger en tydlig indikation på att beviskravet höjts i förhållande till det tidigare implicita kravet att det “inte kan uteslutas att felet inverkat på utgången”. Enligt det tidigare kravet, som följer Lindskogs uttalande, ska ett uppdragsöverskridande föreligga förutsatt att det inte är *uppenbart* att det inte inverkat på utgången. Det resonemanget tyder dock på att en inverkan, hur lite det än varit, ska betraktas som ett uppdragsöverskridande. Hovrättens tillämpning i det aktuella fallet tyder snarare på att även om en inverkan faktiskt skett, men varit av *försumbar karaktär* för klanderkrande, föreligger inte något klanderbart uppdragsöverskridande.

Vad som blir avgörande för ifall ett uppdragsöverskridande föreligger verkar således vara om felet haft en *rimlig betydelse* för klanderkrande. Uttalandet om att felet ska ha varit av rimlig betydelse för klanderkrande verkar ha sitt ursprung i tillämpningen av inverkanekravet vid handläggningsfel.²⁹⁷ Både i NJA 2019 s. 171 och NJA 2019 s. 382 uppgav HD att det ska ha varit ett påtagligt samband mellan felet och utgången samt att det skulle vara av rimlig betydelse för klanderkranden. Parterna i både T 3623–21 och T 1640–20, som jag berört i detta avsnitt, uppgav i sina grunder att felet påtagligt inverkat på utgången. Hovrätten valde dock att inte beröra frågan om det påtagliga sambandet utan bara uppgett att det varit av rimlig betydelse för klanderkrande i det senare fallet.

Slutsatsen som kan dras av hovrättens avgörande är att beviskravet har höjts i förhållande till det implicita kravet som skapats genom tidigare års praxis. Uppdragsöverskridande som varit av försumbar karaktär, alltså inte inverkat eller haft en liten inverkan som inte varit av rimlig betydelse för klanderkrande kommer inte längre att undanröjas. Ett påstående om att tillämpningen är lika restriktiv som den av handläggningsfel är för tidigt att säga utifrån detta fall. Vad som även är klart är att en beaktansvärd möjlighet att inverkan skett inte längre räcker eftersom inverkan måste visas. Förr hade det nog fungerat eftersom det implicita kravet var “kan inte uteslutas att det inverkat på utgången”. Dock är det för tidigt att säga om ett påtagligt samband krävs. Men att det ska vara av rimlig betydelse för klanderkrande är också konstaterat.

4.4.3 Svea hovrätts dom i mål T 9246-21

I februari 2023 avgjorde Svea hovrätt en skiljetvist mellan de två företagen FB och NF i mål T 9246–21.²⁹⁸ Tvisten rörde sig om ett entreprenadavtal där FB fört 3 klandergrunder och hovrätten prövade frågan om ett uppdragsöverskridande inverkat på utgången och fann att så inte var fallet.

²⁹⁷ Se NJA 2019 s. 171. Se även NJA 2019 s. 382.

²⁹⁸ Se Svea hovrätts dom i mål T 9246–21.

FB hade på uppdrag av NF uppfört en byggnad för äldreomsorg. Den 13 juli påkallade FB skiljeförfarande mot NF. FB yrkade att NF skulle betala ett kapitalbelopp till FB för utfört arbete i enlighet med parternas avtal. NF bestred talan och menade att de hade kvittningsgilla motfordringar. Skiljedomen meddelades den 21 maj 2021 och skiljenämnden menade att FB hade rätt till 4,4 miljoner kronor men att NF hade kvittningsgilla motfordringar för förseningsvite för 8.6 miljoner kronor som skulle avräknas.

I hovrätten hade FB klandrat domen varav en av 3 klandergrunder utgjorde ett påstående om uppdragsöverskridande. Klandergrunden avsåg att skiljenämnden grundat sitt domslut på icke-åberopade omständigheter. I målet menade FB att de hade rätt till tidsförlängning till 28 november på grund av försenat arbete. NF menade att man kommit överens om att FB skulle vara klara den 16 oktober. Skiljenämnden bedömde dock att parterna var överens om att arbetet skulle ha varit klart den 28 oktober, vilket ingen av dem hade åberopat. Hovrätten prövade frågan och menade att ett uppdragsöverskridande skett.

Avseende inverkan kravet konstaterar Svea hovrätt till en början att det nya kravet på inverkan överensstämmer med kravet om handläggningsfel. Vidare hänvisade de till förarbetena som rörde handläggningsfel och uppgav att det krävs ett mer påtagligt samband mellan felet och utgången för att det skulle röra sig om en inverkan. Hovrätten menade dock att inverkan på utgången inte hade skett. Skiljenämndens bedömning att det träffats en överenskomst om att färdigställandetid den 28 oktober hade en direkt betydelse på beräkningen av förseningsviten och därmed också hur mycket som skulle avräknas från NF:s kvittningsfordring. Hovrätten uppgav vidare att ifall felet inte skett skulle skiljenämnden fått ta ställning till om förseningsvitet skulle löpa från den 16 oktober 2019 (som NF gjort gällande) eller den 28 november. Oavsett påverkan menade hovrätten att en kvittningsinvändning vinner avgörande rättskraft upp till beloppet som avräknats. Uppdragsöverskridande påverkade bedömningen som avsåg själva kvittningsyrkandet men inte delen som vunnit rättskraft. I fråga om den resterande delen har NF rätt att föra en ny talan. Hade skiljenämnden inte överskridit uppdraget hade de fått pröva om den 16 oktober eller 28 november varit det överenskomna datumet. Även om skiljenämnden hade utgått från datumet FB gjort gällande hade kvittningsfordringen som avsåg förseningsvite ändå överskridit FB:s yrkande om betalning. NF har rätten att föra talan om resten av det överskjutande beloppet där datumet kan tvistas men i detta fall har det inte funnit en egentlig inverkan eftersom beloppet som FB yrkat på skulle kvittas mot förseningsvitet oavsett om skiljenämnden funnit att förseningsvitet började löpa från den 28 november.

I detta fall var det tydligt att uppdragsöverskridandet inte inverkat på utgången. Min uppfattning är att domen inte heller hade undanröjts ifall man tillämpat det implicita inverkan kravet eftersom oavsett skiljenämndens bedömning hade resultatet blivit detsamma. Dock innebär det inte att man inte

kan finna vägledning i domen. Hovrättens stadgande i början av domslutet av hur man bör beakta bestämmelsen om uppdragsöverskridande efter lagändringen ger en tydlig vägledning. Hovrätten konstaterar att kravet på inverkan överensstämmer med det motsvarande kravet som följer av handläggningsfel och medger att ett påtagligt samband ska finnas mellan felet och utgången för att kunna bevisa att felet “sannolikt inverkat på utgången”. Detta följer av förarbetena och det är huvudsakligen därifrån hovrätten söker rättslig vägledning.²⁹⁹ Domstolen uppger vidare att Svea hovrätt i praxis där det inte kan sägas vad utfallet av skiljenämndens materiella prövning hade blivit har bedömt att det i vart fall inte kan uteslutas att det inverkat på utgången. Vad domstolen menar med det är oklart. Min uppfattning är att de konstaterar hur hovrätten dömt tidigare men gör inget uttalande om det är rätt bedömning i fall där det är svårt att avgöra hur skiljenämndens materiella prövning hade sett ut om felet inte begåtts. Av Svea hovrätts uttalande kan man med fog påstå att beviskravet för uppdragsöverskridande höjts i förhållande till det implicita kravet. Hovrätten gör det även tydligt att kravet ska tillämpas i likhet med det motsvarande kravet i gällande handläggningsfel. Att hovrätten väljer att söka vägledning i förarbetena till handläggningsfel tyder även på att båda kraven är att betraktas likalydande, även i tillämpning. Vägledning kan även finnas i praxis som avser handläggningsfel. I mål T 3623–21 mellan Landbyska Verket och Grand Group menade Svea hovrätt att det ska ha varit av “rimlig” betydelse för klanderkrävande, vilket är ett begrepp som har sitt ursprung i praxis avseende handläggningsfel.³⁰⁰ Min uppfattning är att det sammanfattningsvis kan konstateras att kravet på att uppdragsöverskridandet inverkat på utgången har höjts i förhållande till det tidigare implicita kravet och bör tillämpas på samma sätt som det motsvarande kravet på handläggningsfel.

4.5 Kapitelvisa slutsatser

Innan bestämmelsen om uppdragsöverskridande ändrades 2019 och ett explicit inverkanekrav infördes kan det konstateras att ett implicit inverkanekrav redan existerat. Det följer av doktrin³⁰¹ och även rättspraxis från hovrätterna.³⁰² Domstolen har valt att tillämpa ett implicit krav och tillämpningen har avsett ett lägre ställt krav än det som framgår av bestämmelsen om handläggningsfel. Det har i fall där osäkerhet förelegat i vare sig inverkan skett har domstolen nöjt sig med att konstatera att det i vart fall inte kan uteslutas att felet inverkat på utgången.³⁰³

²⁹⁹ Se Prop. 1998/99:35 s. 147. Jfr Prop. 2017/18:257 s. 48.

³⁰⁰ Se NJA 2019 s. 171. Se även NJA 2019 s. 382.

³⁰¹ Se Heuman, Skiljemannarätt (1999) s. 609–610. Se även Lindskog (2020) 34 § LSF, rubrik 1.2, not 131.

³⁰² Se Svea hovrätts dom i mål nr T 4548–08. Se även Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14.

³⁰³ Se Svea hovrätts dom i mål nr T 9246–21.

Efter lagändringen 2019 så införde lagstiftaren ett explicit inverkande krav i bestämmelsen om uppdragsöverskridande. Av förarbetena på området framgick det att man bland annat hade för avsikt att få bestämmelsen om uppdragsöverskridande att överensstämma med den om handläggningsfel så att det inte skulle finnas en praktisk betydelse av vilken bestämmelse man valde att tillämpa. Klanderkärande var ofta mer benägen att utgå från bestämmelsen om uppdragsöverskridande vid klander eftersom det inte hade ett krav på inverkan, eller ett lägre sådant. En viss oklarhet förelåg beträffande hur det nya kravet borde tillämpas om det skulle tillämpas lite strängare än det implicita kravet eller om det snarare skulle tolkas restriktivt likt det motsvarande kravet i handläggningsfel.

Vid en noggrann undersökning av nyare praxis kan det konstateras att domstolen valt att gå ifrån den tidigare tillämpningen på det implicita inverkanekravet och i stället valt att tillämpa det mer restriktivt likt det motsvarande kravet i handläggningsfel. I mål T 1640–20 som var det första fallet som domstolen hade att pröva inverkanekravet enligt dess nya ordalydelse valde hovrätten för västra Sverige att inte betrakta klanderkärandens grund som ett uppdragsöverskridande. Vad som dock talar för att domstolen valt att bli mer restriktiv är att skiljemännen kunde anses överskridit sitt uppdrag och en tillämpning enligt den tidigare bestämmelsen hade kunnat leda till en undanröjande dom. Men hovrätten var tydliga med att så inte var fallet oavsett om ett överskridande skett. Dock anser jag att avgörandet enligt den äldre tillämpningen ändå hade resulterat i ett ogillat käromål. Vägledning går inte att finna i det målet. I slutet av 2022 prövade dock Svea hovrätt i mål T 3623–21 det explicita inverkanekravet i en dom som upphävdes. Där konstaterar hovrätten tydligt att man tar ett steg ifrån det tidigare implicita inverkanekravet. De uppger att det inte längre räcker med att uppdragsöverskridandet varit av försumbar karaktär. Ett argument om att det i vart fall inte kan uteslutas att det inverkat kommer således inte accepteras. Att det krävs att uppdragsöverskridandet haft en rimlig betydelse för klanderkärande är även det ett krav som uppkommit i praxis vid tillämpning av inverkanekravet på handläggningsfel. I mål T 9246–21 konstaterade Svea hovrätt att ett uppdragsöverskridande skett, men menade vidare att det inte inverkat på utgången. Den slutsatsen torde inte vara en följd av inverkanekravet utan samma bedömning hade möjligtvis gjorts enligt det implicita kravet. Det fanns ingen faktisk inverkan på utgången och domstolen gjorde det tydligt. Hovrättens konstateranden i de rättsliga utgångspunkterna tyder på att det nya inverkanekravet är avsett att tillämpas restriktivt och samstämmigt med det motsvarande kravet på handläggningsfel. Det framgår att det ska föreligga ett påtagligt samband mellan felet och utgången och att beviskravet ska överensstämma med den om handläggningsfel. Jag tror därför att man med fog kan förutsätta att domstolen framöver kommer att bli betydligt mer restriktiv i sin bedömning om uppdragsöverskridande har skett och tillämpningen kommer bli alltmer lik den motsvarande bestämmelsen i handläggningsfel.

5 Avslutande reflektioner och slutsatser

Skiljeförfarande är en privat rättskipning som syftar till att lösa tvister mellan parter snabbt, flexibelt och utan insyn från allmänheten. Processen i skiljeförfaranden skiljer sig till i hög grad från den konventionella tvistemålsprocessen som främjar rättssäkerhet och offentlighet. En skiljedom kan inte överklagas på materiell grund utan endast på grund av processuella fel. Det sker antingen genom en klander- eller ogiltighetstalan. Ogiltighetsreglerna tjänar ett externt säkerhetssyfte och skyddar således primärt tredje person och det allmänna. Klandergrunderna motiveras däremot av att den enskilda parten inte ska utsättas för oacceptabla missgrepp under förfarandet. Ogiltighetsreglerna måste beaktas ex officio av domstol men för att klandra en dom måste parten föra en klandertalan i domstol.

Majoriteten av alla klander mål slutar med att målet ogillas och det är sällan som klander mål bifallas på grund av syftet att en process ska ske snabbt och utan insyn. Lagstiftaren har varit tydlig med att domstolen ska vara restriktiv vid prövningen om ett klanderbart fel skett. Av samtliga bestämmelser om klander är det uppdragsöverskridande och handläggningsfel som är de klart mest återopade klandergrunderna. Uppdragsöverskridande är klandergrund som vunnit flest bifall och det var föremål för ändring 2019. Det infördes krav på att felet sannolikt ska ha inverkat på utgången. Samma krav följer av bestämmelsen om handläggningsfel. År 2022 bifölls två klander mål på grund av uppdragsöverskridande och det därför av intresse hur bestämmelsen om uppdragsöverskridande utvecklats efter ändringen. Tidigare fanns det en praktisk betydelse av att tillämpa uppdragsöverskridande eftersom ett explicit inverkanekrav inte fanns, likt det i handläggningsfel. Gränsdragningsproblematiken mellan de två bestämmelserna har varit tydlig och det ter sig vara att uppdragsöverskridande bör rikta sig mot kvantitativa överskridanden av ramar som parterna skapat, alltså föreskrifter som avser sakprövning. Handläggningsfel föreligger istället när skiljenämnden bryter mot instruktioner som rör proceduren. Hit hör bland annat att skiljenämnden inte prövar en återopad omständighet. Att kvantitativa fel ska avse uppdragsöverskridande har stöd i lagtexten och verkar även stå i överensstämmelse med praxis.

För att ett uppdragsöverskridande ska anses ha skett måste skiljenämnden ha överskridit sitt uppdrag. Det är dock väldigt svårt att fastställa vad ett uppdrag är eftersom det är så beroende på parternas yrkanden, grunder, invändningar och resterande framställningar som skett under förfarandet. Partsautonomin genomsyrar förfarandet och parterna avgör vad skiljenämnden ska pröva, de är således "masters of procedure". Skiljeavtalet utgör den yttre ramen av förfarandet och är det första som rör skiljemännens uppgift. Parternas processrättshandlingar är däremot den inre ramen för förfarandet och de skapar tillsammans uppdraget. Skiljenämnden måste vara noggrann med att följa parternas framställningar och parterna måste vara tydliga i sina yrkanden.

Vid en närmare analys av rättsläget så kan man se att RB har en prägel på skiljeförfaranden i Sverige. Skiljemän och ombud verkar i viss mån falla tillbaka på RB:s bestämmelser eftersom de är vana vid den processen. Det är tydligt att 17 kap. 3 § RB är tillämplig på inhemska skiljeförfaranden. En part måste åberopa de omständigheter denne avser att grunda sin talan på. Om skiljenämnden grundar sitt avgörande på en icke-åberopad omständighet föreligger ett tydligt uppdragsöverskridande. Av praxis följer det också att skiljenämnden inte heller har rätt att grunda sitt avgörande på en omständighet som inte tydligt åberopats. I internationella förfaranden ska skiljemän vara försiktiga med att tillämpa RB:s regler. Man kan inte räkna med utländska parter bundenhet till den svenska begreppsapparaten. Att grunda en dom på en omständighet som inte tydligt åberopats bör inte utgöra ett uppdragsöverskridande. Men om skiljenämnden grundar ett avgörande på en omständighet som inte alls berörts under förfarandet bör ett uppdragsöverskridande föreligga. I målet mellan CMP och Minmetals biföll Svea hovrätt en klandertalan på grund av att Minmetals inte ansågs ha åberopat en omständighet. Jag anser att domen strider mot förarbeten som stadgar att försiktighet ska iakttas. Eftersom parterna, ombuden och skiljemännen var internationella, ska inte svensk processrätt prägla förfarandet.

När det gäller *jura novit curia* framgår det av förarbeten att bestämmelsen är tillämplig i svensk rätt. Eftersom parterna med stor sannolikhet räknar med att domstolen ska känna till lagen och tillämpa den. Ett uppdragsöverskridande föreligger således inte om en skiljenämnd tillämpar principen. Dock kan ett handläggningsfel föreligga. Skiljenämnden har enligt LSF en skyldighet att föra en materiell processledning och genom att tillämpa en rättsregel som inte berörts under förfarandet och som parterna inte varit beredda på kan det överraska parterna. Av praxis konstateras det att det inte finns någon absolut överraskningsfrihet. Därmed kan domstolen, genom att inte förbereda parterna på att de tänker tillämpa en rättsregel som inte varit föremål i förfarandet, brista i sin processledning och begå ett klanderbart handläggningsfel. Dock tolkas regeln väldigt restriktivt och har inte varit föremål för praxis än. I internationella förfaranden har åsikterna varierat, majoriteten anser dock att skiljenämnden är bunden av parternas rättsliga argumentation. I förarbetena påtalas att en försiktighet måste finnas vid tillämpning av RB:s regler. Praxis har inte berört frågan direkt men ändå tillämpat principen i internationella förfaranden. Uttalanden i doktrinen utgör inte gällande rätt och även om majoriteten har samma uppfattning bör man inte värdera det allt för högt. Huruvida principen om *jura novit curia* är tillämplig i internationella förfaranden är förblir oklart.

Innan lagändringen 2019 kan det konstateras att domstolarna i praktiken tillämpat ett implicit inverkanekrav. Beviskravet innan lagändringen var ställt lägre än motsvarigheten i handläggningsfelet. För att ett uppdragsöverskridande skulle anses föreligga var det tillräckligt att klanderkravet visade att det inte kunde *uteslutas* att felet inverkat på utgången. Bestämmelsen om

handläggningsfel var till en början avsedd att tillämpas mer restriktivt än uppdragsöverskridande, det verkar ha varit anledningen till att det implicita kravet var så lågt ställt. Det implicita kravet syftade till att förhindra att mindre uppdragsöverskridande som inte påverkat utfallet skulle leda till att skiljedomar skulle undanröjas. Efter lagändringen infördes ett explicit inverkanekrav som motsvarar det i handläggningsfel. I förarbetena framgick det att vägledning skulle sökas i bestämmelsen om handläggningsfel som ställer upp samma krav. Dock uppgavs det inte om inverkanekravet skulle tillämpas på samma sätt. I praxis som rör frågan kan man tydligt utläsa att domstolen tillämpat ett lika högt ställt krav på inverkan som motsvarande regeln i handläggningsfel. Domstolen har sökt vägledning i förarbeten till handläggningsfel och även tillämpat rekvisit som uppkommit genom praxis till den motsvarande regeln. Kravet på att felet ska ha inverkat på utgången har höjts avsevärt efter lagändringen 2019. Min uppfattning är att hovrätterna framöver kommer att bli mycket mer restriktiva i bedömningen om ett uppdragsöverskridande skett. Det kommer krävas mer än innan för att en klandertalan på den punkten ska bifallas.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1975/76:81 med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, m.m.

Prop. 1998/99:35. Ny lag om skiljeförfarande.

Prop. 2017/18:257. En modernisering av lagen om skiljeförfarande.

Statens offentliga utredningar

SOU 1994:81. Ny lag om skiljeförfarande. Delbetänkande av Skiljedomsutredningen.

SOU 2015:37. Översyn av lagen om skiljeförfarande. Betänkande av Skiljeförfarandeutredningen.

Litteratur

Born, Gary, *International commercial arbitration*, Third edition., Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 2021.

Calissendorff, Gotthard, Jura novit curia i internationella skiljeförfaranden i Sverige, *Juridisk Tidskrift* 1995/1996 s. 141.

Cars, Thorsten, *Lagen om skiljeförfarande: en kommentar*, upplaga 2, Fakta info direkt, Stockholm, 2000.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars & Pauli, Mikael, *Rättegång Första häftet*, upplaga 9, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016. [cit. Ekelöf m.fl.].

Elofsson, Niklas, Klandrade skiljedomar mellan 1999 och 2009 – särskilt om skiljemäns uppdragsöverskridanden och handläggningsfel, *Juridisk Tidskrift* 2010/11 s. 732. [cit. Elofsson, Niklas, Klandrade skiljedomar mellan 1999 och 2009, JT 2010/11].

Elofsson, Niklas, Inverkandekrav vid skiljedomskländer, *SvJT* 2010 s. 829–836. [cit. Elofsson, Inverkandekrav vid skiljedomskländer, SvJT, 2010]

Grönfors, Kurt & Dotevall, Rolf, *Avtalslagen: en kommentar*, upplaga 6, Norstedts Juridik, 2023.

- Hassler, Åke, *Skiljeförfarande*, upplaga 2, Norstedt, Stockholm, 1989.
- Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, upplaga 1, Norstedts juridik, Stockholm, 1999 [cit. Heuman, Skiljemannarätt].
- Heuman, Lars, *Arbitration law of Sweden: practice and procedure*, Juris Publishing, Huntington, N.Y., 2003. [cit. Heuman].
- Lars Heuman, Finns det ett förbud mot överraskande skiljedomar? Särskilt om skiljedomar som grundats på icke åberopade bevisfakta, *Juridisk Tidskrift* 2020/21 s. 971. [cit Heuman, Finns det ett förbud mot överraskande skiljedomar? Särskilt om skiljedomar som grundats på icke åberopade bevisfakta].
- Hobér, Kaj, *International commercial arbitration in Sweden*, Second edition, Oxford University Press, Oxford, 2021. [cit. Hobér II].
- Jareborg, Nils, Rättsdogmatik som vetenskap, *SvJT* 2004 s. 1–10.
- Kellgren, Jan & Holm, Anders, *Att skriva uppsats i rättsvetenskap: råd och reflektioner*, upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2007.
- Kleineman, Jan (2018), Rättsdogmatisk metod, i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, upplaga 2, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21–46.
- Kvart, Johan & Olsson, Bengt, *Twistlösning genom skiljeförfarande: en handledning till lagen om skiljeförfarande*, [rev.] upplaga 3, Norstedts juridik, Stockholm, 2012. [cit. Kvart & Olsson I].
- Olsson, Bengt, Kvart, Johan, *Lagen om skiljeförfarande: en kommentar*, upplaga 1, Norstedts juridik 2000. [Olsson & Kvart II].
- Lindell, Bengt, *Alternativ till rättskipning: förhandling, medling, processförlikning, tvistlösningsnämnder och skiljeförfarande*, upplaga 1, Iustus förlag, Uppsala, 2020.
- Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: en kommentar*, upplaga 3, Norstedts juridiks lagkommentar, Stockholm, 2020, JUNO [elektronisk lagkommentar].
- Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: en kommentar*, upplaga 2, Norstedts juridiks lagkommentar, Stockholm, 2018. JUNO [elektronisk lagkommentar].
- Madsen, Finn, ”Om principen jura novit curia vid skiljeförfarande”, *Juridisk Tidskrift* 2010/11, s. 485. [cit. Madsen, Om principen jura novit curia vid skiljeförfarande, JT 2010/11]

Madsen, Finn, *Skiljeförfarande i Sverige: en kommentar till lagen (1999:116) om skiljeförfarande och till reglerna för Stockholms handelskammars skiljedomsinstitut*, upplaga 2, Jure, Stockholm, 2009. [Madsen].

Madsen, Finn, *Commercial arbitration in Sweden: a commentary on the Arbitration Act (1999:116) and the Arbitration rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*, Fifth edition, Jure, Stockholm, 2020. [Madsen, Commercial arbitration in Sweden].

Oldenstam, Robin, Löf, Kristoffer, Ragnwaldh, Jakob, Foerster, Alexander, Ringquist, Fredrik, Rylander, Robin & Monell, Christoffer, *Guide till kommersiell tvistlösning: tvistlösningsmetoder och klausuler i svenska och internationella avtal*, upplaga 4, Mannheimer Swartling, Stockholm, 2021.

Runesson, Eric, Jura novit curia and due process with particular regard to arbitration in Sweden, *Juridisk Tidskrift* 2017/18 s. 172. [cit. Runesson, Jura novit curia and due process with particular regard to arbitration in Sweden, *JT* 2017/18].

Welamson, Lars & Ekelöf, Per Olof, *Rättegång [H.] 6*, omarb. upplaga 3, Norstedt, Stockholm, 1994.

Calissendorff, Gotthard, Jura novit curia i internationella skiljeförfaranden i Sverige, *Juridisk Tidskrift* 1995/1996 s. 141.

Westberg, Peter, *Civilrättskipning I Tvistemål*, upplaga 3, Norstedts juridik, Stockholm, 2021. [Westberg Civilrättskipning I Tvistemål].

Sandgren, Claes, Är rättsdogmatiken dogmatisk? [Elektronisk resurs], *Tidskrift for Rettsvitenskap, TfR.*, 118:4–5, 648–656, 2005.

Öhrström, Marie, *Stockholms handelskammars skiljedomsinstitut: en handbok och regelkommentar för skiljeförfaranden*, upplaga 1, Norstedts juridik, Stockholm, 2009.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1918 s. 324.

NJA 1973 s. 740.

NJA 1979 s. 527.

NJA 1980 s. 352.

NJA 1986 s. 614.

NJA 1993 s. 13.

NJA 1996 s. 52.

NJA 1999 s. 300.

NJA 1999 s. 629.

NJA 2009 s. 128.

NJA 2012 s. 790.

NJA 2013 s. 578.

NJA 2016 s. 107.

NJA 2016 not 11.

NJA 2019 s. 171.

NJA 2019 s. 382.

NJA 2019 s. 802.

Hovrättsdomar

Hovrätten för Västra Sveriges dom i mål T 1640–20 (2020-11-11).

Svea hovrätts dom i mål nr T 8090–99 (2000-03-18).

Svea hovrätts dom i mål nr T 8016–04 (2005-11-03).

Svea hovrätts dom i mål nr T 745–06 (2008-11-28).

Svea hovrätts dom i mål nr T 4548–08 (2009-12-01).

Svea hovrätts dom i mål nr T 2610–13 (2014-12-04).

Svea hovrätts dom i mål nr T 2289–14 (2015-06-25).

Svea hovrätts dom i mål nr T 1968–16 (2017-03-09).

Svea hovrätts dom i mål nr T 3179–17 (2018-03-05).

Svea hovrätts dom i mål nr T 1323–17 (2018-03-29).

Svea hovrätts dom i mål nr T 1356–18 (2022-11-04).

Svea hovrätts dom i mål nr T 3623–21 (2022-11-23).

Svea hovrätts dom i mål nr T 9246–21 (2023-02-23).

Övrigt

Ivar, Nils, Jura novit curia och klander av skiljedom – särskilt om principens tillämplighet i internationella skiljeförfaranden med säte i Sverige, Juridisk publikaiton, nr 2/2019.

Solerud, Hans-Gunnar, 'Har skiljemannalagen och rättegångsbalken ett förhållande?.', *Festskrift till Ulf K. Nordenson / [redaktionskommitté: Jan Hellner ...].*, S. 411–428, 1999.